

PRAVOSLAVÍ V DINGIRU

Miloš Mrázek

Ve stovkách miliónů se počítají lidé, kteří se hlásí k pravoslavnému náboženství. Jeho kultura dala vzniknout samostatnému civilizačnímu celku. V naší zemi se podle výsledků sčítání lidu z r. 2001 k pravoslavné církvi přihlásilo dvacet tři tisíc věřících, a ta tak zaznamenala od předchozího sčítání relativně vysoký nárůst (byť z větší části díky počtu zahraničních pracovníků). Patří tak k největším z malých církví u nás. Čeští pravoslavní křesťané se hlásí k dávné tradici místního slovanského křesťanství.

Dingir pravoslaví zatím věnoval minimální pozornost. Proto jsme se rozhodli věnovat toto číslo právě jemu. Úvodní článek k tématu napsal **doc. V. Ventura** z katolické fakulty v Olomouci, který stručně mapuje směry ve východním křesťanství. Na to navazuje článek **J. Stránského** o tzv. nechalcedonských či starobylých východních církvích. Na jednu z nich – koptskou církev - a na její vztah k muslimské většině v Egyptě se zaměřila arabistka **Viola Pargačová**. Pravoslavná autorka **dr. M. Luptáková** čtenářům přibližuje význam ikon v pravoslavné spiritualitě. Pravoslaví je jistě správně chápáno jako východní podoba křesťanství, nicméně setkáme se i se snahami spojit pravoslaví se západní liturgickou tradicí. O některých těchto snahách pojednává článek **doc. I. Štampacha**. Následují portréty dvou, v mnohém jistě odlišných, významných osobností pravoslaví 20. století. První je americký konvertita Serafim Rose, který objevuje tradiční východní křesťanství jako alternativu moderní západní kultury. Druhý portrét od **doc. J. B. Láška** popisuje postavu Alexandra Meně, který naopak zdůrazňoval potřebu pravoslaví nechat se inspirovat moderním křesťanstvím na Západě. Článek pravoslavného teologa **doc. G. Vopatrného** shrnuje dějiny českého pravoslaví. Tradičně s tématem souvisí i rozhovor. Ilustrační fotografie přiblíží čtenáři jedno z nejvýznamnějších center pravoslaví - Svatou horu Athos. Drobným textem je doprovázel jejich autor **P. L. Hoffman**, student pravoslavného bohosloví.

Těchto několik málo článků samozřejmě zdaleka nemůže pokrýt celou šíři otázek, které se při setkání s pravoslavím vynořují. Stranou až na drobné příspěvky v info-rubrice zůstala kontroverzní témata, jako je např. ruský antisemitismus v carské době, vztah pravoslavné církve k totalitním režimům v komunistických zemích nebo spojení pravoslaví a nacionalismu či omezování náboženské svobody v pravoslavných zemích v době současné. V dalších Dingirech se jistě najde prostor i tato témata otevřít.

Pravoslavné ikony českých národních světců.

Mgr. **Miloš Mrázek** (*1974) vystudoval psychosociální vědy, teologii a religionistiku na Husitské teologické fakultě a na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Je učitelem na střední škole.

OBSAH

Pravoslaví v Dingiru (<i>Miloš Mrázek</i>)	37
Diskuse o Gibsonově „Utrpení Krista“ (<i>J. Shawn Landres a Michael Berenbaum</i>)	38

Z domova

Pyramida a astrologie (<i>Věra Nosková</i>)	40
---	----

Zahranicím

Islám v dnešní Bosně (<i>Jana Kulháňková</i>)	41
Matka a bohyně (<i>Lukáš Štursa</i>)	44

Téma

Východní křesťanství (<i>Václav Ventura</i>)	46
Orientálně pravoslavné církve (<i>Rudolf Jiří Stránský</i>)	49
Egypt a Koptové (<i>Viola Pargačová</i>)	51
Ikona není jenom obraz (<i>Marina Luptáková</i>)	53
Západní pravoslaví (<i>Ivan O. Štampach</i>)	55
Rebel proti modernitě (<i>Miloš Mrázek</i>)	57
Pravoslaví u nás od 19. století (<i>Gorzd Vopatrný</i>)	59
Pro otevřenou pravoslaví (<i>Jan B. Lášek</i>)	60

Rozhovor

Cílem je zbožštění (<i>Pavel Hošek</i>) rozhovor s biskupem Ambrosiem	62
--	----

Info-servis

	64
--	----

Recenze

	66
--	----

Zprávy

	68
--	----

Práce studentů

Sociologické výzkumy religiozity (<i>Helena Brotánková</i>)	70
---	----

Dopisy

	72
--	----

Gibsonův film odhalil trendy současného amerického židovství a křesťanství

DISKUSE O GIBSONOVĚ „UTRPENÍ KRISTA“

J. Shawn Landres a Michael Berenbaum, přeložil Zdeněk Vojtíšek

***Utrpení Krista* Mela Gibsona (Icon 2004) a kontroverzní veřejná diskuse, která tento film obklopila, byly velkou epizodou v americkém náboženském životě. Veřejná diskuse o filmu začala se stejnou emocí, která podle zpráv evangelia uvedla pašije samotné: strachem Židů.**

Na přelomu let 2002 a 2003, kdy se o filmu začalo mluvit poprvé, a v zimě roku 2004, kdy měl premiéru, bylo cítit, že veřejný život amerických Židů je problematický, ba dokonce depresivní, sklíčený a tísnivý. Antisemitské násilí vzrůstalo jak v Evropě, tak v islámském světě. Vandalství proti židovským institucím a násilí proti Židům odrážely zvýšené napětí na Středním Východě - zřejmě nikdy nekončící konflikt mezi Izraelci a Palestinci. Oficiální i populární kritika Izraele a izraelské vlády - ať už oprávněná, nebo nepřiměřená - byla zneužita částmi evropské populace jako oprávnění k místním útokům na Židy. Tato situace, zostřená „novým antisemitismem“, přispěla ke vzrůstajícímu pocitu izolace a strachu mezi mnoha americkými Židy. Ačkoliv srovnání současných událostí se 30. léty 20. století je silně přehnané, nebezpečně zavádějící a zbytečně pobuňující, zněla taková srovnání židovskou komunitou. Určila kontext, v němž mnoho amerických Židů přijalo zprávu o brzké premiéře *Utrpení Krista* Mela Gibsona.

Američtí židovští pozorovatelé byli první, kdo opatrně poukazovali na to, že populární, politicky konzervativní herec a režisér tvoří film o posledních dvanácti hodinách života Ježíše Nazaretského, křesťanského Krista. To, že otec tohoto filmového tvůrce údajně popíral holocaust, jenom zvýšilo podezření Židů. Prohlášení rabína Marvina Hiera z Centra Simona Wiesenthala, které bylo první oficiální reakcí na film ze strany veřejně činné osobnosti, dalo v březnu 2003 pašijový příběh výslovně do souvislosti s „nezřízeným vyvražďováním Židů“ tak, že prohlášení zjevně odkazovalo na holocaust. Srovnání nebylo překvapivé. Mnoha Židům asociuje symbolika pašiji dosud nezapomenuté vraždy šesti miliónů Židů.

Jak Abraham Foxman, šéf americké židovské organizace Liga proti hanobení,

a Hier prosazovali svůj názor na Gibsonův film a jak strhli pozornost médií k tomu, co považovali za vzrůst světového antisemitismu, nechtěně a nevědomě pomohli postrčit film do prvořadé mediální pozornosti. Hier a Foxman možná očekávali, že Gibson odpoví na jejich varování tak, aby se vyhnul dalším obviněním z antisemitismu nebo z popírání holocaustu. Gibson nezařagoval, ale jeho obránci postavili obvinění na hlavu: film nebyl antisemitský, nýbrž útoky na něj byly protikřesťanské. Čím více židovští mluvčí protestovali, tím byla „obrana“ křesťanství před „útočníky“ silnější.

Gibson a jeho spojenci šikovně využili kritiky *Utrpení* jako nástroje marketingu a před premiérou vytvořili nebyvalou míru veřejné pozornosti. „Spřádali“ tisková prohlášení jako spiknutí, které má zničit film a diskreditovat křesťanství. To Gibsonovi umožnilo spatřit se v roli mučedníka a hrdiny a být takto viděn i jinými. Jako *Imitatio Dei* se Gibson mohl cítit jako ukřižován od Židů.

Když se *Utrpení Krista* konečně objevilo v kinech, jeho výbušný úspěch znamenal jedno z řídkých období v novodobé americké historii, v němž se Židé cítili jako kulturní outsideri. Film se stal finančním triumfem a přivedl do kin nové diváky, kteří jdou zřídka na mládeži nepřístupné filmy

a hledí na Hollywood s podezřením a pohrdáním. Křesťanští diváci opouštěli kina často tiše a zahanbeně, s dojetím a mnohdy v slzách. Ale mnoho Židů mezi diváky této reakci údajně nerozumělo. Pro generaci Židů, kteří si zvykli vidět sebe tak, že jsou integrální částí americké kultury a že jsou jejími tvůrci a hybnými silami, nejen jejími pasivními podílíky, byla zkušenost outsiderů naprosto nečekaná a zdrcující.

Je paradoxní, a proto snad i matoucí, že toto postavení outsiderů se znovu objevilo v době, kdy američtí Židé se začali vyrovnávat se skutečností svého společenského a politického vlivu. Dokonce i chvástavý „nový antisemitismus“, který otravuje židovské komunity, je výrazem vzteku násilnických, ale v podstatě bezmocných aktérů na okraji společnosti. Tento vztek se obrací proti skupině, již vnímají jako motor globalizace a jako ty, kteří z globalizace profitují.

Médii živěná kontroverze kolem filmu (byl, nebo nebyl antisemitský?) zastínila úkol, který film uvalil na křesťanskou teologii a křesťansko-židovské vztahy. Ježíšův populární náboženský apel není v Gibsonově filmu slyšet ani vidět: film neobsahuje téměř žádnou zprávu o Ježíšově učení. Jednou z příčin je Gibsonova oddanost penitenciální teologii. Podle této středověké

„Myšlenka kolektivní viny Židů za Ježíšovo ukřižování je pozdější církevní koncept z doby, kdy křesťanská komunita byla již převážně nežidovská a zřetelně od judaismu oddělená. ... Hlavním nositelem tohoto posunu jsou později ... pašijové hry, které se v Evropě objevují ve 12. století ... ‘Byly to právě pašijové hry, které podněcovaly protizidovskou nenávist a jsou hlavním zdrojem negativních postojů vůči Židům dodnes,’ potvrzuje křesťanský teolog Bernard E. Olson. V průběhu historie se pašijové hry stávaly tak silným podnětem k násilí, že byly v roce 1539 v Římě zakázány, protože pravidelně vedly k vražedným útokům na židovské ghetto. Jinde si takové starosti nedělali. V carském Rusku byly podporovány a následné pogromy tolerovány. ‘Gibsonův film,’ konstatuje teolog Steven Prothero, ‘je přesně v tradici těchto her. Není jen filmem postmoderním, ale i antimoderním. Je to film *středověký*. Spojuje motivy středověkých pašijí s akčním filmem a jeho násilím.’“

Tomáš Kulka, *Respekt* 13. - 18. 4. 2004

Náznak a symbol bývají působivější než „věrný“ popis. Takto vyjádřil *Bičování* na počátku 14. st. Ugolino di Nerio.

víry mohla být Ježíšova smrt vykupitelská jenom tehdy, pokud míra jeho utrpení odpovídala množství nepravosti, již měla tato smrt očistit. Podle tohoto názoru Ježíšova smrt úplně nestačí - je to umučení, *utrpení* nevinného, které se stává základem křesťanské víry.

V tomto bodě se Židé a křesťané mohli zapojit do smysluplnějšího mezináboženského rozhovoru o filmu. Dokonce i pro ty křesťany, kteří nesdílejí penitenciální teologii, je pravděpodobně nepochybné, že Ježíšovo utrpení přinejmenším přispělo k jeho vykoupění světa a že utrpení je důležitou součástí toho, co znamená žít křesťanský život. Pašijní příběh a jeho vrchol na velikonoční neděli je oslavou vítězství nad utrpením a smrtí: Ježíšova obětí života rukou římského impéria zajišťuje lidstvu věčný život v nebeském království. Pro křesťany (a zvláště pro ty, kteří se nadále cítí bezmocní na okraji společnosti) Ježíšovo utrpení znamená odhalení jeho lidství a společenské vyřazenosti. Ale pro Židy utrpení nevykupuje, ale spíše zraňuje, ubližuje a ničí; to, na čem záleží, je uchovat utrpení v *paměti*. Zda tato paměť může být vykupující, záleží na tom, jak se lidé chovají v tom, co po utrpení následuje.

Jestliže je pro křesťany otázkou, jak vzít na sebe kříž, aby utrpení bylo vykupující, pak je pro Židy otázkou, jak žít tvář v tvář utrpení. Jaké zobrazení utrpení může nejlépe zrodit křesťanskou důstojnost, solidaritu a vyjádření víry, naděje a lásky? A jak může utrpení, uchované v paměti, pomoci ve vykonávání židovského přikázání *tikkun olam*, nápravy světa? Takové otázky jsou jádrem mezináboženského dialogu v jeho nejlepším slova smyslu.

Utrpení Krista je zneklidňující fenomén, který se objevil v nepokojných dobách. Neodbytnou vášní našich dní je fun-

damentalismus, který demonizuje, spíše než vítá druhé, který odsuzuje hříšníka a nejenom hříšáka a hříšníka považuje za nespasitelného. Fundamentalisté považují liberální náboženské myšlení za příliš kompromisní, příliš racionální a za neschopné odpovědět na otázku smyslu mnoha postmoderním mužům a ženám. Nezdá se jim, že by liberální myšlení mělo schopnost spasit ty, kdo jsou ztraceni.

Slovník druhé strany s výrazy jako „padnutí za obětí“ nebo „postavení outsiderů“ mnoha křesťanům a Židům ztěžoval, ne-li znemožňoval rozpoznávat, oč druhým jde. V kombinaci s fundamentalistickým strachem ze změny takový slovník vylučuje možnost pokroku a transformace - podle tohoto pohledu na svět jsou židovští kritici *Utrpení* nepolepšitelně „protikřesťanskí“ a všichni obhájci filmu jsou navzdý vražední antisemité. A současně se ovšem americký náboženský život polarizuje do té míry, že Židé nejsou schopni pochopit křesťanskou perspektivu pohledu na film a křesťané nedokáží vidět film židovskými očima. Jedni jsou zaslepeni zobrazením Židů, druzí majestátem utrpení.

I když někteří ukvapeně hovoří o válce mezi civilizacemi, je jasné, že současný americký náboženský život je charakter-

damentalismus, ať už je islámský, židovský, křesťanský, hinduistický anebo ať je tím, co mnozí nazývají fundamentalismem rétoriky a politiky „americké svobody“.

V mnoha případech je to fundamentalismus s politickou agendou, fundamentalismus, který spíše

Nemístná není ... obava z vyvolání protizhkovského citění. Polarita dobra a zla je tu nastolena s mimořádnou příkrostití. Zosobněním nejodpudivějšího zla nejsou římské katani, spíše zrůdy než lidské bytosti, ale představení velerady, nemilosrdně žádající smrt Krista, zmučeného k nepoznání. Nepoučená naivní mysl tu může snadno podlehnout dojmu - a bezděky tak v sobě obnovit hluboce zakoreněnou emoci, kterou pěstovala křesťanská praxe půldruhého tisíciletí. Tak dlouho totiž trvalo, než křesťanstvo začalo nahlížet, že biblický lid Izraele byl Bohem ustanoven reprezentantem *všeho lidstva*. Že Krista (který byl Židem stejně jako Maria, apoštolové i prvokřesťané) usmrtili nikoli *Židé*, ale *lidé*. Dosud jsme zcela neprohlédli následující proradnost: zlé tušení, že je Kristus *lidmi* dnes a denně znovu křižován, lze potlačit tím, že se zločin bohovraždy přisoudí exkluzivním viníkům - Židům. Jak snadné! Toto, zdá se, Gibson nedomyslel.

Petr Příhoda, *Perspektivy*, příloha *Katolického týdeníku*, 13. - 19. 4. 2004

zován válkami uvnitř náboženských tradic: válkou liberálů proti konzervativcům, fundamentalistů proti tradicionalistům, kvietistů proti aktivistům. Jak marketingová kampaň ve prospěch *Utrpení Krista*, tak diskuse o filmu ukazují, že zlomová linie v americkém křesťanství není mezi protestanty a katolíky ani mezi evangelikály a protestanty hlavního proudu. Zlom je mezi mesiánskými progresivisty a pietistickými konzervativci.

Každý z těchto pojmů užíváme velmi opatrně. Mesiánský progresivista usilují o postupné uskutečnění nebeského království *ina Zemi*. Zahrnují škálu od protestantů a katolíků, jejichž zájmem je obroda tohoto světa, až k postmileniálním křesťanským

⇒ *Dokončení na další straně dole.*

„Gibsonova tradicionalistická zbožnost ... se vrací k obrazu Ježíše jako virtuosa ve snášení utrpení, který svou zbožnou vůlí podá maximální obětní výkon a překazí ďáblův plány, do nichž jsou vtaženi zlí Židé i Římané. Ježíšovo poselství o božím království prakticky nepřijde ke slovu. Dominují scény mučení, inspirované nikoliv evangeliem, nýbrž poněkud perverzní fantazií vizionářky Kateřiny Emmerichové, jejíž kniha *Hořké utrpení*, zbožňovaná v době pozdní katolické romantiky 19. století, přináší přesné počty ran a hrůznost mučících nástrojů, o nichž v Bibli není ani slovo - v Gibsonově filmu si je však můžeme vychutnat nad všechno pomýšlení.“

Tomáš Halík, *Mladá fronta dnes*, 10. 4. 2004

Poznámka redakce Dingiru: Dílo Anny Kateřiny Emmerichové (1774-1824) „Život a umučení Pána našeho Ježíše Krista“ v šesti svazcích vydalo v letech 1993-1998 nakladatelství Arca JiMfa, Třebíč.

Sisyfos uděloval pošesté Bludné balvany

PYRAMIDA A ASTROLOGIE

Věra Nosková

Slavnostním krokem, provázen hudbou a zraky napjatých diváků ve zcela naplněné posluchárně Přírodovědecké fakulty UK v Praze, vchází průvod v antických řízách. Čeští skeptici, členové celosvětového skeptického hnutí, přišli obdarovat vybrané laureáty za „matení české veřejnosti“, jak praví stanovky Komitétu pro Bludné balvany.

Bronzový balvan v kategorii družstev se tentokrát kutáel do sféry esoterického byznysu, kde září firma Phoenix, vyrábějící amulety. **Stříbrný Bludný balvan v kategorii družstev** obdrželi jeden pyramidolog a dva úředníci Městského úřadu Vimperk. Ti mohli zabránit postavení oblundné plastové patnáctimetrové pyramidy v šumavském lese, ale ani protest mnoha organizací, iniciativ či institucí je nepřiměl bláznivému projektu Anatolije Iaguiiaeva čelit. Zákonu se prý neprotivili, ale podle mínění skeptiků i místních občanů zdravému rozumu a citu k české krajině ano. Pyramida stojí a převyšuje stromy, i když všichni slibovali, že bude nižší. Iaguiiaev sliboval experimenty s klíčivostí semen, místo toho v ní nabíjí pyramidální energií solventní zájemce.

Anticena Bludný balvan není udělována jen pavědcům a esoterickým podnikatelům, ale vždy i některým médiím, které šarlatány a okultní teorie propagují. Letos se v **kategorii družstev o zlato** podělila

Mladá fronta Dnes a moravský deník Rovnost za „nekritickou propagaci alternativní medicíny a za šíření neověřených zpráv a dezinformací“. MfDnes upozorňuje na *kvality* obskurních léčitelů a biotroniců v pravidelné rubrice přílohy „Zdraví a životní styl“. Šarlatánům takto zajišťuje reklamu externista Jiří Kuchař z Regenerace. Líčí například, jak utonulý mladý muž ležel v nemocnici v hlubokém bezvědomí s trvale poškozeným mozkem, lékaři nedávali rodině žádnou šanci. Mladíka zachránil děčinský léčitel Valdemar Grešík jakýmsi záhadným působením na dálku. Grešík pomohl prý též nemocnému v Austrálii - zbavil ho autismu tím, že narušil pevnou slupku jeho aury. (MfDnes, 12. 12. 2003)

V pyramidě lze vyhlazovat vrásky, čistit pleť a též dobíjet léčivé byliny a energetizovat vodu! Tvrdí v článku „Domácí pyramida dokáže léčit“ Rovnost (6. 12. 2003). V článku „Kineziologie - návrat ke starým čínským metodám léčení“ se v Rovnosti 10. 11. 2003 zase píše: „Všichni chá-

pou, když má vnučka modré oči po babičce. Ale když má problémy v sexuální oblasti a kineziologie jako příčinu odhalí, že babička byla za války znásilněna, toto zjištění nechtějí přijmout. A přitom jde o stejný přenos genetické informace.“ Ještěže sebevědomí, vševědoucí laici za pomoci některých žurnalistů opravují vědu a vyvracejí přírodní zákony...

Mezi **jednotlivci** získal **bronz** bojovník s čárovými kódy Ing. Vlastimil Žert. Léčitel - dálkař Jan Hnilica dostal **stříbro**. Diagnostikuje zájemcům choroby a udílí jim rady vedoucí k vyléčení bez velkých nákladů a cirátů, a to distančně neboli telepaticky, jasnovidně a prostřednictvím domovského časopisu Regenerace. Stačí mu vyslat do vzdálených orgánů jasnozřivý vhlad. Mám sedmiletou dceru, které se chytne každá nemoc, když to takhle půjde dál, holka určitě brzy umře, píše poněkud drsně matka. Imunitní systém je narušený, dívka má infekční ložiska v krku, žaludku, střevěch a má vyčerpané ledviny, informuje matku léčitel. Pomůže prý třezalka a kopřivy. Téměř všem nemocným doporučuje magnetizérskou kúru, bylinné čaje, hlavně z natě a kořene pampelišky, a odstranění geopatogenních zón. Na všechny potíže, nemoci a bolesti kombinuje Hnilica kolem deseti rad.

Zlatou barvou nastříkaný valoun z české řeky pro **jednotlivce** si mohl odnést Petr Messany. Tento astrolog je představitelem spíš bavičského proudu staroslavné pavědy, o to víc přitahuje pozornost a naděje důvěřivých. V textech napsaných vlastní rukou se pochopitelně chválí, přitom nápadně často používá alternativní gramatiku. Správně astrologicky předpověděl, že se českým prezidentem stane jemu milá hvězda šou-

⇒ *Dokončení z předchozích stran.*

rekonstrukcionistům.* Pietističtí konzervativci naopak sledují vnitřní oddělení od „příliš svobodomyšlného světa“, který je ve své své podstatě hluboce individualistický, a dokonce atomizovaný. Zahrnují nejen meditační askety a kvietisty, ale také premileniální** aktivisty. Gibsonovo *Utrpení* je plodem pietistického

* Křesťanští rekonstrukcionisté jsou vlivná část amerického nábožensko-politického praviceového hnutí. Cílem hnutí je rekonstruovat lidskou společnost „podle biblického zákona“.

** Premilenialisté očekávají světovou katastrofu před druhým příchodem Krista a nastolením tisícileté říše, postmilenialisté očekávají postupné zlepšování tohoto světa a podílejí se na něm. *Obě vysvětlivky: redakce.*

konzervativismu a jeho kritici jsou vesměs mesiánští progresivisté, zklamání odtržením filmu od světa.

Závěrem: v současné době je členství v některém náboženském táboře právě tak (ne-li víc) záležitostí příslušnosti ke komunitě jako záležitostí souhlasu s doktrinálními výpověďmi. Příslušnost ke komunitě spíše než sama víra lépe popisuje židovství a křesťanství v současné Americe a předpovídá jejich vývoj. Proto se ocitnou evangelikální a fundamentalističtí křesťané vedle tradicionalistických a konzervativních katolíků, když se cítí být „napadeni“ a hájí svou branku. A kdyby se Židé nedostali do mediální pozornosti, došlo by pravděpo-

dobně k vnitřněkřesťanským šarvátkám mezi přívrženci doslovného a symbolického výkladu ukřižování. To by pravděpodobně vedlo k serióznímu výzkumu křesťanských vědců, jak porozumět historickému Ježíšovi. ■

J. Shawn Landres (*1972), C. Phil University of California, Santa Barbara, je sociální antropolog a doktorand na katedře religionistiky na UCSB. Působí jako vědecký pracovník na University of Judaism v Los Angeles.

Michael Berenbaum (*1945), PhD. Florida State University, je profesor teologie. Řídí Sigi Ziering Institute na University of Judaism v Los Angeles. Jeho nejnovější knihou je „A Promise to Remember: The Holocaust in the Words and Voices of its Survivors.“ Společná kniha obou těchto autorů „After The Passion is Gone: American Religious Consequences“ vyjde na podzim 2004.

Počítačový odborník Martin Bloch v roli obřadníka. Foto: Jiří Nosek.

byznysu Halina Pawłowska. Ta sice nominována nebyla, a dokonce se ani politice nevěnuje, ale jen o fous to prý nevyšlo, prezidentem se stal Václav Klaus, jehož úspěch předpovědět nebyl ovšem žádný kumšt. Petr Messany křtí desky a knihy, objevuje se mezi prostým lidem v kouzelnických kostýmech, je hotov vždy a všude přispěchat s astrologickým odhadem.

Balvany chtěl za pomoci zteplilých Grácií předat zástupce bájného Sisyfa Jiří Grygar, ale letos nebylo komu, laureáti si pro kamení nepřišli narozdíl od loňského roku, kdy se dostavili všichni kromě Karla Gotta. Diváci byli zato odškodněni kulturním programem nazvaným „Umíme to lépe“. Letošní skeptický podvečer završila divadelní skeč mladých herců o esoterickém podnikání v oblasti převtělování. Hra se jmenovala „Cestovka Inkarna“ a sepsala ji autorka tohoto článku. Ředitelka a manažér Inkarny dokázali po zaplacení klienta vtělit do jím vybraného jedinice nejen v minulosti, ale dokonce i v budoucnosti.

Bludné balvany jsou taškařice, která upozorňuje na balamucení obyvatelstva, na okrádání lidí prodejem výrobků a služeb, které nemohou fungovat tak, jak to výrobce deklaruje. Skeptikům monitorujícím tuto bizarní oblast nemohlo ujít, že esoterika a okultismus jsou především výdělečný podnik, který jedny povyšuje (zasvěcence, jasnovidce apod.) a druhé ponižuje (především nemocné, bezradné, neúspěšné, důvěřivé, odevzdané či nepoučené).

Věra Nosková (*1947) je publicistka a předsedkyně Českého klubu Sisyfos.

Islám v Bosně je bohatě rozrůzněný a snad i na postupu

ISLÁM V DNEŠNÍ BOSNĚ

Jana Kulháňková

Již po staletí zde žijí vedle sebe čtyři různé kultury, čtyři jiná vyznání. Bosna a Hercegovina prošla svou někdy strastiplnou, jindy kulturně i ekonomicky plodnou minulostí a zachovala si dozajista svou multikulturnost. Vzájemná snášenlivost však utrpěla hluboké rány.

Země je rozdělena na Federaci Bosny a Hercegoviny a Republiku Srbskou. Zatímco druhá část je ryze srbská, ve Federaci s metropolí Sarajevem nalezneme populaci Bosňáků, Srbů, Chorvatů i Židů. Sčítání obyvatelstva nebylo dosud ukončeno, ale uvádí se asi 43% bosenských muslimů, 31% ortodoxních Srbů, 17% katolických Chorvatů a židovská menšina. Jejich zastoupení se pak různí podle regionů.

Zajímavým místem setkání čtyř náboženství je Sarajevo. Staré i nové město se chlubí mnoha náboženskými stavbami. Staré mešity mají orientální ráz, novodobé jsou poválečnými dary arabských států (např. Saudské Arábie). Město se pyšní i mnoha katolickými i pravoslavnými kostely a několika synagogami. A pokud byste náhodou nemohli najít žádnou mešitu (ční však téměř do oblak), brzy se vám připomenou: pětkrát denně se zde totiž z tlapačů rozzní *ezán*, svolávající k modlitbě.

Říká se, že islám po válce zesílil. Okolní svět si to vykládá jako hledání nové národní identity. Místní vám poví, že jde

o niternou záležitost, spojenou s čistou vírou. Ta je totiž během války často jako jediná dokázala podržet. Bosna není islámskou zemí, a tak je zde víra soukromou záležitostí každého. Není ani zvykem o víře moc mluvit. Náboženská diskrétnost a snášenlivost umožňuje tvořit nábožensky pluralitní prostředí.

Zbožní muslimové

Mezi muslimy jsou ti, kteří skutečně praktikují islám, v menšině. Za tyto praktikující jsou považováni ti, kteří se modlí pětkrát denně a vykonávají s tím spojenou očistu, postí se v měsíci ramadánu, odvádí náboženskou daň islámské organizaci a přinejmenším uvažují o pouti do Mekky, pokud ji už nevykonali.

Praktikující ženy nosí pokrývku hlavy *márámu*, odhalující pouze tvář, a volnější dlouhé oblečení. V současnosti lze na ulicích spatřit velmi módně zahalené a krásně upravené mladé dívky, které pocházejí z bohatších rodin, jež obnovily svou víru. Pro tyto ženy i dívky však platí někdy vel-

„Nejlepší práva pro život ženě poskytuje islám.“

Rozhovor s Hatidžou

Hatidža je učitelkou angličtiny v mešitě Krále Fahda. Za války žila v Německu se svou rodinou. Rodiče jsou muslimové spíše jen podle jména. Po válce Hatidža našla islám jako svou jedinou víru.

Hatidžo, co pro vás činí islám, obklopený jinými náboženstvími, tím pravým?

Když se mne ptáš na náboženství, musím říci, že islám je způsob života. Jako muslimové žijeme islám každý den a každou minutu.

Co to znamená?

Každé ráno pozdravím našeho Pána, řek-

nu „Hamdu illáh“ a hodně myslím na to, že mne probudil a já jsem díky němu živá. Tak začíná den praktikujícího muslima. Musíš totiž rozlišovat muslima praktikujícího, tradičního a toho, který má pouze muslimské jméno.

Jak žije islám každou minutu žena?

Muslimská žena je velmi, velmi...nevím jak to říci, ale já chápu jako skutečnou čest, být muslimkou. Tak to cítím. Proč? Protože islám mi dává vše, co potřebuji. Odpověděl na všechny mé otázky ohled-

⇒ *Dokončení na další straně dole.*

mi striktní pravidla pro kontakt s muži či pro opuštění domu. Žena se nemá chovat vyzývavě ke svému okolí a spíše se držet rodinného krbu. Manželka poslouchá muže a často řídí domácnost, zatímco on se stará hlavně o práci.

Jsou to většinou ony přísněji praktikující muslimky, komu vadí západní trendy, uchvacující Bosnu - násilí v televizi, moderní hudba, odkrytá těla či piercing v pupku. Podle nich tyto novoty porušují morálku a zbytečně zneklidňují ty ženy, které se snaží vytvářet ideální muslimskou rodinu. Jen menšina muslimek ale chodí pravidelně na modlitbu do mešity, většina žen se modlí doma. Modlitba je přece jen časově náročným ritem, protože vyžaduje - kromě jiného - čistotu těla i šatů. V zaměstnání by se muslim musel několikrát za den uvolnit

Mešita krále Fahda, dar Saúdské Arábie Sarajevu. Foto: Jana Kulhánková.

a to v Bosně není zdaleka takovou samozřejmostí jako v islámském světě.

Kromě nových mešit se v muslimském prostředí rozšiřují *medresy*, islámské školy a kulturně náboženská centra. Pro veřejnost jsou pořádány přednášky, které se týkají otázek islámu.

Výstavbu i nejrůznější vzdělávací kurzy pro mládež podporuje arabský svět a posílá rovněž do Bosny *imámy*, islámské duchovní, kteří jsou často stoupenci vahhábismu, ortodoxního islámského směru. Mezi praktikujícími věřícími nalezneme i menšinu *muhádžiů*, válečných veteránů z Východu, za války bojujících v bosenské armádě.

Ne u všech obyvatel se však tyto radikálnější islámské skupiny setkávají s vlídným přijetím, protože Bosňáci chtějí uhájit vlastní osobitou podobu víry. Bosna v žádném případě neusiluje o to, aby se stala islámskou zemí. Snaží se směřovat spíše na Západ a i když k němu má výhrady, chce se integrovat do Evropy.

Kulturní program v medrese.

Foto: Jana Kulhánková.

Muslimové z tradice

Převážnou část bosenských muslimů můžeme označit jako muslimy tradiční. Jejich víra je předávána v rodině, naplňuje srdce, ale není praktikována podle všech příkazů Koránu a místních zvyklostí. Tito věřící navštíví mešitu jednou denně, jednou týdně nebo jen příležitostně, vždy však během ramadánu a navazujícího svátku *Bajrámu*. Jestliže se nikdo z bosenských muslimů nedotkne vepřového, zdaleka to neplatí i pro alkohol. Na rozdíl od „zakázaného masa“ je k dostání všude stejně jako cigarety. Mužská obřízka je dodržována striktně.

Jiným dodržovaným obyčejem jsou modlitby pro zvláštní příležitosti. Například k modlitbě za mrtvé se sejdou ženy v bytě nejbližší příbuzné zesnulého celkem pětkrát

⇒ *Dokončení z předchozí strany.*

ně mých práv. Nejlepší práva pro život ženě poskytuje islám. Pokud se vracíme dějinami zpět, ženská práva přicházejí v době, kdy začal být hlásán islám nebo spíše kdy byl, díky Muhammadovi, mír s ním, zjeven Korán. Pokud srovnáš, jak tehdy žily ženy na Západě a ženy v islámských zemích, je zde velký rozdíl.

Islám tedy prostupuje celý váš život...

V islámu je skutečně vše popsáno do detailů. Musíš tato pravidla brát s lehkostí. Někdo si řekne: ó, můj Bože, modlit se pětkrát denně? Jak bych se ale mohla nemodlit k Bohu, když mi vše dává? Nosila jsem třeba kontaktní čočky. Říkala jsem si: proč to nosit? Pak jsem téměř přišla o zrak a až teď je dokáži ocenit. Takže prostě věci, kterým se neustále divíme... A jednoho dne jsi bez vody či elektřiny a zpa-

nikaříš. Proto musíme vše cenit a děkovat Bohu.

Čím se liší život muslima v Bosně a muslima v některé z islámských zemí?

Jak jsem řekla, je rozdíl mezi praktikujícím a nepraktikujícím muslimem. Bosna je demokratická země, takže zde nežijeme podle šari'atského zákona, ale podle pravidel naší země. A ta se snažíme zkombinovat s pravidly Alláha, našeho Pána a Stvořitele. Bosna není islámská země. Vše, co je svázáno s vírou, je privátní záležitostí.

Jelikož Bosna není islámská země, nemůžeme žít islám kompletně. Ze stejného důvodu se zde ale cítím volně. Protože jsme v demokratické zemi, každý si tu může žít podle sebe. Když budeš chtít jít ven nahá, můžeš. Je to na tobě. Já se rozhodla zahalit, protože mi to vyhovuje a cítím se tak volně.

Kdy jste se vlastně poprvé zahalila?

Víš, já pocházím z nepraktikující muslimské rodiny. Začala jsem se pokrývat v Německu. Když se mne tam jako uprchlíka někdo zeptal, proč jsem muslimka a co vůbec musím jako muslimka dělat, nebyla jsem schopná odpovědět. Neznala jsem islám dobře. Tak jsem se o něj začala zajímat - začala jsem číst. První knihou byl Korán v bosenském překladu. Nejlepší cestou k poznání islámu je si prostě sednout, vzít do ruky Korán a číst. Zde nalezneš odpovědi na všechny své otázky, nalezneš zde všechny instrukce... Náš pobyt na Zemi má účel. Pokud jej znáš a znáš i cestu, která k němu vede, měla bys ji následovat a žít podle pravidel této cesty. Víím, že náš Pán, Alláh, nás stvořil. Zná nás proto nejlépe. Stejně jako já znám svou dceru a dokážu předvídat, co udělá. Alláh nás zná a ví, co potřebujeme.

Hatidžo, moc vám děkuji za rozhovor.

v průběhu jednoho roku od smrti. Při této příležitosti stejně jako při návštěvě hrobu „se učí“ (recitují) *El-Fátihu*, modlitbu, která otevírá Korán, a také modlitbu smutku.

Znalosti tradičních Bosňáků o islámu ovšem nebývají nijak hluboké. Mnoho z nich (hlavně mladých lidí) vzalo do ruky Korán až v době nedávné, poválečné. Někteří ale nyní čtou jednu náboženskou knihu za druhou. Literaturu, zlacené obrazy s Alláhovým jménem nebo islámskou hudbu se-

ženete v mešitách nebo v jejich blízkosti. Mešity jsou zároveň kulturními centry.

Muslimové podle jména

V Bosně však najdeme i nevěřící, kterým zůstalo jen muslimské jméno. Mohou to být například lidé ze smíšených manželství. Taková manželství se ale někdy nesetkávají s velkým pochopením. Nežádá se rodina takového svého příbuzného zřekne a přestane s ním komunikovat. Manželé se pak sami musí rozhodnout, v jaké víře a zda vůbec ve víře budou vychovávat své děti. Takový konflikt bývá pro Bosňáky velmi těžký, protože široká rodina pro ně hraje velkou roli.

Dobré vztahy s příbuznými jsou totiž nedocenitelné. Už třeba proto, že často několik generací žije v jednom domě nebo jednom bytě. Rodinným příslušníkům se musí pomáhat a o staré dobře pečovat (téměř zde neexistuje model ústavní péče o seniory). Pokud rodina nevěstu přijme, stojí na její straně. Třeba i v případě rozvodu, pokud je žena tou poškozenou stranou. Rozvod je ale jako nežádoucí čin spíše vzácný. Bosňáci rádi prohlašují, že jejich rodinné vztahy jsou narozdíl od Západu výborné.

Muslimští mystici

V Bosně žijí roztroušené skupiny dervišů

Modlitba za mrtvé.
Foto: Jana Kulhánková.

(súfijů), kteří obývají zvláštní domy - *teki-je*. Mnoho *tekijí*, postavených často ve skalách, bylo během války zničeno. Tajemná bratrstva, praktikující mystickou formu islámu, však působí dál. Scházejí se za účelem speciálních rituálů s vyvoláváním jména Alláhova. Místní lidé o nich skoro nemluví a vlastně se o nich ani mluvit nedá. Jsou to osoby často velice vzdělané a člověk musí navštívit jejich kruh, aby něco málo z jejich učení a způsobu života poznal.

Jana Kulhánková (*1983) - studuje na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

„Učíme se žít v pluralitní společnosti.“

Rozhovor s Mons. Mato Zovkičem

Katolictví představuje v hlavním městě Bosny a Hercegoviny jedno ze čtyř vyznání. Spolu s pravoslavnými a Židy jsou římský katolíci vůči muslimům menšinou. Mato Zovkič působí jako generální vikář v sarajevské katedrále.

Jací návštěvníci k vám přicházejí na mši? Jaké jsou národnosti?

U nás jsou etnická a náboženská identita totožné. Nenajdete Bosňáka, který by byl katolík. Všichni jsou muslimové. Zrovna tak jsou téměř všichni Srbové pravoslavní. Lidé, kteří sem přicházejí, jsou katolíci Chorvati. Slovinců, Albánců a kosovských Albánců zde není mnoho. V Sarajevu je nyní kolem osmnácti tisíc katolíků, ale tento počet se snižuje.

Jak vnímáte současné postavení křesťanů v Bosně?

Situace se liší podle regionů. V Hercegovině, kde jsou Chorvati etnicky zastoupeni

nejvíce, je situace jiná než v Banja Luce, kde byli katolíci vyhnáni ze svých domovů. Pak máte střední Bosnu se sarajevskou diecézí, kde žijeme s muslimy a pravoslavnými už po staletí. V Sarajevu je osmdesát procent muslimů, ale i my, katolíci, zde máme své instituce. Funguje zde biskupství, teologický seminář a vydáváme zde dva katolické časopisy.

Jste tedy výrazně menšinou. Jaké jsou zde vztahy mezi majoritami a minoritami?

Pokud jste příslušníkem majority, většinou ignorujete minoritu. Třeba v Banja Luce máme majoritu pravoslavných Srbů, kteří se tam cítí jako bossové. V západním Mostaru se tak cítí chorvatská většina. Tady v Sarajevu muslimská majorita káže toleranci, ale někteří z muslimů nerespektují nemuslimy. Časté jsou případy slovních urážek, směřovaných řádovým sestram.

Jaké jsou vaše osobní vztahy s muslimy?

Za třicet let, co jsem zde, mám s některými z nich dobré vztahy. Zním některé imámy z Islámské teologické fakulty a několik rodin. Důvěřuji jim a oni důvěřují mně. Já osobně se snažím být tolerantní, respektovat ostatní a žít svou vlastní identitu.

Tato oblast je multikulturní už dávno. V čem je to dnes jiné?

Ano, v Bosně žila po staletí smíšená populace muslimů, křesťanů a Židů. Vždy bylo jasné, kdo měl hlavní slovo. Za dob středověkého království byli bosenští panovníci katolíci, a proto měli katolíci hlavní slovo. Poté následovala čtyřsetletá vláda muslimů. Tehdy oni byli číslo jedna. Během dob sjednocené Jugoslávie měli rozhodující místo Srbové. Nyní usilujeme o pluralitní demokracii. Učíme se, jak ji zřídit. Není to snadné.

Děkuji za rozhovor. Do videnja.

Pro pohled bohyně s hnědýma očima se jezdí do Německa

MATKA A BOHYNĚ

Lukáš Štursa

Na letácích, jejichž prostřednictvím inzeroval organizátor z Brna zájezd na daršan* Matky Meery v listopadu 2003, jsme mohli číst o „spojení s Nejvyšším Božským Světlem“ či o „rozpuštění karmických uzlíků“.¹ Pražská agentura Anaháta, jejíž majitelka také pořádá zájezdy na daršany, zase na webových stránkách tvrdí, že pouhý pobyt v přítomnosti Matky Meery umožňuje pocítit Nejvyšší Božství.²

Dívka, žena, avatar

Matka Meera se narodila jako Kamala Reddy ve vesnici Chandepalle v indickém státě Ándhrpradéš 26. prosince 1960. Její rodina nebyla nijak výrazně religiozní a Kamala prý nevrůstala v žádné specifické hinduistické tradici, i když byla rodiči považo-

Matka Meera. Fotografie z obálky knihy „Matka“ od Adilakšmí.

vána za neobyčejné dítě.³ Výjimečnost děvčátka záhy rozpoznal její strýc B. V. Reddy, který od té doby vystupoval v roli jejího ochránce a horlivého propagátora. Převzal malou Kamalu do své péče a když jí bylo čtrnáct let, rozhodl se ji vzít do ášramu (kláštera) v Pondicherry, kde jsou po-

* Daršan (dosl. spatření) označuje v indické náboženské tradici setkání s božstvím, které se může stát také díky setkání s duchovním mistrem.

svátne hroby Šrí Aurobinda a Sladké Matky, dvou významných duchovních osobností hinduismu. Aurobindo Ghose (Ghoš, 1872-1950) byl jógin a zakladatel systému *integrální* nebo též *purna jógy*.⁴ Po jeho smrti šířila jeho myšlenky oddaná pobočnice Mira Alfassa, známá jako „Matka“ nebo „Sladká Matka“. Oba se prý stali jejími průvodci a učiteli - pochopitelně na duchovní úrovni.

Pan Reddy zapsal čtrnáctiletou Matku Meeru na dívčí kolej, ale vzal ji zpět do svého domu, neboť uznal, že ona formální vzdělání nepotřebuje. Měl říci: „Matčin úkol stojí nad všemi a mimo všechny rozumové smysly.“⁵ Již v dětství totiž Kamala procházela silnými duchovními zkušenostmi. Jak podrobně rozebírá její životopis, sepsaný oddanou Adilakšmí Olati, první samádhi (stav jednoty s Nejvyšším Božstvím) prožila ve věku šesti let a od té doby žila jen v Božství.⁶ Cestovala vesmírem, všemi duchovními světy, setkávala se s významnými jóginými a mystiky minulosti, s bohy a bohyněmi, a nakonec dospěla až k nejvyššímu Bytí. Získala schopnosti bohů, prošla všemi mystickými zkouškami, zvítězila nad silami zla a - kromě jiného - se roku 1978 ztotožnila s Adišaktí (prvotní Šaktí, Nejvyšší Matkou) a splynula se Světlem Paramátmanu. Plně si uvědomila svůj posvátný úkol, který spočívá ve zprostředkování sestupu Božského Světla na naši Zemi. Světlo Paramátmanu tak začalo sestupovat roku 1979.⁷

V Pondicherry přesvědčila o svém poslání dva přední členy ášramu a získala řadu obdivovatelů. Mezi nimi byli i cizinci,⁸ a tak Matka spolu s panem Reddym podnikla několik zahraničních cest. Nejvýznamnější byla patrně návštěva Kanady

v roce 1981. Její kanadští stoupenci založili Nadaci Matky Meery. V roce 1982 se vdala za Němce⁹ a o rok později koupila dům v Thalheimu¹⁰ poblíž hessenského města Limburg. Matka Meera se v Německu usadila především proto, že zde jejímu tehdy již těžce nemocnému strýci byla poskytována lékařská péče.¹¹

Vztah pana Reddyho k Matce by asi vydal na samostatnou studii. Balgur Venkat Reedy byl prý v Indii váženým a dobře situovaným mužem. Okruh Matky Meery ho líčí jako velkého světce a božského proroka. Jeho celoživotním posláním bylo pečovat o Matku Meeru a před svou smrtí v roce 1985 měl údajně říci: „V tomto životě ani v žádném dalším nechci nic jiného, než být s Ní, a vykonávat její práci, a být jí k užítku, jak nejlépe mohu.“¹² Pro současné příznivce není jen velkou duchovní osobností, ale především vzorem vroucí lásky a oddanosti k Matce.

Její příznivci připisují Matce odvracení přírodních katastrof, uzdravování a další zázraky. Popisují její statečnost při operaci nosu roku 1986 a hovoří o dokonalé harmonii mezi ní a přírodou, protože v den, kdy lékař Matce trhal zub, přšelo a foukal silný vítr.¹³ Láskyplně a s úžasem sledují Matku při domácích pracích - při božském kuchařském či zahradnickém umění apod.

Daršan bez jediného slova

Daršany - setkání s Matkou Meerou - se konají každý týden od pátku do pondělí večer v pronajatých prostorách zámku Schaumburg nedaleko sídla Matky. Trvají asi dvě hodiny (podle počtu účastníků)

Pan Reddy v rozhodující době - roku 1979. Fotografie z knihy „Matka“ od Adilakšmí.

Kdo je Matka Meera?

Je žijící Inkarnací Božské Matky.

Co je to Inkarnace?

Inkarnace je Božství v lidské podobě, které sestupuje na Zemi, aby pomáhalo lidstvu poznat a realizovat Boha.

Jaký je rozdíl mezi Matkou Meerou a Božskou Matkou?

Jejich Vůle je totožná a Jejich Vědomí je Jednota. Není zde žádný rozdíl.

Kdo je Božská Matka a jaká je Její práce?

Božská Matka je Ta Moc a To Vědomí, které ochraňuje Stvoření. Je uctívána v různých podobách pod mnoha jmény a v mnoha kulturách po celou historii. Ale za všemi podobami a všemi jmény je Ona Jediná, Věčná a Všemohoucí. Je Transcendentní, vše přesahující a stojí v tichu Absolutna nad vším Stvořením. Ona je dechem a energií veškerenstva. Je navždy každou částí Stvoření.

Prací Božské Matky je Transformace (přeměna) lidstva k Bohu, života k věčnosti, hmoty v Božskou Podstatu. Její práce na Transformaci je nekonečná.

Z knihy „Matka“ Adilakšmi Olati (vlastním nákladem, 2003), str. 4.

a mají svůj pevně určený průběh. Taková setkání jsou jedinou možností, jak se s Matkou setkat, neboť kromě úzké skupiny dlouholetých oddaných Matka Meera žádné přednášky nebo interview neposkytuje.

Předem ohlášení účastníci daršanu se shromáždí před budovou a jsou vpouštěni za bedlivého dozoru několika oddaných. V předsíni si zují obuv a odloží přebytečné věci, případně se napijí vody požehnané Matkou, která je tu připravena. Poté vstupují do sálu a jsou uváděni na místa. Celá místnost je zaplněna židlemi, pouze v přední části je křeslo pro matku a několik meditačních polštářků. Místnost je prostorná, bez nábytku, dobře osvětlená a naplněná vůní vonných tyčinek. Když se všichni usadí, přichází Matka oděná v pestré sári. Vedle ní se posadí její pobočnice Adilakšmi a její neteř Saraswátí.

Setkání se odehrává v naprosté tichosti. Jednotlivci přistupují v řadách z několika stran postupně před Matku, kde poklekají a vkládají hlavu do jejích rukou. Po několika vteřinách hlavu zvednou a dívají se matce Meeře do očí, pak vstávají a odcházejí zpět na své místo, modlí se, meditují nebo Matce v tichosti děkují. Během daršanu se takto vystřídají všichni účastníci. Matka a po ní i návštěvníci odcházejí. V předsáli si mohou koupit knihy, obrázky Matky nebo devocionálie, např. modlitební šňůry, přívěsky nebo vonné tyčinky.

Daršanu se účastní až 250 osob. Mezi nimi převažují Němci, ale je možno zaznamenat mnoho anglicky, rusky a francouzsky mluvících účastníků. Několikrát do roka přijedou i početné skupiny z České republiky. Účastníci jsou spíše mladí či středního věku, starší šedesátí let výjimečně, děti žádné (nevydržely by dvě hodiny tiše sedět).

Matka prý dětem vždy žehná přes jejich rodiče. Ženy mají převahu nad muži v poměru asi dvě ku jednomu. Celosvětový počet příznivců Matky Meery lze těžko odhadnout, předpokládáme několik tisíc, v ČR může být až stovka pravidelných účastníků daršanu.

Stíny i světla supramentálního světa

Existují ovšem i kritické pohledy na dílo Matky Meery. Lutz Lemhöfer¹⁴ si všímá svědectví bývalých stoupců, kteří referovali o využívání oddaných či o konfliktní atmosféře kolem Matky a zejména o případu A. Harveye. Andrew Harvey byl patnáct let žákem a jeho kniha *Hidden Journey*¹⁵ Matku Meeru na Západě proslavila. Zlom v jejich vztahu nastal tehdy, když Matka vyjádřila nesouhlas s jeho homosexuální orientací. Harvey si také později stěžoval například na zákaz přístupu nemocných AIDS na daršan a o osvětlení Matky nahlas zapochyboval.

Citlivá je u duchovních vůdců i otázka peněz. Matka Meera od návštěvníků nepřijímá kromě dobrovolných darů za daršan žádné přímé platby. Čeští organizátoři zájezdů ovšem účtují za cestu autobusem, pojištění a čtyřdenní ubytování v penzionech bez stravování kolem pěti tisíc korun.

Pokud je nám známo, mezi oddanými v Thalheimu a jejich okolím není žádné pnutí. Příliv zájemců o duchovno znamená pro region nemalé ekonomické přilepšení. Jméno Matky Meery se dokonce objevuje jako jedna z položek v nabídkách okolních penzionů pro turisty vedle památek a atrakcí.

Zdá se, že návštěvníci daršanu očekávají především odstranění svých zdravotních, partnerských a jiných potíží. Řada z nich

svědčí o tom, že po daršanu cítili velkou úlevu. Často věří, že díky modlitbám k Matce jim bylo pomoci v různých životních situacích. Mnozí jsou přesvědčeni, že se na daršanu v Thalheimu setkávají s Bohem v lidské podobě. Pro jiné znamená setkání obohacení a inspiraci pro duchovní hledání.

Postava subtilní indické ženy z Thalheimu,¹⁶ kterou její příznivci považují za inkarnaci Velké Matky,¹⁷ reprezentuje ženský božský archetyp. Oddaní¹⁸ i Matka¹⁹ jsou ochotni spatřovat stejný božský princip jak v bohyních hinduismu, tak v křesťanské Panně Marii. Stejný princip ostatně reprezentuje v současném českém prostředí i o téměř třicet let mladší dívka, která pod jménem Matka Lasana působí v domě svých rodičů v obci Mladějov na Jičínsku. Její příznivci jí přisuzují stejné vlastnosti a schopnosti, jaké má mít Matka Meera. I za Matkou Lasanou proudí příznivci, kteří očekávají Světlo či uzdravení a kteří vypravují o svých zkušenostech slovy plnými lásky, vděčnosti a oddanosti.²⁰ Učení Matky Lasany je totožné s učením Matky Meery a také daršan probíhá (až na několik detailů) stejně. Matky si nekonkurují - naopak, zdá se, že čeští návštěvníci u Matky Meery jezdí i za Matkou Lasanou a že ženský aspekt Božství prožívá v současné době v určité části společnosti svou konjunkturu. ■

Poznámky

- 1 Příznivci Matky Meery věří, že když při daršanu položí hlavu do jejích rukou (ona ji několik vteřin lehce drží na místě spánků), dochází k očištění jejich karmické zářeže, resp. jsou rozvazovány uzlíky na údajném neviditelném páteřním vláknu tak, aby po něm mohlo stoupat duchovní Světlo vzhůru.
- 2 Přihláška na daršan Matky Meery, pořádaný 29. 4. - 4. 5. 2004 agenturou Anahata, cituje Úvod knihy: Matka Meera, *Odpovědi*. Vlastní náklad, 2001, angl. 1997.
- 3 Matka Meera, *Odpovědi*. Vlastní náklad, 2001, angl. 1997, str. 9.
- 4 Bowker, J. et al. (1997). *The Oxford dictionary of World religions*. Oxford - New York: Oxford University Press. str. 110.
- 5 Adilakšmi Olati. (2003, angl. 1987). *Matka*. Vlastní náklad, str. 15.
- 6 Ibid. s. 9.
- 7 Ibid. s. 39.
- 8 Ibid. s. 26.
- 9 Literatura z okolí Matky Meery se o jejím manželovi blíže nezmiňuje.
- 10 Adilakšmi Olati. (2003, angl. 1987). *Matka*. Vlastní náklad, str. 52.
- 11 Ibid. str. 52.
- 12 Ibid. str. 67.
- 13 Ibid. str. 60-61.
- 14 Lemhöfer, L. (2001). *Mutter Meera: Ein Avatar im Limburger Land*. In: *Materialdienst 02/2001*.
- 15 Harvey, A. (1991). *Hidden Journey*. New York.
- 16 Pro případné zájemce uvádíme přesnou adresu: Mutter Meera, Oberdorf 4a, 65599, Dornburg - Thalheim.
- 17 Adilakšmi Olati. (2003, angl. 1987). *Matka*. Vlastní náklad. str. 4.
- 18 ><http://www.volny.cz/aif/spirit/meera.htm><, staženo 5. 5. 2004.
- 19 Matka Meera. (2001, angl. 1997). *Odpovědi*. Vlastní náklad. str. 19.
- 20 *Matka Lasana*. Vlastní náklad, nedatováno.

Křesťanství na Východě se rozrostlo do různosti a bohatství

VÝCHODNÍ KŘEŠŤANSTVÍ

Václav Ventura

Když křesťanství začalo zapouštět kořeny v prostoru a čase, dělo se to v úžasné různorodosti. Ohniskem byl jistě Jeruzalém a židovské teologické a spirituální prostředí. Již záhy se však křesťanské evangelium dostává do jiných kulturních oblastí. Biblická kniha „Skutky apoštolů“ vypráví o šíření evangelia mezi pohany. Situace v Antiochii vyvolá první velké napětí mezi koncepcí expanze křesťanství do pohanských národů a koncepcí křesťanů ze židovství. Spor řeší sněm v Jeruzalémě a uznává legitimitu nových přístupů.

Alexandrijské křesťanství

Když se dostalo křesťanství do dalších kulturních a spirituálních center, pozorujeme jeho výraznou adaptační dynamiku. Ukázkově je to patrné v egyptské Alexandrii, která byla již dlouho před tím křižovatkou kultur s obdivuhodnými syntézami egyptského, řeckého, židovského a nakonec i orientálního myšlení. Ani křesťané nezůstali pozadu: postupně se vyvíjí alexandrijská teologická škola, která komunikuje s pluralitním intelektuálním a duchovním prostředím. Umožňuje jí to inspirativní alegorická metoda výkladu bible a dialogická struktura myšlení. Klement Alexandrijský, Origenes a další teologové jsou skutečnými partnery dialogu. Ten s sebou nese i rozvíjení křesťanské zvěsti, na němž se tak podílejí i řecká filosofie a další intelektuální či duchovní proudy.

Alexandrijské křesťanství je specifické svou filosofičností, otevřeností vůči okolí a kultuře a také svou spirituální hloubkou. Z této půdy se postupně rodí specifický typ spirituality, teologie, liturgie, církve. V 5. století se vlivem různých faktorů (z velké části politických, protože Egypt nechce být jen poslušnou a poddanou provincií Byzance) zvýrazní některá specifika. Nakonec dojde k vytvoření samostatné i církevní organizace - koptské církve.

Koptské křesťanství bývá označováno jako monofyzitské, protože narozdíl od byzantské teologie zdůrazňovalo jednu přirozenost (řecky ΜΙΑ ΦΥΣΙΣ - proto monofyzitismus) vtěleného Logu – Krista. Dnes je koptské křesťanství stále živé jak v Egyptě, kde ukázalo svou vitalitu a duchovní sílu

v těžké situaci menšiny v muslimském světě, tak i na Západě, kde existují živá společenství.

Syrské křesťanství

V Sýrii a Mezopotámii křesťanství zapouští kořeny v jiné půdě. Jeho podoba je velmi asketická, navazující na semitské tradice. Syrské teologické školy v Antiochii, Edesse a Nissibe mají také své velké teology, Izáka Syrského, Efréma a další. Ale i jiná slavná jména jako Jan Zlatoústý, Theodor z Mopsuestie a Nestorios. Antiošská teologická škola měla jiné přístupy a jiné spirituální důrazy. Věnovala pozornost historické a literární četbě bible, zakotvenosti spirituality v prostoru a čase. A opět se tu profiluje specifický typ křesťanství: jsou tu jiné, neřecké filosofické předpoklady a opět i politické důvody (Persie bojuje s Byzancí). Křesťané chtějí být vlastenci své země a také nechtějí být podrobni Byzancí. To vše vedlo k tomu, že zvýraznili svá specifika.

Jedna část Syřanů šla cestou monofyzitismu (jakobitská církev), druhá část, východosyrská šla svou vlastní cestou. Teologové (především Nestorios) začali rozlišovat božství a lidství v osobě Krista tak, že si toto rozlišení jejich sousedé vykládali jako oddělení. Křesťané, kteří se začali hlásit k Nestoriově, vytvořili **nestoriánskou církev**, jež nepřijala rozhodnutí všeobecného efezského sněmu (roku 431). Sněm Nestoria sesadil ze stolce cařihradského, kde byl biskupem.

Dodnes existuje úctyhodná starobylá Asyrská církev Východu, jež má v této tradici své kořeny. Vede intenzivní dialog jak

s pravoslavnými církvemi vycházejícími z byzantské tradice, tak i s církví římskokatolickou. S ní již uzavřela christologickou* deklaráci.¹ Po dlouhých studiích a rozhovorech se ukázalo, že mnohé věci z minulosti byly zapříčiněny nepochopením. Dnes jsou obě církve schopny vyznat tutéž víru v Krista Boha a člověka a zároveň si ponechat svá teologická, liturgická i spirituální specifika.

Byzantské křesťanství

Největším a nám nejbližším reprezentantem východního křesťanství je byzantská tradice. Běžně je označujeme jako **pravoslaví**. Jistě se napojuje na tradice jeruzalémskou, alexandrijskou i antiošskou, rozvíjí se však ve své specifčnosti. Svou roli hraje i fakt, že žilo v blízkosti císařského dvora a podílelo se jako ideový faktor na jeho podpoře. To ale není nejpodstatnější. Duchovní síla a kvalita pravoslaví mohla tak čerpat z mnoha zdrojů a na jeho životě se spolupodíleli ti nejlepší teologové a duchovní autority celého impéria. Dokázalo také zakořenit v nejrůznějších národních kulturách a stalo se tak jejich bohatstvím, silou i ochranou. Zároveň dovolilo těmto kulturám, aby svá bohatství dala do jeho služeb. Dnes jsou pravoslavné církve založené na národním principu. Každá z nich je plně samostatnou církví a mezi sebou žijí ve společné víře a svátostném společenství.

Pravoslavná (byzantská) a římská podoba křesťanství žily po dlouhá staletí ve společenství a přátelství, i když je samozřejmé, že kulturní, myšlenkové i politické rozlišnosti byly často příčinami napětí a nedorozumění. To se však dařilo až do osudného roku 1054 zvládat. V tomto roce došlo k eskalaci napětí a vzájemným exkomunikacím mezi Cařihradem a Římem a k osudnému dodnes trvajícím rozdělení. Že za tím byla již zmíněná rozdílnost mentalit, důrazů, teologických přístupů, je jisté, ale možná větší roli sehrály důvody mocenské, politické a ekonomické (upevňování papežské moci, územní nároky a další neteologické faktory).

Tyto historické informace však málo vypovídají o vnitřním bohatství, jež pravoslaví nese a nabízí. Jaká jsou jeho specifika?

Tajemství Trojice

Celá spiritualita, teologie i církevní život jsou hluboce zakotveny v tajemství Trojice. Vztah pravoslavného křesťana je vždy

* Christologický - týkající se nauky o Kristu.

vztahem nikoli k abstraktnímu božství, ale k Otci jako zdroji a prameni, k Synu a Duchu svatému. Ve vztahu pak zakouší jejich jednotu v božství. Jednota vychází od osob, nikoli opačně. To má dalekosáhlé důsledky v mnoha dalších oblastech. Je-li Otec zdrojem života v Trojici, tak také Duch svatý vychází z Otce. Starý spor o „Filioque“* je stále živou problematikou ve vztahu k západní teologii, a to nejen z důvodů formálních.

Pneumatologický charakter

Pravoslavi má výsostně pneumatologický** charakter. Duch svatý je v centru všeho dění v osobním i církevním životě. Každá soukromá i veřejná modlitba začíná vzýváním Ducha svatého. Tato modlitba „Králi nebeský, Utěšiteli Duchu pravdy“ dynamizuje a proměňuje lidské úsilí, vdechuje lidskému životu dech božství. Ve vrcholném okamžiku liturgie to není kněz, kdo koná tajemnou proměnu, ale Duch svatý proměňuje chléb a víno v tělo a krev Krista. Vzývání Ducha svatého při liturgii (EPIKLÉSIS) také ukazuje, že slavící shromáždění je při každé liturgii účastno svatodušní události.*** Duch svatý je ten, kdo posvěcuje vesmír, přírodu, člověka, dějiny. Léčí lidskou přirozenost, formuje v lidech Kristův život, obnovuje naše bytí podle obrazu a podoby Boží. Známý pravoslavný světec Serafim Sárovský viděl cíl lidského života v „získání Ducha svatého“.

Eucharistická eklesiologie

Trojční a pneumatologický důraz vedou Východ také k svébytné eklesiologii (pojetí církve). Církev je především tělem Kristovým, živým organismem, stálou svatodušní událostí, odrazem Trojice. Je-li jednota Trojice pojímána od osob, jak jsme řekli, pak jednota církve vychází od jednotlivých místních církví. Každá místní církev je plně církví. Tam, kde se slaví eucharistie, jejímž garantem je biskup, tam je cele „jedna, svatá, všeobecná a apoštolská církev“. V této souvislosti se mluví o eucharistické eklesiologii. Jednota církve je odrazem jednoty Trojice, tedy jednotou sobě rovných osob (hypostazí), v analogii jednotou svébytných místních církví. Jakékoli podřízení by rušilo soupodstatnost.

* Dosl. „i ze Syna“; vsuvka v latinském znění Nicejsko-cařihradského vyznání víry. Nesouhlas východní části církve s touto vsuvkou vedl k formálnímu rozdělení církve.

** Pneumatologie - nauka o Duchu svatém.

*** Svatodušní událost - seslání Ducha svatého na apoštoly.

Athos, srdce pravoslavi

Významným centrem pravoslavného křesťanství je Svatá hora Athos. Je to nevelký poloostrov, jenž v severním Řecku vybíhá do vod Thráckého zálivu Egejského moře a jehož vrchol se impozantně vypíná více než 2000 metrů nad mořskou hladinu. Již více než tisíc let zde stranou světa žijí mniši, kteří se zde věnují intenzivnímu duchovnímu životu.

Historie mnišského osídlení se zde počíná koncem 7. stol., kdy krátce po Mohamedově smrti arabské kmeny zahájily své válečné tažení a v krátkém čase dobyli Palestinu a Egypt. Z tamějších starobylých mnišských center proto odchází množství mnichů, kterým je pro poustevnícký život římským císařem nabídnut athonský poloostrov, jenž v té době (po byzantsko - arabských válkách) byl zpustošen a neobydlen. Tak se zde postupně rodí mnišská komunita, která uchovává duchovní kontinuitu se starobylou mnišskou tradicí. Prostřednictvím Svaté hory je tak tato tradice předávána různým národům, z nichž sem přicházejí zájemci o mnišský způsob života i laikové a čerpají inspiraci pro svůj duchovní život. Svatá hora je tak jakýmsi duchovním centrem, čili srdcem pravoslavi.

Od počátku zdejšího mnišského života má Svatá hora autonomní statut garantovaný římskými císaři, který si víceméně uchovala i pod tureckou okupací Řecka. Dnes je autonomním územím řeckého státu. Obecné záležitosti zde řeší tzv. Protáta, což je jakási rada v níž mají své zástupce všechna monastýrská bratrstva. Těch je na Svaté

Athos, monastýr Stavronikita.
Foto: Prokop L. Hoffman.

hoře v současnosti dvacet. Známost zvláštností je zákaz vstupu žen na celé území mnišské republiky. To se mnohým jeví jako porušování lidských práv a už několikrát bylo o zrušení tohoto zákazu jednáno na půdě Evropského parlamentu.

Na Svaté hoře Athos pobývalo i několik Čechů, nejznámější je pozoruhodná postava filantropa Slavibora Breuera (1837-1912), který v srbském monastýru na Athosu Chilandar přijal jméno Sáva.

Prokop Luboš Hoffman

Pravoslavní budou otevření pro pluralitnější chápání, více svobodnější. Hezky to vyjádřil jeden z moderních pravoslavných teologů Paul Evdokimov: „Tajemný hlas Kristův nám neustále říká: 'Nezhášejte Ducha, nebudte otroky příliš organizovaného řádu za cenu znásilňovaného svědomí a hrozného nebezpečí organizovanutí Ducha'.“ Organizační stránka je v pravoslaví podřizována charismatickému* důrazu.

Vzkříšení, vtělení, zbožštění

V pravoslavné spiritualitě, liturgii i teologii je položen důraz na vzkříšeného Krista, který láme pouta smrti a vysvobozuje ze strachu. Toto osvobození nemá jen individuální charakter, ale týká se dějin i politiky; má kosmický dosah. Vzkříšený je zároveň PANTORATOR, vládce nad vším stvořením. Kříž je téměř vždy zmiňován současně se vzkříšením.

* Charismatický - vnitřní, duchovní aspekt.

Východ také zdůrazňuje význam **vtělení** (inkarnace). Od okamžiku vtělení, kdy božský Logos vstupuje do lidství, hmoty, přírody, dějin, vesmíru, se tím vlévá jeho božská energie do toho všeho a zbožšťuje (THEOSIS) člověka a celé stvoření. Spása je viděna také jako **zbožštění** a ještě z jiného úhlu jako uzdravení, terapie lidské přirozenosti, společnosti, kosmu.

Askeze a mnišství

S tím souvisí i otázky součinnosti člověka s tímto procesem terapie a zbožštění, tedy otázky askeze. V pravoslaví je podtrženo jedno povolání ke svatosti pro všechny, jedna evangelijní spiritualita. Modelem a vzorem této radikální evangelijní spirituality je mnišství. Církevní otcové, zejména Jan Zlatoústý, zdůrazňovali, že všichni křesťané mají mít mnišský vzor před očima a pokud je v jejich možnostech, byť žijí v manželství, se co nejvíce tomuto modelu přibližovat. Živit svůj život četbou Písma, liturgií, neustálou modlitbou, žít pokorně,

Athos, monastýr Zograf.

Foto: Prokop L. Hoffman.

skromně, pracovitě, citlivě vůči sociálním potřebám druhých. V některých svých úvahách dokonce postavil mnišský život jako model pro ekonomickou reformu světa.

Hesychasmus

S mnišstvím souvisí i další specificky východní proud, tzv. hesychasmus (HESYCHIA - klid, spočinutí), hnutí kontemplativní obnovy. Svě počátky má v starém mnišství, ale do vyzrálé podoby se rozvíjí na mnišské hoře Athos ve 14. století. Nejvýznamnějším představitelem a teoretikem byl světec Řehoř Palama (1269-1359). V teoretickém základu hesychasmu je hluboký rozpor mezi západním racionalismem a východní zkušenostní mystikou. Pro Východ je Bůh ve své podstatě lidským rozumem nedosažitelný, transcendentní, nepřístupný, nevyslovitelný, neuchopitelný. To jsou výpovědi tzv. apofatické (negativní) teologie, jež vypovídá spíše o tom, co Bůh není, než co je. Z této své nepřístupnosti se však ve své lásce k člověku dává poznat a působí ve svých energiích. V nich je Bůh sám a člověk má možnost s ním vstoupit do existenciálního vztahu a být v tomto energetickém poli proměňován.

Modlitba srdce

Hesychasmus také akcentoval neustálou modlitbu srdce či modlitbu Ježíšovu. Mnozí ji nazývají perlou pravoslaví. V historii nacházíme zkušenosti lidí oddaných modlitbě, starých mnichů a mnišek, kteří našli jednoduchou a zároveň hlubokou metodu, jak propojit celý život, každé nadechnutí, každý úder srdce s Bohem, jak žít v jeho světle a přítomnosti. Opakování krátké invokace „Pane Ježíši Kriste, synu Boží, smiluj se nade mnou hříšným“, má v hesy-

chatském pojetí obrovskou sílu, moc protrhávat prostor a čas, umožňuje člověku vstup do proměňující Boží plnosti. Hesychastická spiritualita vytvořila sbírku textů z děl starých duchovních autorů právě o modlitbě srdce. Sestavitelé, Nikodém Hagiorita (1748-1809) a jeho spolupracovníci ji nazvali Filokálie (oblíbené krásné texty), slovensky Dobrolubije. Na tomto počínu je hezky vidět rozdíl mezi východní a západní mentalitou. Na Západě měli Summy a Encyklopedie a díla originálních myslitelů, na Východě texty o modlitbě. Vliv Filokálie je dalekosáhlý v Řecku a přes retranslační stanice monastýrů v Rusku a celém pravoslavném světě. Dnes je vliv patrný i na Západě, který začíná být k těmto hodnotám vnímavý.

Liturgický život

Pravoslaví klade silný důraz na liturgický život. Už samo slovo „ortodoxie“ znamená - jako pro nás na Západě - správné učení, ale správné slavení. V liturgii se celé bohatství spirituality prožívá. Liturgie prostupuje celý den, týden i rok pravoslavných křesťanů s velkou intenzitou. Denní cyklus se neomezuje na slavení eucharistie, ale od jitřní bohoslužby až k bohoslužbě večerní je celý den prostupován chválami a díkyčiněním prostřednictvím modlitby hodin.

Tento intenzivní modlitební život se netýká jen mnichů a kléru, ale všech věřících. Týdenní cyklus tvoří slavení vzkříšení každou neděli a připomínky významných duchovních skutečností v ostatních dnech. Roční cyklus je připomínkou celých dějin spásy. Kulminuje ve slavení velikonoce.

Vrcholem je eucharistická liturgie.

chatském pojetí obrovskou sílu, moc protrhávat prostor a čas, umožňuje člověku vstup do proměňující Boží plnosti.

Hesychastická spiritualita vytvořila sbírku textů z děl starých duchovních autorů právě o modlitbě srdce. Sestavitelé, Nikodém Hagiorita (1748-1809) a jeho spolupracovníci ji nazvali Filokálie (oblí-

V ní se zhuštěně opět připomínají a prožívají osvobozující události spásy - především vtělení, život, smrt a vzkříšení Krista. Kristova přítomnost uprostřed Božího lidu ve svátosti těla a krve Páně tajemně proměňuje, uzdravuje, osvobozuje a zbožšťuje člověka. Uzdravující moc se rozprostírá do všech rovin stvoření a vesmíru. Celé stvoření je ústy liturgie spojeno v oběti díky a chval. Chrám je ve chvíli slavení průlomem nebe na zemi a slavící společenství okouší budoucí věk.

Bohorodička

Úcta k Marii, svaté Bohorodičce, je v pravoslaví ještě výraznější než v tradicích jiných. Vyjadřuje touhu lidstva po mateřské ochraně a lásce. Maria tento tajemný božský aspekt odráží. Ukazuje zároveň na významnou roli ženy v dějinách spásy.

Pravoslaví dává celému křesťanství nesmazatelný ráz, bez něj by scházely podstatné základy.

Poznámka

- 1 Christologická deklarace - mezi papežem Janem Pavlem II. a představitelem Asyrské církve Východu Mar Denkou IV z roku 1984.

Literatura

- FILIPI, P., *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: CDK 1996.
- EVDOKIMOV, P., *Epochy duchovního života. Od poustních otců do našich dnů*. Olomouc: Refugium 2002.
- VOPATRNÝ, G., *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita. Pohled na člověka a duchovní život z pravoslavné perspektivy*. Brno: L. Marek 2003.

Doc. ThDr. Václav Ventura, ThD. (*1951), učí patrologii a ekumenickou teologii na CMTF UP v Olomouci a lékařskou etiku na 1. LF UK v Praze. Je katolickým knězem východního ritu.

Athos, monastýr Dochiar.

Foto: Prokop L. Hoffman.

Východní křesťanství se rozdělilo z náboženských, kulturních a politických důvodů

ORIENTÁLNĚ PRAVOSLAVNÉ CÍRKVE

Rudolf Jiří Stránský

Rok 1054 bývá obecně považován za datum, kdy v křesťanstvu dochází k prvnímu vážnému rozdělení na latinský Západ a řecko-slovanský Východ. Je již ovšem méně známo, že skutečně první rozkol, jehož důsledky pocítujeme dodnes, nastal již v první polovině 5. století. Tehdy křesťanská církev cítila potřebu formulovat svou víru o osobě Ježíše Krista, resp. o vztahu jeho lidství a Božství, protože se v souvislosti s existencí dvou hlavních škol teologického myšlení (egyptská Alexandrie a syrská Antiochie) objevují rozdíly v používání jistých teologických termínů, což mnohdy vedlo k nepřesnostem, zmatkům, nebo dokonce k vysloveně mylným interpretacím. K vyřešení těchto nejasností se scházejí sněmy, později uznané Řeky a Latiny za všeobecné koncily (r. 431 v Efezu a r. 451 v Chalcedonu), které vymezují hranice pravověrnosti a odlučují od společenství církve hlasatele mylného učení a jejich následovníky.

Jestliže celou problematiku velmi zjednodušíme, lze říci, že se po Efezském sněmu kvůli pronásledování ze strany pohanského státu odděluje od zbytku křesťanstva těžce zkoušená církev Persie, která dodnes existuje pod názvem *Asyrská církev Východu*. Jelikož je toto křesťanské společenství často obviňováno z jistých nestorianizujících* tendencí (zda právem či neprávem, je už jiná otázka) a není oficiálně v eucharistickém obecnství** s žádnou jinou církví, nebudeme se jí zde blíže zabývat. Nicméně v samotném procesu odloučení tohoto církevního společenství od zbytku křesťanstva hrály roli důvody nejen náboženské, ale i kulturní a politické.

To je možno říci i o takzvaných orientálně pravoslavných církvích, které se objevují jako samostatné jednotky po Chalcedonském sněmu, protože k jeho věroučným formulacím měly námítky. Orientálně pravoslavné církve jsou také občas nazývány starými či starobylými církvemi Východu nebo nechalcedonskými církvemi. Do této rodiny v současnosti patří Koptská pravoslavná církev Alexandrie, Syrská pravoslavná církev Antiochie a celého Východu, Arménská apoštolská církev, Etiopská pravoslavná Tewahedo církev, Eritrejská pravoslavná církev a Syro-malankarská pravoslavná církev Indie.¹

* **Nestoriánství:** učení pojmenované podle konstantinopolského patriarchy Nestoria (+ po r. 451), reprezentanta antiochijské školy. Ve svém extrémní podobě rozděluje toto učení Ježíše Krista na dvě osoby, božskou a lidskou, které jsou spolu jen velmi volně spojeny.

** **Eucharistické obecnství:** příslušníci určitého církevního společenství (farnost, diecéze, národní či místní církev) mohou přistupovat k přijímání eucharistie v jiném církevním společenství.

Dříve než se budeme zabývat jednotlivými církevními společenstvími, které se od sebe velmi liší po stránce obřadu a tradice, zmíníme několik obecných charakteristik, které tyto církve sdílejí.

Monofyzitství a další důvody rozdělení
Orientálně pravoslavné církve bývají dodnes občas obviňovány z toho, že vyznávají monofyzitství.* Každý, kdo se touto problematikou alespoň trochu zabývá, však ví, že s radikálním monofyzitstvím se ve starých východních církvích nesetká: hlavní hlasatel této nauky, alexandrijský archimandrita Eutyches, je odmítán jako heretik. V čem tedy dnes spočívá rozdíl ve věrouce mezi křesťanskou ortodoxií a orientálně pravoslavnými církvemi?

Na tuto otázku je poměrně těžké v krátkosti odpovědět. Mezi lety 1985 až 1993 byl na základě několika dřívějších setkání veden mezi pravoslavnou církví a orientálně pravoslavnými církvemi oficiální teologický dialog, který vyústil v podepsání společného christologického prohlášení. To hodnotí celý problém jako teologické nedorozumění a zmatení pojmů při zachování stejné víry. Obě církevní společenství byla vyzvána k urychlenému obnovení společenství ve svátostech.

Zatímco některé místní církve se k tomuto prohlášení postavily pozitivně (všichni orientálně pravoslavní, dále Rumunská

* **Monofyzitství:** učení odsouzené Chalcedonským sněmem. Ve své extrémní podobě hlásá, že Kristus byl pouze Bohem, neboť jeho lidství se rozplynulo v nekonečnosti Božství jako kapka medu či vína v moři. Ve své umírněné formě pak do jisté míry směřuje lidství a Božství Ježíšovo dohromady.

pravoslavná církev, Antiochijský patriarchát a Alexandrijský patriarchát), jiní zvolili vyčkávací taktiku (Konstantinopolský patriarchát, Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku). Někteří volají po dalším a hlubším studiu celé problematiky či výsledky teologických konzultací přímo odmítají (Ruská pravoslavná církev, mnišské společenství Svaté hory Athos). Moskevský patriarchát pak dokonce navázal bilaterální teologické rozhovory s jednotlivými orientálně pravoslavnými církvemi. Podobně i římskokatolická církev podepsala s těmito jednotlivými nechalcedonskými církvemi sérii christologických prohlášení.

Koptská ikona Kristova umývání nohou učedníkům.

Apoštolové Petr a Pavel na koptské ikoně.

Dnes se má obecně za to, že přijetí či nepřijetí závěrů Chalcedonského sněmu nebylo jen otázkou věroučnou, ale také kulturní a politickou. Mimo soupeření jednotlivých teologických škol spolu soupeřily o vliv i jednotlivé patriaršální stolce (Řím, Alexandrie, Konstantinopol a Antiochie), což se mohlo projevit i neústupností, hrubostí, nedůvěrou, zjištěnými emocemi a obhajováním vlastních pozic za každou cenu. Navíc se do celé záležitosti „zamíchala“ i státní moc (především Východořímské císařství), která často nevybíravými prostředky podporovala to, co se v daný okamžik zdálo být pravověrným učením, a mnohdy i krvavě potírala jakýkoliv odpor.²

Když nakonec ve všeobecné církvi byly přijaty chalcedonské formulace jako pravověrné, ocitla se na Východě velká část místních církví s významným neřeckým elementem (koptský Egypt a syrsko-aramejská Antiochie)³ mimo rámec státem uznávané katolické ortodoxie, tedy všeobecného pravověří. Pozdější arabsko-islámské výboje, které rozvrátily nejedno starobylé církevní společenství, zabránily dalším vzájemným konfrontacím chalcedonské a nechalcedonské strany a přispěly ke krystalizaci obou zúčastněných stran ve víceméně národnostně vyhraněná společenství a posílily vůdčí roli patriarchů. Nicméně i v těchto dobách docházelo ke vzájemnému ovlivňování. To je patrné především ze společné světecké úcty k některým „konfesně nevyhraněným“ mnichům (v době zápasu o formulaci pravověří), později přejímáním některých zásadních bohoslužebných textů z byzantského (tedy chalcedonského) prostředí a v neposlední řadě i skrze společnou tradici úcty k ikonám.

Za hranicemi Římské říše byla situace jiná. Například Arméni, kteří se bránili invazi pohanských Peršanů, se nemohli Chalcedonského sněmu zúčastnit. K negativnímu postoji vůči tomuto koncilu dospěli až téměř po sto letech, kdy jeho závěry pod vlivem nesprávných informací odmítli jako nestoriánské. Etiopané, kterým se nakonec

jako jediným východním křesťanům s výjimkou Rusů podařilo uchovat nezávislost (všichni ostatní se dříve či později stali poddanými islámských říší), se považovali za duchovní děti Alexandrijského patriarchátu; když většina jeho věřících odmítla závěry Chalcedonu, tak je Etiopie následovala.

Za doby Osmanské říše byli Chalcedonci a Nechalcedonci bez ohledu na národnost rozděleni do dvou *milétů* (politických, hospodářských a náboženských „národů“), jejichž hlavními reprezentanty byli řečtí a arménští patriarchové v Konstantinopoli (Istanbulu). V 16.-19. století (někde ale i dříve) byli vystaveni římskokatolickému misijnímu působení. Pod vlivem této misie se od všech těchto církevních společností oddělily skupiny tzv. uniátů, tedy těch, kdo vstoupili do unie s římskokatolickou církví. Uniátské skupiny si více či méně zachovaly starobylé liturgické zvyklosti a některé jiné tradice svých mateřských společenství, ale osvojily si římskokatolickou teologii a uznaly papežský primát.

Orientálně pravoslavné církve dnes

Jedním z jevů, charakteristických pro orientálně pravoslavné křesťanství dneška, je existence rozsáhlých diaspor v Evropě, Americe a Austrálii.

Koptská pravoslavná církev Alexandrie má v současnosti asi 7 milionů věřících v asi 50 diecézích po celém světě. V jejím čele stojí v současnosti charismatický alexandrijský papež⁴ Šenuda III, který sídlí v egyptské Káhiře. Církev, jejíž postavení není v Egyptě nijak lehké (není tomu tak dávno, co bylo několik mladých koptských křesťanů pro svoji víru umučeno islámskými fanatiky), v současnosti prochází neobvyklou renesancí duchovního života. Je patrná zvláště na velkém počtu řeholních povolání (sv. Antonín Veliký, tradičně považovaný za zakladatele mnišství, byl Egyptan, tedy Kopt). Koptská bohoslužba, sloužená koptsky nebo arabsky (podle potřeby i anglicky, německy i jinak), je asi nejvíce podobná byzantské (i úpravou chrámu s ikonostasem). Významná koptská diaspora je v Německu.

Patriarcha **Syrské pravoslavné církve Antiochie a celého Východu** Mar Ignatius Zakka I. Iwas sídlí v syrském Damašku. „Syrský“ vlastně znamená aramejský (ne-

má tedy nic společného se Syrskou arabskou republikou) a pravoslavní Syřané jsou velmi hrdí na to, že hovoří jazykem, kterým asi hovořil i Ježíš Kristus. Církev má po celém světě asi 1,5 milionu věřících a 35 metropolitů a biskupů. Syrské chrámy se vyznačují jistou střízlivostí ve výzdobě a bohoslužby velkým bohatstvím krásných starobylých nápěvů. Významná syrská diaspora je v Holandsku, Švédsku, Německu a USA.

Šestimilionová **Arménská apoštolská církev** je správně rozdělena do dvou nezávislých katolikosátů* v libanonském městě Antelias u Bejrútu (Kilikijský katolikosát, v čele katolikos Aram) a v arménském Ečmiadzinu, který má primát cti (katolikos Karekin II., patriarcha všech Arménů). Kromě toho existují ještě dva patriarcháty v tureckém Istanbulu (arménsky a řecky: Konstantinopolis) a v Jeruzalémě, které jsou ovšem podřízeny Ečmiadzinu. Podle tradice jsou Arméni nejstarším národem, který přijal křesťanství (roku 301). Ve středověku vytvořili ve východní Anatolii (dnešní Turecko) velkou říši. Po tragické genocidě Arménů ze strany Turků a Kurdů za první světové války se formuje velká diaspora ve Francii a USA, posilovaná dnes novými uprchlíky z chudé postsovětské Arménie. Arménská církev je ze všech východních církví asi nejvíce spjata s národnostním povědomím. V její liturgii se objevují jak byzantské, tak i latinské prvky. Při eucharistii jako jediná z východních církví používá nekvašený chléb.

Ikona Bohorodice.

* **Katolikos:** titul biskupa-hlavního představitele církve, která se necházela mimo hranice Římské říše.

Alexandrijský koptský papež Šenuda III.

Kdy přesně byla založena **Etiopská pravoslavná Tewahedo* církev**, nevíme. Již v knize Nového zákona Skutky apoštolů (8. kap., 26-40) je zaznamenán příběh o pokřtění dvořana etiopské královny. Kolem roku 332 se křesťanství stává státním náboženstvím. Etiopané však zůstávali po staletí součástí Koptské církve, od níž obdrželi nezávislost (autokefalii) roku 1959. Etiopská církev je zcela ojedinelá svými bohoslužebnými zvyky a jinými tradicemi (například výrazně větším počtem knih, zahrnutých do biblického kánonu či dodržováním starozákonních dietetických předpisů), hudbou (např. používáním tradičních hudebních nástrojů) a také snad obrovským množstvím kněží. V bohoslužebném životě a v dietetických předpisech lze snadno rozlišit mnoho judaistických prvků, neboť část Etiopanů se považuje za potomky Izraele. Při bohoslužbě jsou používány dva jazyky: starobylý Gheez a moderní amharština, které mají svoji abecedu. Spolu s Armény jsou Etiopané jediným orientálně pravoslavným národem, který má svůj stát. Mezi lety 1974-1991, kdy v zemi vládli komunisté, byla církev perzekvována. Její současnou hlavou je patriarcha Abuna Paulos, který sídlí v Addis Abebě. Převážná část z 16 až 33 milionu věřících (přesné číslo lze jen těžko určit) žije v Etiopii; v diaspoře jsou významné skupiny konvertitů afrického původu, pro něž je Etiopská církev reprezentantem pravého afrického křesťanství.

⇒

* **Tewahedo** (sjednocený): oficiální učení Etiopské církve o jednotě lidství a Božství v jedné osobě Ježíše Krista, bez vzájemného smíšení či rozdělení.

Budoucnost Koptů v Egyptě: problém nebo výzva?

EGYPT A KOPTOVÉ

Viola Pargačová

Termínem Koptové se obecně označují egyptští křesťané, ať už se jedná o příslušníky Koptské ortodoxní církve, protestanty či katolíky.

Termín Kopt (arabsky *qibtí*) vznikl z řeckého názvu pro Egypt (*Aigyptos*), který byl přejat z egyptštiny, z termínu, jenž původně označoval název Ptahova chrámu v Memfisu (*Hut-Ka-Ptah*). Koptové svou zemi nazývali KHME, Černozem.¹

Arabové Kopty pojmenovali obyvatelstvo nilského údolí, chápali je především jako příslušníky odlišného náboženského společenství - křesťany, arabsky *an-nasára* nebo *al-masíhiún*. Příslušnost ke křesťanství byla rozhodující pro přidělení odlišného právního statutu „chráněného lidu“. Politická loajalita vůči muslimským panovníkům jim zaručovala zachování svobody náboženského vyznání a vlastní jurisdikci.

Etnické rozlišení mezi Egyptyany a Araby nebylo úředně uplatňováno především díky rychlé kulturní a jazykové asimilaci části Koptů.

Sami Koptové se považují za potomky původních obyvatel Egypta, od Arabů etnicky odlišných. Po invazi Arabů roku 641 však logicky docházelo k mísení koptského obyvatelstva s Araby a k četným konverzím Koptů k islámu, takže rovněž mnozí dnešní egyptští muslimové (některé prameny hovoří až o 20 procentech populace) jsou potomky původních egyptských obyvatel.

Eritrejská pravoslavná církev byla až do roku 1994 diecézí Etiopské církve. Když Eritrea získala nezávislost, vysvětil koptský papež Šenuda III. po dohodě s Etiopskou církví první eritrejské biskupy. Hlavou církve je v současnosti patriarcha Antonios I., který sídlí v Asmaře. Církev má asi milion a čtyři sta tisíc věřících (asi 40% populace Eritrey) a malou diasporu.

Historie a současnost **Syro-malankarské pravoslavné církve Indie** je velmi komplikovaná. Dle tradice v Indii, respektive v dnešním státě Kerala, kázal apoštol Tomáš a byl zde i umučen. Do příchodu

Koptové, kteří chtějí zdůraznit svůj nearabský původ dávají svým dětem jména jako Isis, Amún, Abanúb atp., zatímco muslimové preferují tradičně muslimská jména-Ahmad, Mahmúd, 'Á'iša atp. Kromě toho existují jména konfesionalně neutrální jako Ašraf, Hiba aj., používaná oběma komunitami.

Svou odlišnou etnickou a náboženskou identitu se však Koptové snaží příliš nezdůrazňovat. Na první pohled je od muslimů odlišuje snad jen křížek, který si nechávají v raném dětství vytetovat na pravé zápěstí a evropský způsob oblékání žen. V minulosti, a to až do počátku 20. století, však i křesťanky nosily závoj, a dokonce i roušku přes obličej. Ženy z lidových vrstev a venkovanky doposud oblékají tradiční egyptský oděv -*gallábéju* - a vlasy si zahalují šátkem, takže se svým vzezřením od muslimek naprosto neliší.

V oblasti náboženství a spirituality je možno najít mnoho společných rysů, které koptské křesťanství pojí spíše s islámem než se západní formou katolicismu či protestantismu. Je to především důraz na tradici a ortopraxi, zachovávání vysokého morálního standardu. Významným pojítkem mezi Kopty a muslimy je i pevně zakotvený sub-

portugalských jezuitů v 16. století, kteří přinutili indickou církev k unii s Římem, patřili indiští křesťané k Perské církvi (dnešní Asyrská církev Východu). Část věřících unii s římskokatolickou církví odmítla a s pomocí Syrské pravoslavné církve Antiochie a celého Východu získala vlastní biskupy. V 19. století mezi syromalankarskými křesťany působila anglikánská misie, která vedla k vytvoření církve Mar Thoma, jediné „uniatské“ protestantské církve na světě. Indické křesťanství je

⇒ *Dokončení na další straně dole.*

Mnich těsně po obřadu zasvěcení. Během něho leží pod pokrývkou na znamení toho, že umírá světu. Nyní je již znovuzrozený.
Foto: Viola Pargačová

strát lidového náboženství, které vykazuje nejen prvky islámu a křesťanství, ale je zde možno najít i odkaz na staroegyptské náboženství, především na magii.

Významné křesťanské a islámské svátky jako např. Vánoce, Velikonoce nebo ramadán jsou ctěny oběma komunitami, jejichž nejvyšší představitelé (azharský šajch a patriarcha) si nejen vyměňují blahopřejné telegramy, ale nezřídka se na oslavách osobně podílejí.

Počet koptského obyvatelstva dosahuje zhruba 10 % z celkového počtu 65 milionů obyvatel a Koptové jsou považováni za největší křesťanskou komunitu v rámci arabského světa. Šedesát procent koptské populace žije v Horním Egyptě, v oblasti Assiutu a al-Minjá, jež je z hlediska mezikomunitních vztahů pokládána za nejproblematičtější. Většinou se jedná o rolníky - *felláhy*, kteří se však stále častěji stěhují do měst. Pětadvacet procent Koptů žije v Káhiře, tradičně především ve čtvrti Šubrá. Šest procent koptského obyvatelstva při-

padá na Alexandrii, zbytek je roztroušen v oblasti Dely a Suezského kanálu. Nejmenší (mnohdy nulové) procentuální zastoupení koptské populace je v západních oázách a v oáze Síwa. Příslušníci Koptské ortodoxní církve představují 95% egyptských křesťanů, zbytek tvoří katolíci, protestanti, Arméni aj.²

Od konce 50. let 20. století se mezi egyptskými křesťany rozmáhá fenomén migrace především do USA, Austrálie, Velké Británie, Německa a Francie. Příčinou byla zpočátku pozemková reforma a znárodnování prováděné během mandátu prezidenta Násira (1952-1970). Mezi hlavní podněty k emigraci v současné době patří především vysoká nezaměstnanost, zhoršující se sociální podmínky a občasná konfesionální roztržky mezi Kopty a muslimy.

Přes svou vzdálenost od domova si však Koptové v exilových církvích udržují jistý politický vliv na dění ve své zemi. Snaží se - někdy více, někdy méně oprávněně - upozorňovat na problémy, jimž musí koptská komunita čelit v zemi, kde islám je státním náboženstvím. Do těchto snah zapojují exilové církve také vlády evropských zemí, USA a mezinárodní organizace pro dohled nad dodržováním lidských práv (např. Amnesty International, Mezinárodní sdružení křesťanské solidarity aj.). Egyptští křesťané však toto počínání spíše odsuzují jako nepřipustné zasahování cizích vlád do vnitřních záležitostí Egypta se snahou získat v oblasti opět politický vliv pod záminkou ochrany náboženských menšin.

Veřejně proklamovaná činnost těchto institucí mezikomunitní vztahy spíše zhoršuje: na Kopty se pak nahlíží jako na spojence „Západu“, kteří mají za cíl poškodit

dobré jméno muslimů ve světě. Navíc si zmíněné instituce a zahraniční vlády ne zcela uvědomují, že egyptská vláda může proti extremistům zasáhnout pouze tak, aby nevyvolala ještě intenzivnější odezvu fundamentalistů, především z řad *gamá'át islámija*.

Jeden z faktorů, problematizujících soužití muslimů a křesťanů v novodobém Egyptě, vyvstal již počátkem 20. století. Toto období bývá charakterizováno jako ideál soužití křesťanské a muslimské komunity v Egyptě. Hlavním cílem obou komunit bylo získání nezávislosti. Koptové doufali v zavedení stejných práv a na možnosti podílet se na správě věcí veřejných stejnou měrou jako muslimové. Přesto právě toto období je možno činit odpovědným za pozdější zkomplikování vztahů mezi muslimy a křesťany. Stalo se to především kvůli tomu, že ústava nezávislého státu z roku 1923 potvrdila islám jako státní náboženství. Koptové jsou tak vzhledem ke své odlišné náboženské příslušnosti automaticky vyřazeni z některých veřejných funkcí, mají minimální zastoupení ve vládě a v zákonodárných institucích, islám komplikuje i jejich soukromý život (otázka školství, smíšených sňatků, konverzí, atp.).³

Aby se však předešlo umělému vytváření konfliktů, odmítá určitá část egyptského veřejného mínění dělení obyvatelstva podle komunitní příslušnosti. Při takovém dělení dochází ke zploštělému obrazu egyptské společnosti: vypadá to například tak, že křesťanská menšina je utlačována fundamentalisticky zaměřenými organizacemi. Ve skutečnosti ale útoky extremistů trpí i většina muslimského obyvatelstva. Podobně se ve zploštělém pohledu jeví dobré vztahy mezi Kopty a muslimy jako pozoruhodný fenomén, ale ve skutečnosti je to spíše pravidlo než výjimka. Anebo se

⇒ *Dokončení z předchozí strany dole.*

do dnes velmi roztržštěné. Vedle většinových římských katolíků (včetně dvou uniátských skupin) zde působí i nejrůznější protestantské denominace a obnovila se i činnost Asyrské církve Východu. Samotná menšinová Indická pravoslavná církev, jak zní jeden z jejích názvů, je rozdělena mezi zastánce autokefalie (samostatnosti) a autonomie v rámci Syrské pravoslavné církve Antiochie a celého Východu. Při bohoslužbách, které jsou slouženy dle syrské tradice s přidavkem některých ryze indic-

kých prvků, je používán jazyk malajalam, angličtina a syrština. Hlavou asi milionové autokefální církve je Basilius Mar Thoma Matthews II, katolikos Východu, katolikos Apoštolského stolce sv. Tomáše a metropolita malankarský, který sídlí v Kottayamu v indickém státě Kerala. Menší diaspory indických pravoslavných křesťanů se nacházejí také v USA, Británii a jinde.

Prameny

Towards Unity. Edited by Christine Chaillot and Alexander Belopopsky. Inter-Orthodox Dialogue. Geneva: 1998. Doplnkové informace na serveru CNEWA (Catholic Near East Welfare Association) <http://www.cnewa.org>. Download 23. 4. 2004.

Poznámky

- 1 Používám důsledně termín „pravoslavný“, tedy ortodoxní, protože takto se jednotlivé církve samy označují.
- 2 Toto se dotklo obou znesvářených církevních společenství. Byly totiž i doby, kdy za ortodoxii bylo státem považováno umírněné monofyzitství.
- 3 Bylo by nicméně mylné si myslet, že se jednalo pouze o národnostní konflikt; v obou církevních společenstvích byli zastoupeni jak Řekové, tak i ne-Řekové.
- 4 Titul papež patří dle starokřesťanské tradice dvěma biskupům: římskému a alexandrijskému. V současné době jsou jeho nositelé tři: římský Jan Pavel II., koptský Šenuda III. a řecký (chalcedonský) Petros VII., patriarcha alexandrijský a celé Afriky.

Rudolf Jiří Stránský (*1979) studuje anglistiku, amerikanistiku a turkologii na FF UK. Je jáhnem Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku.

povrchně pozastavujeme nad omezováním osobní svobody Koptů a zapomínáme, že vláda omezuje i osobní svobody muslimů, shledá-li je podezřelými z protistátní činnosti.

Na druhou stranu je však třeba upozornit na skutečnost, že zdůrazňování nerozdělitelné národní jednoty ze strany Koptů je mnohdy motivováno snahou o vnější překrytí vlastní odlišnosti.

Jako nejednoznačná se v souvislosti koptsko-muslimských vztahů zdá být role představitelů Koptské ortodoxní církve. Na jednu stranu její patriarcha slovy i činy podporuje národní jednotu a vyhýbá se extrémním soudům a prohlášením, na druhou stranu sama skutečnost, že on sám - ať už si to přiznává či nikoli - vystupuje jako politický reprezentant Koptů, dokazuje, že Koptové nejsou spokojeni se způsobem, jakým se jejich problémům a otázkám věnuje vláda, ministerstva a státní instituce, zastupované většinou muslimy.

Politická role církve však národní jednotu narušuje u jejich kořenů, protože Koptové se tak straní sekulárního společensko-politického dění, jež by se mělo stát základem skutečné národní jednoty, podobně jako tomu bylo v letech 1919-1952.⁴

Koptská společnost se vyvíjí dvěma hlavními směry: jednak jsou zde snahy o prohloubení vzájemnosti Koptů a muslimů na základě jejich jednotné národnosti příslušnosti, jednak koptská církev již od konce 19. století podporuje vědomí náboženské a kulturní svébytnosti Koptů. Oba směry se vzájemně prolínají a umožňují Koptům žít v poměrně dobrých vztazích s většinovou muslimskou populací a zároveň neztratit vědomí vlastní identity.

Hlavní překážkou klidného soužití obou komunit je zneužívání náboženství pro dosažení politických cílů. Zároveň je však třeba si uvědomit, že islám není „pouze“ náboženství, ale systém, který usměrňuje veškeré počínání věřících v každodenním životě, což v podstatě znemožňuje omezení jeho působnosti ve veřejné sféře.

Poznámky

- 1 Ch. Cannuyer, *Les Coptes*, Belgique: S. A. Brepols, 1990
- 2 Údaj z <http://www.copts.com>
- 3 B. L. Carter, *The Copts in Egyptian Politics 1918-1952*, Cairo: Cairo Press, 1988
- 4 As'ad 'Abd al-Malik, *Man jumattilu al-aqbát, ad-dawla am al-bábá?*, místo vyd. neuvedeno, 1993

Mgr. Viola Pargačová (*1977), vystudovala arabistiku a religionistiku na FF UK. Absolvovala studijní pobyty na Káhírské univerzitě (v letech 2000-2001 a 2002-2003), v jejichž rámci prováděla antropologický výzkum v egyptských kláštřích. V současné době pracuje na doktorské práci o zbožnosti a spiritualitě Koptů.

Ikony mluví zvláštním jazykem, typickým pro pravoslavi

IKONA NENÍ JENOM OBRAZ

Marína Luptáková

Jedna z nejčastějších asociací s pravoslavným křesťanstvím jsou bezpochyby ikony. Nejen každý chrám, ale i každá pravoslavná domácnost jsou jimi vyzdobeny. Pravoslavní teologové zdůrazňují, že zdaleka nejde jen o estetickou záležitost, o pouhou výzdobu. Ikony hrají svou důležitou roli v duchovním životě i v teologii pravoslavné církve. V následujícím článku nám pravoslavná autorka jejich význam osvětluje. Článkem může nahlédnout do specifického charakteru pravoslavné teologie.

Slovo „ikona“ je řeckého původu. *Eikon* má velmi široký význam a označuje „obraz“, „zobrazení“, „podobu“, „sochu“, „obraz myšlenkový“, „představu o něčem“ a také „přirovnání“ a „podobnost“. Dnes se slovo ikona používá především pro modlitební ikonu napsanou¹ barvami,² vyřezávanou nebo z mozaiky atd. Dříve - v Byzanci, v období utváření křesťanského umění - bylo ale tímto slovem označováno všeobecně každé zobrazení Spasitele, Boží Matky, svatého, anděla nebo události z posvátných dějin nezávisle na technice tohoto zobrazení.

Zápas o pochopení obrazu

Problém obrazu, zobrazení, ikony byl chápán jako velmi důležitá otázka duchovní kultury mnohými raně křesťanskými a prvními byzantskými mysliteli, nicméně v centru pozornosti celého křesťanského světa se ocitl až v období oficiálního zákazu antropomorfních náboženských obrazů. Období otevřeného ikonoborectví, jež začalo z iniciativy státní moci roku 726, bylo ukončeno Sedmým všeobecným sněmem roku 787 v Nicei. Konstantinopolský sněm (r. 842) potvrdil dogma Sedmého všeobecného sněmu o uctívání ikon, anatemizoval³ ikonoborce a v březnu roku 843 ustanovil svátek Oslavy Pravoslavi na první neděli Velkého půstu s pozdvihováním ikon ve všech chrámech.

Ikonoborci uvažovali takto: Zobrazuje-li se Kristus, zobrazuje se jeho božská přirozenost (nepostižitelná a nezobrazitelná), nebo naopak jeho přirozenost lidská, oddělená od jeho božství. Třetí možnost není. Naopak pravoslavní zastánci úcty k ikonám, chápali základní rozdíl mezi Kristovou

přirozeností a osobou a poukazují právě na tu třetí možnost, která odstraňuje celé ikonoborecké dilema. Když zobrazujeme Spasitele, nezobrazujeme ani jeho božství, ani jeho lidství, ale jeho Osobu (*Hypostazi*), nepostižitelně v sobě sjednocující tyto dvě přirozenosti - podle vyjádření chalcedonského dogmatu „neslitě a nerozdílně“.⁴ Ikona tedy nezobrazuje přirozenost, ale osobu.

Vnitřní podoba, nejen obličej

Nejen ve filosofii a psychologii jsou dosud směřovány pojmy „jedinec“ a „osoba“. Ani v samotné svatootecké teologii se nikde neseťkáváme se zcela samostatně rozpracovaným učením o lidské osobě (na tuto zvláštnost poukázal skvělý ruský teolog

Ikona Kristova narození v Betlémě.

V. Losskij, 1903-1958). Nicméně učení o Božských osobách je křesťanskými mysliteli vyloženo dostatečně zřetelně a křesťanská antropologie existovala jak u Otců prvních osmi staletí, tak i později, jak v Byzanci, tak na Západě. Učení o Božských osobách totiž zahrnuje i učení o člověku a jeho osobě. Na počátku 20. století celá řada vynikajících filosofů, teologů a specialistů na ikonologii a ikonografii - P. Florenskij, J. Trubeckoj, G. Ostrogorskij, L. Uspenskij, V. Losskij, E. Panofskij - rozpracovala teorii „obrazu“ a „osoby“ myslitelů staré doby a dala jí nový význam. Tvář, kterou vidíme na ikonách, zobrazuje jakoby „ontologický portrét“ člověka a ne chvilkový stav jeho zevnějšku a duševních hnutí.

Ve skutečnosti je to ovšem další rozpracování teorie obrazu vypracované ctihodným Theodorem Studitou (759-826). Když uvažoval o antropomorfních obrazech, ukazoval, že na nich není zobrazována jakási abstraktní přirozenost předmětu, ale on sám ve svých konkrétních rysech, jež náležejí jen jemu. Zvláště podtrhoval, že i když člověk sestává z duše a těla, ani jedna vlastnost duše se neodráží ve vnějším vzhledu zobrazeného. Tato poslední věta nemá znamenat tvrzení o nevyjádřitelnosti duševních hnutí a stavů ve vnějším vzhledu člověka a na jeho tváři především, ale speciální požadavek na malířství nezobrazovat taková hnutí a stavy jako přechodné. Podle učení Theodora Studity je třeba zobrazovat původně Stvořitelem zamýšlený jakoby „ontologický portrét“ člověka ve všech jeho konkrétních detailech a ne momentální stav jeho zevnějšku, odrážející především duševní hnutí. Ikona není naturalistickou kopií vnějšího vzezření člověka, ale jakoby „fotografií“ jeho konkrétního ontologického vzhledu, nepodrobenou žádným změnám – ani vnějším, ani vnitřním. Je jeho podobou (tváří) a ne jeho obličejem. Ikona

tedy, ještě nedávno „zastaralá a nemoderní“, se opět stává vyjádřením důvěryhodného poznání o duchovní skutečnosti, o ideálním člověku, který realizoval své lidství a od stvoření podle Božího obrazu dosáhl i podoby svého Stvořitele.

Toto je naprosto konkrétní a hluboce osobní poznání člověka o jeho vlastní hloubce, a proto vyžaduje osobní formu vyjádření - tvář (podobu). Ikona již dávno uskutečnila tento personalistický „ideální realismus“, který nyní hledá soudobá filosofie a psychologie. Ikona - stejně jako slovo evangelia - nese původní a trvalou funkci křesťanského umění: odhalení skutečných vzájemných vztahů mezi Bohem a člověkem (v protikladu k projevu vlastností, byť i nejvyšších, duchovně-duševně-tělesného složení autonomního člověka). Celý řád ikony je zaměřen k tomu, aby byl člověk připojen k tomu Zjevení, které ukazuje světu křesťanství, k odhalení podstaty křesťanstvím vyvolaného obrácení viditelnými formami. Vyjádření tohoto obrácení vyžaduje zvláštní vystavění obrazu, své zvláštní vyjadřovací prostředky, svůj „styl“. Pomocí řady kanonizovaných prostředků byl v ikoně vytvářen zvláštní umělecký prostor, který byl aktivně vnímán divákem v procesu osvojování tohoto umění.

Zvláštní jazyk ikon

Křesťanský obraz je podle tradice zvláštním světem tvarů, odrážejícím smyslově nepostižitelný duchovní svět nadpřirozeného bytí, mimočasový a mimoprostorový. Proto i umělecký prostor musí být mimočasový a mimoprostorový. Tohoto efektu dosahovali byzantští mistři dosti jednoduchými prostředky. Především cestou spojení událostí, odehrávajících se na různých místech, v různých i stejných časech, v jednu celostnou kompozici. Prostor je určován zobrazeným výjevem a nevzniká jako předmět speciálního vyobrazení jako v evropském renesančním malířství. Pozornost umělce se soustřeďuje na zobrazený jev a samotný prostor vzniká základně na základě kompoziční jednoty všech zobrazených předmětů. Jak píše jeden z předních specialistů v oblasti byzantské kultury V. Byčkov: „Protože každý předmět byl

pro středověkého umělce významný i sám o sobě, snažil se zobrazit ho s maximální plností, často slučuje v jednom vyobrazení jeho tvary z různých stran. Vznikala bizarní rozvinutí předmětů, zobrazovaných jakoby v ‘obrácené perspektivě’. Spojení všech takových vyobrazení (viděných z různých pohledů, zobrazených jakoby v přímé, paralelní i obrácené ‘perspektivě’) v jedné kompozici vedlo k vytvoření svérázného uměleckého prostoru v byzantském umění.“⁵

Ke specifickým, estetickým významným zvláštnostem jazyka byzantského umění patří také deformace zobrazovaných postav a předmětů. Je zvykem rozlišovat dva druhy takových deformací: korigující a expresivní. Korigující deformace byly používány pouze v systému chrámových mozaik a fresek, a to proto, aby byla zvládnuta optická zkreslení základních rozměrů postav, spojená s různými vzdálenostmi a úhly pohledu, pod nimiž pozorovatel hleděl na jednotlivé kompozice chrámové výzdoby (v kupolích, výklencích, na úrovni očí, na plochých a zakřivených površích atd.). Například postavy, umístěné ve středu apsidy, byly zobrazovány jako užší než postavy na jejich stranách, sledované z ostřejšího úhlu. Tyto takzvané „optické klamy“, které zkreslují předměty a jejich skutečné vzájemné vztahy, byly korigovány právě postupy, vypracovanými v ikonografii. Aby byly obnoveny skutečné proporční vztahy, horní postavy byly zobrazovány ve větších rozměrech než spodní. (To, co je položeno výše a dále, se nám většinou zdá být menší; nicméně víme, že skutečná velikost postavy zůstává po celou dobu nezměněna, sobě vlastní. Byzantští mistři chtěli ukázat právě tuto stálost, nezávislost vlastností předmětu na podmínkách jeho vnímání.)

K deformacím druhého typu, expresivním, zaměřeným na vytvoření určité umělecké výrazovosti, patří prodloužení postav, široce rozevřené oči, „přetáčení“ lidských postav o 90-180 stupňů, zobrazení předmětů a postav bez některých jejich důležitých prvků (například spodních částí u lidských postav, stěn u budov atd.). Ještě větším deformacím podléhaly v byzantském malířství neživé předměty - hory, stromy, architektura, předměty v interiéru.

Všechny tyto umělecké prostředky byly založeny na křesťanském chápání světa a byly zachyceny v ikonopisném kánonu. Ikonopisec nepracoval podle přírody a nenasnil se „duplikovat skutečnost“, tj. nezaz-

Ikonostas v jedné z kaplí na Athosu.

Foto: Borislav Rudič.

namenával vnější vzhled předmětu. Sám předmět byl pro byzantského umělce nositelem určitého významu. Odtud i určitá omezenost výběru samotných předmětů viditelných na ikoně. Již jsme připomínali, že v ikonografii vystupoval - narozdíl od západoevropského umění - člověk jako nositel a vyjadřovatel věčných idejí. „Pro vstřížení přechodných nálad, prožitků, emocionálních stavů, odpovídajících zobrazované události nebo umělcova vztahu k ní, se pak v tomto umění často používaly neživé předměty (v představách soudobého diváka mnohem statičtější a stálejší svou přirozeností než člověk). Proti statičnosti postav, ponořených do duchovní kontemplace, kladl byzantský mistr expresivní zlomy, posuny, důmyslné záhyby a křivky, sklony, skruty, prudká vzepětí a vzlety kamenných paláců a hůrek. Byly zde uměleckou formou ztělesňovány křesťanské ideje o vysokém duchovním určení člověka (Božího obrazu) a o nestálosti a zdánlivosti všeho materiálního“ (V. Byčkov).

Jestliže teologie je „hledání slov příslušejících Bohu“, tj. systém pojmů, nejvíce odpovídajících duchovní zkušenosti a víře církve, pak i křesťanské umění, ikonopisectví, je hledání Bohu příslušejících obrazů a symbolů, které nás za pomoci smyslových vjemů pozvednou k duchovní skutečnosti.

Poznámky

- 1 Mnozí pravoslavní teologové dávají přednost výrazu „psát“ před „malovat“, aby zdůraznili, že ikona má blíže k textu než k pouhému obrazu.
- 2 Srv. J. N. Trubeckoj: „Theologie v barvách“, *Orthodox Revue*, 2 (2001):154-163.
- 3 Anathema: postavení mimo církev, exkomunikace.
- 4 Chalcedonský koncil, který řešil spor o Kristovu přirozenost, se konal v roce 451. Více o něm viz článek J. Stránského v tomto čísle.
- 5 Srv. P. Florenskij: „Obrácená perspektiva“, *Orthodox Revue*, 4-5 (2001): 93-123.

Poznámkami opatřil M. Mrázek.

PhDr. **Marína Luptáková** (*1957), vystudovala psychologii na Kyjevské státní univerzitě. Přednáší v Ústavu východoevropských studií na FF UK a na HTF UK v rámci oboru Pravoslavná teologie.

Pravoslaví na Západě vytváří specifický směr křesťanství

ZÁPADNÍ PRAVOSLAVÍ

Ivan O. Štampach

Podle vžitých konvencí se nám spojuje východní část křesťanstva s pravoslavím a západní s katolictvím a protestantismem. Není to ovšem tak jednoduché.

Rozdělení

Událostem v Římě a Konstantinopoli (Cařihradě) roku 1054¹ předcházela už dvě staletí nedorozumění a smiřování mezi latinskou církví s centrem v Římě a převážně řecky mluvícími církvemi koncentrovanými kolem čtyř východních patriarchátů s význačným postavením ekumenického patriarchy v Cařihradě. Ani po roztržce dvou hlavních center nebylo spojení zcela ztraceno. Schizma trvající další tisíciletí bylo dokonáno pohrdlivým a někdy i krutým chováním křížáků vůči východním křesťanům ve 13. století.

Odcizené sesterské církve užívají jako své označení slova, která si nárokuje vždy i druhá strana. Katolická církev se samozřejmě pokládá za ortodoxní, tedy pravověrnou a slavící Boha pravým způsobem (a v tomto smyslu tedy „pravoslavnou“). Pravoslaví o sobě má za to, že je přímým pokračováním oné prvotní církve, o které obě strany společně vyznávají, že je všeobecná, resp. katolická.

Přesahy

Katolictví se neomezuje na Západ. Stalo se daleko nejrozšířenějším křesťanským vyznáním. Vezmeme-li jen země se silným zastoupením této církve, najdeme ji na severu v Polsku a v Litvě, na jihu v Jižní Americe až po Patagonii na její „špičce“ a rovněž v Africe a Austrálii. Nejzápadněji ji najdeme mohutně (desítkami milionů příslušníků) zastoupenou v USA a na východě zahrnuje kolem 80% obyvatelstva Filipín. Na východ tato církev nepostupovala jen misíi u dřívějších nekřesťanů v Asii, ale i oddrobováním skupin východních pravoslavných křesťanů (včetně starobylých východních „předchalcedonských“² církví) zvláště tam, kde měla politický vliv. Tak vznikly dílčí církve, tzv. „církve vlastního práva“ uvnitř římského katolictví, např.

melchitští, arménští či chaldejští katolíci a maronité. Tyto církve dnes tvoří několik procent všech katolíků.

Pravoslaví postupovalo na své cestě dějinami i na Západ. Dělo se to nejčastěji stěhováním pravoslavných Řeků, Rusů, Ukrajinců, Srbů, Bulharů, Rumunů a dalších. Nejsilnější impuls ruskému exilu daly události po bolševickém převratu v Rusku v listopadu 1917. Významnou zastávkou proudu pravoslavných činitelů i řadových členů církve na cestě za svobodou byla mladá Československá republika. Někteří se tu usídlili na dlouho nebo i natrvalo. V Praze vznikl jako jejich centrum pravoslavný chrám Zesnutí Bohorodičky postavený v novgorodském stylu s prvky dobové secese na Olšanských hřbitovech v jejich části na východ od ulice Želivského. Kolem vznikl rozsáhlý pravoslavný hřbitov. Vůdcem této autonomní skupiny byl biskup Sergij. Intelektuálním centrem této komunity byl Archeologický institut N. P. Kondakova a na něj volně navazující ne tak úzce odborně zaměřené Seminarium Kondakovianum.

Další ruská vlna směřovala do Francie. Jejím intelektuálním zázemím se stal pařížský Institut sv. Sergije. Organizačně se postupně rozešli do skupin, z nichž jedna v návaznosti na synod v chorvatském Karlovaci vytvořila ultrakonzervativní Ruskou zahraniční církev, další spojila své osudy s cařihradským patriarchátem, ale zachovala si ruský charakter, menší skupina zůstala politicky věrna exilu, ale církevně se spojila s Moskevským patriarchátem obnoveným po II. světové válce v podobě jeho Západoevropského exarchátu. Menší skupiny Rusů se usadily a podobně se zorganizovaly i v Německu, Belgii, Holandsku, Itálii, Španělsku a dalších zemích.

Počátky ruské pravoslavné přítomnosti v USA se datují již do předrevolučního období. Výsledkem byl vznik samostatné

(autokefální³) Pravoslavné církve v Americe, která generační obměnou přešla na anglický, případně španělský liturgický jazyk a i jinak zdomácněla. Její Seminář svatého Vladimíra v Crestwoodu ve státě New York je vedle zmíněného pařížského institutu významným centrem pravoslaví na Západě.

Pravoslaví skutečně západní?

Vícegenerační zkušenost amerických pravoslavných komunit ruského a také řeckého původu vede k otázce možnosti *západního pravoslaví*, ne tedy pouze východního pravoslaví, přítomného na Západě.

Tomu typu křesťanství, který dnes známe jako pravoslaví, byla zřejmě příznivější helénská svobodomyšlná, estetická a intelektuální kultura než latinská, prakticky, mocensky a právně orientovaná civilizace. Proto je zřejmě doma ve východním Středomoří, kde kvetla řecká tradice. Proti chůdné římské autoritativní, k náboženskému absolutismu směřující pojetí však nebylo jedinou podobou západní křesťanské kultury. Můžeme připomenout rané keltské křesťanství a jeho reprezentanta Jana Scotta Eriugenu nebo francouzskou svatoviktorskou školu.

Západní pravoslaví chce být způsobem církevního života opravdu západní. Dovolává se západní tradice hlavně z doby před velkým schizmatem.⁴ Jeho bohoslužbu netvoří jen do západních jazyků přeložený a případně poněkud upravený byzantský rítus, nýbrž západní liturgie, obvykle na zá-

kladě latinských liturgických knih z prvního křesťanského tisíciletí.

Podobný proces přizpůsobování domácím poměrům jako pravoslaví ruského původu prodělala ve Spojených státech ještě církev řeckého a arabského původu pod názvem Antiochijská křesťanská pravoslavná arcidiecéze Severní Ameriky.⁵ Ta má kolem dvaceti farností západního stylu sdružených ve Vikariátu západního ritu. Mají bohoslužby v latině nebo v angličtině. Z velké části jsou noví příslušníci této církevní struktury bývalí letniční křesťané.⁶

Mezi pravoslavnými uskupeními ve Francii je z hlediska naší úvahy zajímavá Pravoslavná církev Francie.⁷ U jejích začátku stál osvícený Rus Eugraf Kovalevskij, posléze biskup v Saint-Denis s mnišským jménem Jean. Tato církev údajně s několika tisíci členy má i vlastní vzdělávací instituci, Francouzský pravoslavný institut. Tato relativně malá církev by zřejmě sama neobstála. Ruské pravoslaví ji nedokázalo poskytnout zázemí. Oporu však našla u Rumunské pravoslavné církve. Z tohoto prostředí pochází autorka Annick de Souzenelle, jejíž dvě knížky vyšly v češtině.⁸

Se západním pravoslavím experimentovaly i další církve, např. svého času polská. Většinu jejího členstva tvoří Rusíni, Ukrajinci a Bělorusové. Někteří Poláci pro sebe objevili pravoslaví, ale nebylo pro ně snadné přijmout byzantsko-slovanský rítus. Jejich teologickou oporou byl kněz Jerzy Klinger, znalec západní katolické a reformační tradice. Podle dostupných informací tento proud nepokračuje nebo aspoň nedává o sobě vědět.

Novověké počátky pravoslaví v českých zemích jsou spojeny s podobnými úvahami. Když se pokusy o jakousi vnitřní autonomii zdejší církve uvnitř římského katolictví ukázaly jako iluzorní, začalo mnoho kněží o vánocích roku 1920 bez souhlasu Říma a zdejších biskupů oslavovat takzvanou cyrilometodějskou mši. Byla to upravená, poněkud zjednodušená soudobá („tridentská“) mše v češtině. Vynořily se úvahy o národní katolické církvi a mnozí se domnívali, že v popsane podobě bude přijatelná pro světové pravoslaví. Možná bylo tehdy pro myšlenku západního pravoslaví příliš brzy. Hlavním důvodem, proč experiment neuspěl, však bylo to, že ve vznikající nové církvi převládá liberální, modernistický směr, s nímž nebylo možné se uplatnit v pravoslavném společenství církvi. Malická skupina těch, kteří se chtěli nadále držet pravoslavné orienta-

ce, musela (podle tehdejších zákonů) přejít do stávající pravoslavné církve vedené biskupem Savvatiem (Vrabcem). Ovládla ji a nakonec uplatňovala poněkud zjednodušený východní rítus.

Pokus uprostřed krize

Západní pravoslaví je skromným pokusem žít církve v organické kontinuitě od apoštolských počátků dodnes, zakořeněnou ve svědectví raných církevních otců, církve liturgicky bohatou, spirituálně hlubokou, a přitom i sžitou s domácí kulturou se snahou tuto kulturu spiritualizovat. Současné pravoslaví je v hluboké krizi a je daleko od svého ideálu. Dostalo se do vleku amerických fundamentalistických skupin. Lze vyslovit naději, že díky svým hlubokým kořenům má šanci se vrátit k pojetí církve neautoritářské, nebyrokratické, decentralizované, tvořivé v interpretacích víry. Nelze pochopitelně čekat, že se přikloní k povrchnímu modernismu a liberalismu. ■

Významné postavy křesťanského Západu na ikonách: zde canterburský arcibiskup Augustin, vpravo nahoře na této straně Benedikt z Nursie.

Poznámky

- 1 Vzájemné vyobcování římského papeže a ekumenického patriarchy zahrnující i církve, v nichž sloužili.
- 2 Tyto církve neuznaly čtvrtý všeobecný sněm církve v Chalcedonu r. 451 a další sněmy, část z nich ani předchozí sněm v Efezu r. 381 v souvislosti s polemikami o spojení božské a lidské skutečnosti v Ježíši Kristu.
- 3 Odvozeno od řeckých slov vyjadřujících, že církve má vlastní „hlavu“, tj. nejvyššího představitele (metropolitu, arcibiskupa apod.)
- 4 Již shora zmíněná ztráta církevního společenství Říma a Cařihradu kolem roku 1054 se všemi důsledky a s tím, že do rozkolu byly vtaženy další církve.
- 5 *Antiochian Christian Orthodox Archdiocese of North America*. Název odvozen od někdejšího sídla jednoho z pěti „východních“ patriarchátů na území dnešní Sýrie. Toto město už dlouhá staletí neexistuje a antiochijský patriarcha sídlí v Damašku.
- 6 Zvaní též pentekostální, svatodušní, charismatičtí. Tyto sbory, církve a hnutí v církvích zdůrazňují působení Ducha svatého včetně mimořádných projevů, jako je mluvení neznámými jazyky, uzdravování, prorokování. U nás je reprezentuje např. Apoštolská církev a Křesťanská společenství. „Letnice“ je tradiční označení slavnosti Seslání Ducha svatého sedm týdnů po Velikoncích.
- 7 Église Orthodoxe de France
- 8 *Symbolismus lidského těla*, Unitaria, Praha 1994 a *Slovo v našem nitru*, Argo, Praha 2000 (rozhovory s ní vedl Jean Mouttapa). Zvláště ve druhé z nich popisuje i své zkušenosti se západním pravoslavím a jeho smyslem pro současnou duchovní kulturu.

Doc. ThDr. Ivan O. Štampach (*1946) je vedoucím katedry religionistiky a filozofie na Fakultě humanitních studií Univerzity Pardubice.

Život hlasatele tradičního křesťanství v moderním světě

REBEL PROTI MODERNITĚ

Miloš Mrázek

Moderní dějiny pravoslavné církve daly vyniknout mnoha osobnostem: teologům, duchovním otcům, filosofům, umělcům. Někteří jsou uctíváni jako světci. V naprosté většině se však jednalo o postavy z tradičně pravoslavného prostředí či alespoň potomky emigrantů z pravoslavných zemí. Významnou výjimkou je osobnost otce Serafima Roseho.

Serafim Rose je v mnoha ohledech typickým Američanem - co do rodiny, v níž vyrůstal, i co do svého náboženského hledání, podle něhož je poválečná generace Američanů dokonce nazvána jako generace hledačů.

Počátky vzpoury

Budoucí otec Serafim, jak je v pravoslavném prostředí znám, vlastním jménem Eugene Rose, se narodil v San Diegu v roce 1934 v typické WASP (tedy americké středostavovské bílé protestantské) rodině. Typická v jeho době byla i mladická vzpoura proti hodnotám generace svých rodičů v souvislosti s rodícím se beatnickým hnutím. Coby student na soukromé vysoké škole v Pomoně (Jižní Kalifornie) se odklání od protestantismu, ke kterému ho vedla především jeho zbožná maminka (pokřtěn byl v metodistické církvi, ale rodina vystřídalala církvi několik). Hledá alternativu k většinovému způsobu života, ke kultuře, která, jak cítil, ztratila svého ducha.

Po nějaké době hledání se začíná věnovat studiu východních náboženství. Po dokončení studia v Pomoně v roce 1956 pokračuje na Akademii asijských studií v San Francisku. Nejdříve je pod vlivem slavného A. Wattse (v té době děkanem Akademie) fascinován zenovým buddhismem v podobě, jak jej tento horlivý kritik západní kultury, původně anglikánský kněz, hlásal.

Cesta k Tao

Brzy shledává, že mu Wattsova spiritualita a filosofie připadají příliš povrchní a upravené pro západního konzumního člověka.¹ Dochází k přesvědčení, že kontrakultura jeho doby je jen jinou tváří moderní umělohmotné, jak sám říkával, kultury. Je to poté, co se nechává ovlivnit R. Guénonem, stoupencem tzv. esoterního tradicionalismu.² Po objevení jeho spisů nabývá přesvědčení, že to, proti čemu cítí potřebu se bouřit, nemá být západní židovsko-křesťanská civilizace, ale modernita vzešlá z politických revolucí posledních staletí:

„Byl to René Guénon, kdo mne naučil hledat a milovat pravdu před vším ostatním a být se vším ostatním nespokojený.“³

Byl to Guénon, který ho přivedl k účtě k tradičním formám religiozity. Wattsova metoda „vyber si, co se ti líbí“, mu již nemohla imponovat. Ale stejně tak ho francouzský tradicionalista nadobro odvrátil od protestantismu jako náboženství modernizovaného. Co se však Guénonovi nepodařilo, bylo přesvědčit Eugena o hodnotě tradice katolické. Proto tradici, které by se mohl zcela oddat, hledá stále na Východě.

V tom našel pomoc u dalšího svého učitele na Akademii, prof. Gi-ming Shiena, uprchlíka před čínskou komunistickou tyranii.

E. Roseho zaujala jeho upřímná oddanost tradici čínského náboženství, která pro něj nebyla pouhým předmětem akademického bádání a už vůbec ne otázkou módy, ale zdrojem životní moudrosti. I jako pravoslavný mnich o Serafim na prof. Shiena vzpomínal s velikou úctou. E. Rose se s jeho pomocí chtěl osobně oddat taoismu jako autentické tradici v Guénonově smyslu. S horlivostí, která mu byla vlastní, se pouští do studia klasické čínštiny a pomáhá svému učiteli připravovat překlad *Tao-Te-Ťing*.

Osobní vztah k čínskému učiteli udržuje i poté, co nastoupil na univerzitu v Berkeley. Nicméně ani v čínské tradici se nezapomněl natolik, aby nehledal dále. Studuje literaturu o sufismu, chasidismu a dalších mystických směrech. V rámci tohoto svého hledání ho jeho spolužák inspiruje k tomu, aby se seznámil i s Východem křesťanským a navštívil pravoslavnou bohoslužbu. Již první návštěva ruské katedrály v San Francisku na něj udělala silný dojem, a to i přesto, že nerozuměl jazyku.

Chrám začal navštěvovat častěji. Po nějakém čase dochází k přesvědčení, že - jak sám stručně vzpomíná - pravda, kterou celým svým srdcem doposavad hledal, je konkrétní osoba - Ježíš Kristus. Začal se o pravoslaví zajímat, nicméně s pravoslavnými křesťany zatím osobní kontakt nenavázal.

Kontrarevolucionář

Eugene se pustil do horlivého studia pravoslavných autorů. Také začíná pociťovat potřebu své myšlenky utřídit a připravuje své první publikace. Zamýšlel napsat rozsáhlé pojednání o úpadku moderní doby. Chtěl je nazvat *Království lidské a království Boží*. Jistě i pod vlivem Guénona, ale právě již i pod začínajícím vlivem pravoslavné kultury kritizuje ovoce západních politických revolucí. Ve svém pokoji si vystavil např. obraz posledního ruského cara Mikuláše (zavražděného s celou rodinou bolševiky). Jeho první pravoslavná návštěva - potomek ruských emigrantů - se velmi podivila obrazu a ještě více jeho vysvětlení: *„Car Mikuláš byl poslední politickou překážkou nastoupení Antikrista“*. Antikristovský motiv v podobě obav před vytvářením všesvětového státu s bezbožnou (či spíše falešně náboženskou) kulturou se pak v mnohých dílech a přednáškách už pravoslavného otce Serafima často objevoval.

Serafim Rose roku 1978.
Fotografie z knihy „Christ, the Eternal Tao“.

Ze zamýšleného několikavazkového díla nakonec dokončil pouze svazek jeden: *Nihilismus - kořen revoluce moderní doby*.⁴ Zde se velmi ostře vyrovnává s moderními (liberálními a socialistickými) politickými idejemi i s moderními filosofy. Za hlavní problém označil moderní relativismus („nic neplatí absolutně“, „nic není jenom dobré“ atd.), nihilismus (pohrdání morálními hodnotami) a světský humanismus (povýšení člověka na nejvyšší autoritu). Hlavním prokem těchto idejí mu byl F. Nietzsche, tedy autor, kterého ve svém období adolescentního vzoru velmi obdivoval. Zjevně se zde vyrovnává se svou vlastní minulostí, se svým vlastním nihilismem, který ho přivedl na pokraj zoufalství.

Nejedná se však jen o pálení mostů za sebou. Pro Nietzscheho má i nadále slova uznání: „*Ateismus, pravý »existenciální« ateismus hořící nenávisť ke zdánlivě nespravedlivému a nemilosrdnému Bohu, je duchovní stav, je to skutečný pokus potýkat se s pravým Bohem, jehož cesty jsou tak nevyzpytatelné i pro toho nejvíce věřícího člověka a který nejednou vyústí v patření na toho, kterého takovito ateisté ve skutečnosti hledají. ...Antikrista nenajdeme mezi těmi, kteří velice Boha odmítají, ale mezi těmi, kteří jej málo přijímají, kteří mají Krista pouze na rtech. Nietzsche, tím, že se sám nazval Antikristem, prokázal svou silnou žízeň po Kristu.*“⁵

Odchod do kalifornských lesů

Oním prvním pravoslavným hostem byl misionář Gleb Podmoshenský, pozdější jeho blízký spolupracovník a duchovní bratr v mnišské komunitě, známý pod mnišským jménem Herman. Ten jej přivádí mezi praktikující pravoslavné. Mezi nejvýznamnější postavy, které poznává, patřila i neobyčejně charismatická osobnost sanfranciského arcibiskupa Jana (Maximoviče).⁶ Stále více poznává, že pravoslaví je tou tradicí, kterou má přijmout. V roce 1962 je myropomazaný⁷ v jurisdikci Ruské pravoslavné církve v zahraničí (RPCZ).

Bral-li radikálně své beatnictví, svůj buddhismus, svůj taoismus, chtěl radikálně přijmout i svou novou duchovní cestu. Proto se po krátkém čase rozhoduje pro mnišský způsob života. Od biskupa dostali Eugene a Gleb povolení založit v kalifornských lesích malou mnišskou komunitu. Pojmenovali po ruském misionáři, který pravoslaví přinesl na americký kontinent, sv. Hermanovi (18.-19. stol.).⁸ Po nějaké době je Eugene Rose vysvěcen i na kněze.

Hlasatel tradičního křesťanství

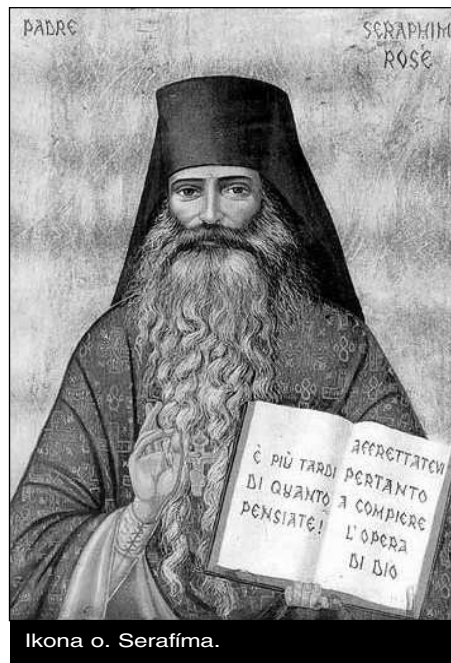
V odloučení měl strávit zbytek svého života. To však pro něj neznamenal ztrátu kontaktu s okolním světem. O. Serafim hojně cestuje po amerických farnostech i univerzitách a přednáší o spiritualitě pravoslaví. Podíváme-li, kolik toho při vši fyzické práci (o. Serafim rád připomínal čínskou moudrost, že pravý mudrc stráví polovinu času s knihami a druhou polovinu fyzickou prací), organizačních povinnostech stačil přeložit (z několika světových i starých jazyků) nebo sám napsat či odpřednášet, musíme konstatovat, že byl neobyčejně výkonný.

V překladatelské činnosti se věnoval ruské duchovní literatuře i starověkým autorům a životopisům světců. Snažil se o oživení úcty k západním (latinským, keltským) světcům v pravoslavném prostředí. Pravoslaví pojímal jako ztracenou víru Západu, která se k němu prostřednictvím emigrantů z Ruska i jiných zemí vrací a která není nijak vázána na pouze východní kulturu.

Nicméně to jej nepřivádí směrem k ekumenickému hnutí a spolupráci se západními církvemi. V souladu s převažujícími názory v RPCZ považoval právě pravoslaví za tu jedinou autentickou církev. Západním církvím vytýkal, že nemají dostatečnou imunitu proti vlivům moderní kultury. Zatímco někteří jiní pravoslavní teologové viděli např. v II. vatikánském koncilu možnost sblížení pravoslavné církve s katolicou (v roce 1967 papež Pavel VI. a konstantinopolský patriarcha Athenagoras oficiálně odvolávají vzájemnou klatbu z roku 1054), o. Serafim modernizační kroky chápe jako ještě větší vzdálení se Západu původní křesťanské tradici. Čeho se obával, bylo vytvoření čehosi, co nazýval „nové křesťanství“, náboženství přizpůsobené pohodlnému modernímu člověku, zaměřené na lidství, a nikoliv božství.⁹

I v této oblasti můžeme u otce Serafima ovšem sledovat určitý názorový posun. Z počátku velmi radikálně odmítal komunikaci s těmi pravoslavnými církvemi, které se do ekumenismu zapojily. Později byl mnohem umírněnější,¹⁰ nicméně samotný ekumenismus nadále chápal jako typický moderní projekt, kde se dělají ústupky tradici i pravdě. Odkaz R. Guénona zůstal v jeho myšlení přítomen. Radikálně přijal ale i výlučnost, která je pravoslaví tradičně vlastní. To pro něj není jen jednou z mnoha tradic, ale tou jedinou pravou.

Co mu také z jeho rebelantského mládí zůstává, je jeho provokativní styl vyjadřo-

Ikona o. Serafima.

vání. Tak se například nezdráhá přirovnávat Disneyland, jež mu byl symbolem moderní kultury se zábavou jako nejvyšší hodnotou, ke gulagům jako symbolu komunistické totality. Obojí je podle něj výrazem vzpoury proti Boží autoritě. Obojí je výrazem duchovní nesvobody moderního člověka. Těmito slovy jistě nechtěl bagatelizovat rozdíly mezi politicky svobodnou Amerikou a nesvobodným komunistickým světem, ale poukázat na to, že prázdnota povrchní masové kultury oslabuje imunitu vůči politickému ztročování.¹¹

Jeho myšlenky se však netýkaly jen vymezování. Zdá se, že u něj nešlo o pouhou výměnu nepřítele. Hlavní část se týká spirituality, duchovního zápasu po vzoru pravoslavných světců. Sám se stal vyhledávaným duchovním otcem mnohých pravoslavných v Americe, zvláště mladých konvertitů.

Odkaz

O. Serafim umírá v roce 1982. Netypická postava tohoto pravoslavného mnicha a tisíce stran jeho textů po sobě zanechaly mnoho kontroverzí. Jedni jej považují za světce,¹² jiní za fanatika, nebo dokonce za heretika.¹³ V každém případě platí, že i řadu let po smrti je jeho odkaz mezi pravoslavnými, zvláště mladými konvertity v západních zemích, veliký. Svě čtenáře nachází i v Rusku, kde jeho spisy slouží jako misijní materiál.

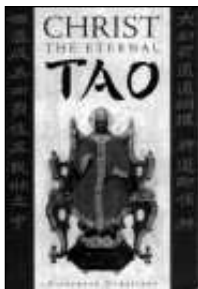
Jeho odkaz (vnějšího pozorovatele může napadnout, zda nehraničí až s kultem osobnosti) udržuje především Bratrstvo sv.

Hermana. To pokračuje ve vydavatelském díle. Z mnoha knih si v souvislosti s o. Serafímem zaslouží pozornost dvě:

- Již zmíněný rozsáhlý (více než tisíc stran) životopis o. Serafíma nazvaný příznačně *Ne z tohoto světa*.¹⁴ Kniha není strohým životopisem jednoho člověka, ale uvádí čtenáře do duchovní a intelektuální atmosféry prostředí a doby o. Serafíma.

- Druhý zajímavý autorský a vydavatelský počín je kniha *Kristus - věčné Tao*. Autor, o. Damascene, žák o. Serafíma, se vrací k jeho počátečnímu zájmu o taoismus. S využitím překladu *Tao-Te-Ting*, na kterém se tenkrát ještě Eugene Rose podílel, připravil jakési křesťanské převyprávění tohoto klasického díla. Kniha je psána po vzoru raných křesťanských autorů, kterým se říkalo apologeté, protože obhajovali křesťanské učení před vnějším světem, přičemž si z jeho kultury brali vše, co považovali za křesťanství blízké. I staročínská Kniha o Tao je chápána jako moudré dílo, v němž jsou rozeseta semínka křesťanské pravdy. Kniha je jistě misijní odpo-

vědí na zájem o východní náboženství. Chce volit mezi jednoznačným odmítáním všeho nekřesťanského a bezbřehým synkretismem. ■

Poznámky

- 1 Monk Damescene (Christensen): *Not of This World*, Forestville, CA, 1997, s. 68-70.
- 2 Viz I. Štampach: „Esoterní politická alternativa“, in *Dingir* 1(2004):2-3.
- 3 *Not of This World*, s. 61.
- 4 E. Rose: *Nihilism. The Root of the Revolution of the Modern Age*. Forestville, 1994.
- 5 Slova z pozdějších let, která vydavatelé použili v úvodu k první knize o. Serafíma, s. 6, viz též *Not of This World*, Forestville, 1997, s. 45.
- 6 Viz např. „O velkém světcích naší doby: biskupu Janu ze San Francisca, divotvorci posledních časů“, online, dostupný z WWW: <http://www.pravoslav.gts.cz/svatiji/joann.htm>
- 7 Birmovaný; jeden z možných způsobů přijetí do církve konvertity z jiného křesťanského vyznání.
- 8 Viz např. J. Kubíková: *Křesťanská misie v 16. - 18. století*, Brno 2001, s. 143-148.
- 9 Viz např. *Pravoslávie a náboženstvo budúcnosti*, Košice, rok. neuveden.
- 10 Viz např. Monk Damescene: „Hope. An Offering of Fr. Seraphim to the Last Christians“, in *Orthodox Word*, 165(1992):175-186.
- 11 *Not of This World* s. 876.
- 12 Viz např. The Blessed Seraphim Hermitage, online, dostupný z [www: http://www.sisqtel.net/~williams/](http://www.sisqtel.net/~williams/).
- 13 Viz např. „A Word on the Supposed Neo-Gnostic Views of Hieromonk Seraphim Rose“, online, dostupný z WWW: http://www.orthodoxinfo.com/death/rose_gnostic.aspx.
- 14 Nyní vychází ještě rozsáhlejší verze pod názvem *Father Seraphim Rose. His Life and Works*.

Dlouhá historie pravoslaví u nás se začala rozvíjet nedávno

PRAVOSLAVÍ U NÁS OD 19. ST.

Gorazd Vopatrný

Byzantské ortodoxní křesťanství přinesené díky Cyrilometodějské misii na naše území bylo mimořádně důležitým faktorem v našich národních duchovních dějinách. Metoděj zesnul 6. 4. 885. V zimním období na přelomu let 885 a 886, byla z Velké Moravy vyhnána většina duchovních - žáků sv. Cyrila a Metoděje. Někteří našli útočiště v přemyslovských Čechách a ještě v 11. století slovanská bohoslužba vzkvétala v Sázavském klášteře. V 15. st. husité - ultrakvisté vyjednávali s Konstantinopolským patriarchátem (ve 20. letech 15. st. a potom roku 1452, krátce před pádem Konstantinopole v roce 1453).

V tomto článku se však budeme zabývat pravoslavím u nás až v posledních dvou staletích.

Devatenácté století

V 19. století dochází u nás k obnově zájmu o pravoslavné křesťanství. V roce 1848 se konal v Praze Slovanský sjezd. 4. června sloužil sv. liturgii u sochy sv. Václava na Koňském trhu (dnes Václavském náměstí) srbský pravoslavný kněz Pavlo Stamatovič. Liturgie se zúčastnil velký počet Pražanů, na něž udělala hluboký dojem.

V roce 1863 na Cyrilometodějských oslavách založila skupina politiků v Praze organizovanou pravoslavnou skupinu věřících, která se připojila ke sdružení pravoslavných Čechů ve Vídni. Vedení matrik pro pravoslavné Čechy měl na starosti od roku 1893 farní úřad srbského pravoslavného chrámu sv. Sávy ve Vídni.¹ S Pravoslavnou církví se sjednotil např. český politik Karel Sladkovský (1823-1880). V roce 1870 získal Slovanský dobročinný spolek v Petrohradě na žádost K. Sladkovského, F. L. Riegera a F. A. Braunera chrám pro pravoslavné bohoslužby v Praze. Chrám sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí byl pronajat na třicet let od města Prahy. Ačkoli byl chrám zřízen v první řadě pro Čechy, rakouské úřady nedovolily vznik řádné pravoslavné farnosti v Praze. Chrám byl tedy pronajat na jméno soukromé osoby. Také pravoslavní kněží při chrámu byli považováni pouze za soukromé osoby. V srpnu roku 1874 byl chrám slavnostně vysvěcen. Do roku 1914 se zde vystřídali celkem tři ruští pravoslavní kněží.²

Počátky dvacátého století

V západních Čechách byly na konci 19. a na začátku 20. století vybudovány tři pravoslavné chrámy ve Františkových Lázních, Karlových Varech a Mariánských Lázních. V roce 1903 vzniká v Praze nepolitický spolek Pravoslavná beseda. Spolek, jehož hlavním posláním byla pravoslavná misie mezi Čechy, pořádal přednášky o Pravoslavné církvi a vydával literaturu. Počet pravoslavných věřících v Českých zemích postupně rostl, což na sebe obrátilo pozornost rakouských úřadů, které se obávaly rozšiřování idejí panslavismu. Na začátku 1. světové války bylo zatčeno duhovenstvo chrámu sv. Mikuláše a chrám byl uzavřen. O pravoslavné Čechy se starali rumunští vojenští duchovní.³

Zatímco za Rakouska - Uherska nebylo možné založit v Českých zemích řádnou pravoslavnou farnost, po vzniku Československé republiky v roce 1918 se pro pravoslavné u nás otevřely nové možnosti. V roce 1919 byl vytvořen občanský spolek Československá obec pravoslavná v Praze. V roce 1921 byl přijat do jurisdikce (církvní pravomoci) biskupa Dositeje, který působil jako delegát Srbské pravoslavné církve v Československu. Bohoslužebný život obce zajišťoval nejprve kněz Alexej Vaněk a po něm archimadrita Savvatij (občanským jménem Antonín Jindřich Vrabec), který přijel z Ruska do Prahy v říjnu roku 1921.⁴

Biskup Gorazd a arcibiskup Savvatij

8. ledna 1920 byla založena Československá církev. V nové církvi začínají již v roce

1920 krystalizovat dva hlavní směry - mírný (tzv. konzervativní), který byl pro spojení s Pravoslavnou církví a pro přijetí pravoslavné věrouky, a směr radikální (později zvaný pokrokový). Od vedení konzervativního směru vzešla iniciativa ke spojení se **Srbskou pravoslavnou církví**.

Jednání s touto církví bylo úspěšné, a tak byl v Bělehradě 25. září 1921 vysvěcen biskup Gorazd (občanským jménem Matěj Pavlík).

4. března 1923 byl ale vysvěcen na biskupa archimandrita Savvatij **Konstantinopolskou patriarchií** a ustanoven arcibiskupem pražským a celého Československa. Srbská církev toto zřízení pražské archiepiskopie nevzala na vědomí a ponechala svého delegáta v Československu až do roku 1929. Tehdy byly zřízeny vlastní eparchie s vlastními biskupy, z nichž jeden sídlil v Praze a druhý v Mukačevě.

V Československé církvi převládl směr radikální, a proto z ní musel biskup Gorazd spolu s věřícími, kteří chtěli zachovat věrnost pravoslaví, vystoupit. Učinil tak 21. července 1924. Připojili se k České náboženské obci pravoslavné. Ta byla v roce 1926 řádně ustanovena a do jejího čela byl zvolen biskup Gorazd. Svým pastýřským povinností se věnoval svědomitě. Byly budovány chrámy a vydávala se pravoslavná literatura.

Nadějný rozvoj pravoslaví na našem území dostal těžkou ránu v roce 1942. 4. září 1942 byl biskup Gorazd nacisty popraven.⁵ Zastřeleni byli i dva pravoslavní kněží katedrálního chrámu sv. Cyrila a Metoděje za to, že poskytli útočiště v kryptě tohoto chrámu parašutistům, kteří spáchali atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Česká pravoslavná církev byla rozpuštěna.

Ve své činnosti mohlo ale pokračovat ruské duchovenstvo, v jehož čele stál biskup Sergij (Korolev), který žil v Praze od roku 1922.⁶

Před začátkem 2. světové války na území Československa existovaly čtyři jurisdikce Pravoslavné církve. Československá vláda uznávala pouze jurisdikci Srbské pra-

Ikona svatého biskupa mučedníka Gorazda.

Alexander Meň - představitel otevřeného pravoslaví

PRO OTEVŘENÉ PRAVOSLAVÍ

Jan B. Lášek

Pravoslavné církve nebývají v rámci ekumeny považovány za příliš otevřená společenství. Sama tato otázka je ovšem velmi složitá a potřebovala by rozsáhlé pojednání. Ruská pravoslavná církev to opravdu neměla ve 20. století lehké.

Sotva se začala přizpůsobovat podmínkám moderní kultury a vydala se na cestu svého „aggiornamenta“ (zejména na svém místním sněmu roku 1917), přišla bolševická revoluce a následně její těžké pronásledování. Těžké vnitřní rozkoly (obnovenci, v emigraci tzv. zahraniční církev) narušovaly její vývoj, v komunistických koncentračních táborech byly zlikvidovány stovky biskupů, tisíce kněží a statisíce laiků. Pak přišla politická hra a pokus o etablování ve stalinském státě (od r. 1943). Opětná vlna pronásledování za Chruščeva, velmi podivný modus vivendi s bolševiky v letech šedesátých až devadesátých.

To vše bude třeba znovu uchopit a popsat - na základě svědectví těch, kdo ony těžké doby přežili, ale také na základě zpřístupněných archivních materiálů. Úloha historika těchto moderních církevních dějin

pravoslavné církve. Ostatní tři u nás existovaly pouze de facto. Byly to

- konstantinopolská, představovaná arcibiskupem Savvatijem,
- jurisdikce ruského metropolity Jevlogije sídlícího v Paříži (ten byl ale též od roku 1931 v konstantinopolské jurisdikci), představovaná biskupem Sergijem
- a jurisdikce Ruské pravoslavné církve v zahraničí (monastýr v Ladomírově na východním Slovensku).⁷

Vývoj po II. světové válce do současnosti

Po osvobození v roce 1945 se začíná znovu budovat Česká pravoslavná církev. Na zasedání eparchiálního shromáždění české pravoslavné eparchie v Olomouci bylo 8. listopadu 1945 rozhodnuto přestoupit z jurisdikce srbské do jurisdikce Moskevského patriarchátu. V květnu 1946 do Prahy přiletěl arcibiskup Jelevferij jako

bude vskutku nelehká. Knihy, které se objevily na toto téma v poslední době, potvrzují, že nalézt vyvážený pohled je opravdu těžké.

Mezi ruskými teology 20. století najdeme jistě řadu zvůčných jmen. Ti, kteří zůstali v Rusku, prakticky bez výjimky skončili v gulagu nebo na popravišti. Tzv. „vývozní teologové“, kteří mohli vystupovat v ekumenickém hnutí, obvykle příliš důvěry nebudili, i když i mezi nimi najdeme osobnosti nadmíru zajímavé.

Kdo však zanechal svým životem a dílem stopu trvalou, je protojerej Alexander Meň (1935-1990), zavražděný zákeřně sekerou neznámým vrahem na počátku přestavby. Otec Meň byl židovského původu, původně vystudoval biologii (v Moskvě a Irkutsku) a když nemohl právě kvůli víře (veřejné návštěvě bohoslužeb) vysokoškol-

exarcha Moskevské patriarchie v Československu. Srbská církev propustila definitivně českou eparchii ze své jurisdikce až v roce 1948. V prosinci roku 1951 došlo se souhlasem Moskevské patriarchie k prohlášení Pravoslavné církve v Československu za autokefální (samostatnou).⁸

Konstantinopolská patriarchie tuto Moskvou udělenou autokefálii neuznávala. Svoji autokefálii udělila Konstantinopolská patriarchie Pravoslavné církvi v českých zemích a na Slovensku až v srpnu 1998.⁹

V současné době má Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku čtyři biskupy v Praze, Olomouci, Prešově a Michalovicích. Jejím prvním hierarchou je prešovský metropolita Nikolaj. V Olomouci existuje detašované pracoviště Pravoslavné bohoslovecké fakulty v Prešově, kde mohou dálkově studovat zájemci o pravoslavnou teologii. Na Husitské teologické

ské studium řádně dokončit, byl po sňatku vysvěcen na kněze a postupně dálkově studoval teologii. Téměř do konce života byl venkovským knězem, samostatným farářem se stal krátce před smrtí.

To by samo o sobě nebylo nic výjimečného, ruská církev si často takto pomáhala a naskytla-li se možnost, světila osoby se světským vzděláním. Naprostá výjimečnost Alexandra Meně spočívala v tom, že obsáhl prakticky všechno standardní západní bohoslovecké vzdělání své doby (včetně jazykové přípravy) a byl schopen vést nejen ekumenický dialog na patřičné úrovni, ale především adekvátně zvěstovat Krista v komunisty zdevastované sovětské společnosti. To přivádělo držitele moci k záchvatům zuřivosti a k Meňovu pronásledování.

Patřil jsem v posledních více než deseti letech Meňova života k dosti úzkému okruhu jeho přátel (aniž by příslušné orgány vůbec něco tušily!) a mohu dosvědčit, že nebyl politickým disidentem. K jeho pronásledování docházelo jen na základě jeho pastorační činnosti (zejména mezi moskevskou inteligencí) a na základě jeho četných teologických spisů, vydávaných pod pseudonymem rusky v cizině. Otec Meň byl tedy jednoznačně Kristovým svědkem. Výmluvnou tečkou za jeho životem je jeho smrt.¹

Aby vynikl Meňův význam jako teologa a křesťanského kněze uprostřed sekularizované společnosti, zdůrazněme alespoň jeho základní myšlenky. Předně otec Ale-

xander pevně věřil, že v každém člověku jsou přirozené sklony k víře. Cestu k Bohu pak viděl ve všech náboženstvích, ovšem cestu různou a různé kvality. Smýšlel hluboce ekumenicky: dobře věděl, že ideálním cílem je jedna jediná Kristova církev a na všechna rozdělení nahlížel jako na lidské výtvořiny. Ústředním bodem víry a dějin je pro něho Bohočlověk Kristus. Na základě své existenciální zkušenosti v sovětské realitě (nikdo si u nás nedovede v celé hloubce tuto hrůzu představit) vidí podstatu křesťanství v hlásání Božího slova, ve svědectví a ve zpřítomňování Boha ve světě.

Není rovněž možné podat obsáhlý výčet Meňova díla. Snad jen jednotlivé okruhy: předně se zabýval osobou Kristovou. Vznikla obsáhlá monografie „Syn člověka“ (Brusel 1968 a řada následných vydání), kde podává čtenáři nejen informace faktografické (v Sovětském svazu, kam byla kniha cílena, byly zamlčovány), ale i profilovanou dynamickou christologii – a to je již zvěstná úloha této publikace. Cyklus šesti monografií, nazvaný „Hledání Cesty, Pravdy a Života“ v podstatě podává přehled o světových náboženstvích a ukazuje v nich, čím směřují ke společnému základu všeho bytí. Myslím, že by tento cyklus měl být přeložen do češtiny – udělal by velkou službu české teologii i religionistice.

Meň byl autorem také biblických komentářů k tzv. Bruselské bibli. To je vydání sice starého ruského překladu z 19. stol., nicméně s biblickými komentáři na úrovni

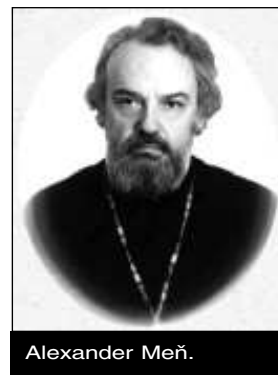
konce století 20. Teprve v tomto díle se mohl Meň projevit jako zdatný bibliista na evropské úrovni. Škoda, že pro jazykovou bariéru zůstává toto dílo nepřístupné pro ekumenický dialog i pro samu biblickou západní vědu.

Meň ostatně inicioval překlad Písma do moderní ruštiny. Měl jsem tu čest se účastnit několika konspirativních schůzek odborníků, kterým jsem pravidelně vozil překladatelské pomůcky. Toto dílo bylo sice dovedeno do konce, ale ohlasu, který si zaslouží, se mu bohužel z mnoha důvodů nedostalo.

Jako pastorační příručka bylo míněno dílo „Jak číst Bibli. Příručka ke čtení knih Starého zákona“ (Brusel 1981) či výklad liturgie „Tajemství, slovo a obraz - bohoslužba východní církve“ (Brusel 1969 a řada dalších vydání).

Do Gorbačovovy přestrojky Meňova knižní díla vycházela většinou péčí katolických nakladatelství rusky pouze na Západě a do Ruska musela být přivážena nelegálně. Avšak i v Rusku (alespoň do určité doby) mohly vycházet jeho články, některé z nich vyšly i ve východoněmeckém pravoslavném měsíčníku „Stimme der Orthodoxie“. Řada knih vyšla po Meňově smrti z pozůstalosti, zejména pak různé besedy, které mohl na samém konci života konat veřejně.

Před dvěma lety vyšlo v Moskvě i Meňovo životní dílo - třídílný „Bibliologický slovník“ (cca 1500 stran).² Nejde o klasický biblický slovník, ale o slovník, který by bylo možno charakterizovat dvěma slovy bible - evropská kultura. Tedy vše a všichni, kteří nějak souvisí s Písmem svatým. Pokus epochální, který bude vyžadovat, aby se k němu vyjádřili odborníci nejen z oblasti biblistiky. Ve slovníku jsou hesla jako „česká biblistika“, „Jindřich Mánek“, „Petr Pokorný“, „František Kovář“, „modernismus“ - po jejich četbě čtenář pochopí, že já sám nejsem k posouzení tohoto díla vhodnou osobou, neboť často jsem otcí Alexandrovi tak přesvědčivě prezentoval svůj názor, že jej beze zbytku přijal. To jsem ovšem neočekával... Českou problematiku a české realie, které se v Meňově díle vy-

Alexander Meň.

fakultě Univerzity Karlovy je realizován obor „Pravoslavná teologie“. Studium zde probíhá formou prezenčního (denního) studia.

V českých zemích působí od roku 2001 též jurisdikce řeckého metropolitů oropoského a filijského Kypriana. O nevelikou skupinu věřících se stará jeden kněz.

Poznámky

- 1 Srovnej Kolář, Karel. Počátky obnoveného pravoslavlí na našem území (1870 - 1920). Písemná práce k odborné zkoušce. HTF UK, Praha 2001. s. 4.
- 2 Ibid. s. 10 - 11.
- 3 Srovnej Vopatrný, Gorazd. Dědictví Otců. Praha 1999. s. 80 - 83.
- 4 Aleš, Pavel. Pravoslavná církev u nás. Brno 1993. s. 25.
- 5 V roce 1987 byl biskup Gorazd Pravoslavnou církví v Československu svatořečen.
- 6 Grigorič, Vladimír. Pravoslavná Církev v Republice Československé. Praha 1928. s. 85 - 86.
- 7 Vopatrný, Gorazd. Pravoslavná církev v Protektorátu Čechy a Morava 1938 - 1945. Theologická revue, 2003, vol. 74, no. 3 - 4, p. 435 - 442.
- 8 Srv. Vopatrný, Gorazd. Pravoslavná církev v Československu v letech 1945 - 1951. Brno 1998. s. 14.
- 8 Ibid. s. 27 - 100.

9 Srv. patriarší a synodální tomos o udělení autokefality - číslo protokolu 58.

Pravoslavná kaple na pražských Olšanských hřbitovech. Foto: Miloš Mrázek.

Doc. ThDr. Gorazd Vopatrný, Th.D. (*1959) vystudoval pravoslavný seminář v Jordanville, New York, kde působil jako lektor. Magisterské a doktorské studium absolvoval na Husitské teologické fakultě UK, kde působí jako docent v rámci oboru Pravoslavná teologie.

skytují, se mnou otec Alexander vždycky konzultoval. Jeho znalosti české kultury byly hluboké, nezapomenutelné byly večerní a noční rozhovory o Palackém a Masarykovi, o Husovi, Jeronýmovi a Táboře, ale i o kolaboraci Hromádkově (a lidí, kteří ještě žijí) a Zdeňku Nejedlém. Proto jsem také zahájil zjara 1990 jednání s tehdejší děkanem Husitské teologické fakulty UK prof. Kučerou, abychom navrhli otce Meňa na udělení čestného doktorátu Univerzity Karlovy. Děkan Kučera žádost podpořil a pomalu jsme začali sbírat materiály k podání. Ale dříve byl A. Meň zavražděn.

Někdo se může ptát, proč ještě dnes je Meň aktuální. Jednak má podle mého názoru mnoho co říci jeho konfesním svědcům, kteří se nevymanili ještě z dávno překonaných myšlenkových schémat (tuto výtku nemyslím polemicky, ale fakticky), hlavně však je aktuální obecně pro svědectví a službu křesťanské církve v sekularizovaném světě. Vypovídá jazykem, díky němuž současný člověk rozumí, co jako křesťané esenciálně věříme, s čím spojujeme naše naděje a co chceme. Takových knih není na trhu nikdy dost. Troufám si říci, že český výbor „Rozbít led“¹ je v jistém slova smyslu „trhák“, který by měl přesvědčit o tom, jak aktuální a nutný je překlad dalších Meňových knih nejen do češtiny, ale i do ostatních evropských jazyků.

Stroze vzato: ve špičkové vědě pomalu (ale velmi pomalu) přestává platit, že slavnice non leguntur, ale ve vědě aplikované to platí bohužel stále. Meňovo dílo nás přesvědčuje o tom, že to věčná škoda. Kdybych ho chtěl s někým srovnat (při vši nedostatečnosti takové komparace), řekl bych, že byl ruským Tillichem - s tím rozdílem, že jeho dílo není primárně určeno pouze spekulativně nadaným jedincům.

Poznámky

- 1 Nedávno vyšel česky jeden z Meňových životopisů (Yves Hamant: *Alexander Meň. Kristův svědek pro dnešní Rusko*, přeložil Pavel Habart, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2003) a skvělý výbor z Meňova díla (Alexander Meň, *Rozbít led. Křesťan ve společnosti*, přeložila F. Sokolová, T. Cvachová a T. Podhájecká, připravila F. Sokolová, nakladatelství Triáda, Praha 2004). Autorovy vzpomínky na o. Alexandra vyšly pak česky formou rozhovoru s dr. Zdražilovou pro *Souvislosti* v roce 2002 (*Souvislosti*, 1/2002, str. 149-159).
- 2 Alexander Meň, *Bibliologický slovník*, Fond Alexandra Meně, Moskva 2002.

Doc. ThDr. Jan B. Lášek (*1956) je církevním historikem. Na Husitské teologické fakultě UK vede katedru náboženských dějin a práva.

Rozhovor s pravoslavným biskupem Ambrosiem

CÍLEM JE ZBOŽŠTĚNÍ

Pavel Hošek

Řecký biskup Ambrosios (*1949) pochází z Velké Británie. V Londýně vystudoval dějiny umění. V době studia se setkal s řeckým pravoslavným křesťanstvím a později vstoupil do kláštera svatých Kypriána a Justiny ve Fili nedaleko Athén. Ten je sídlem metropolitů Kypriána, hlavy jednoho z proudů pravoslavného tradicionalistického hnutí, tzv. starokalendářníků. Toto hnutí se vytváří v první třetině minulého století jako výraz nesouhlasu s modernizačními trendy v církvi, které byly vyjádřeny přijetím nového kalendáře (vzniklého spojením juliánského a západního gregoriánského kalendáře). Biskup Ambrosios se věnuje misijní činnosti v mnohých zemích světa.

Na pultech knihkupectví v naší zemi se v posledních letech objevila celá řada odborných i populárních prací zaměřených na východní pravoslaví, právě tak se intenzivně překládají díla klasiků pravoslavné tradice. Podobně ve Spojených státech amerických a v dalších západních zemích se dnes pravoslavná duchovní tradice těší vzrůstající oblibě. Myslíte si, pane biskupe, že současný zvýšený zájem západních intelektuálů o pravoslavnou tradici může být plodný a prospěšný?

Myslím, že je v zásadě dobře, že se dnes lidé na Západě více zajímají o pravoslaví. Jsem si ale vědom, že to souvisí se součas-

ným trendem konzumní religiozity a povrchního synkretismu. Křesťané dnes pěstují jógu a zenovou meditaci a právě tak si někdy vybírají z pravoslaví některé prvky, které je oslovují. Tyto prvky ale ztrácejí smysl, jsou-li vytrženy z kontextu celku. Například oddělit pravoslavnou spiritualitu od živé účasti na liturgickém životě jednoduše nelze. Dnes více než jindy hrozí vytváření synkretického miš-maše.

Zmínil jste pravoslavnou spiritualitu. V této souvislosti se často hovoří o perle pravoslaví, Ježíšově modlitbě, tedy krátké slovní modlitbě, která se neustále rytmicky opakuje. Trochu to připomíná hinduistické mantry. Má tato duchovní technika skutečně ústřední místo v pravoslavné spiritualitě?

Máte-li na mysli mnišskou, řeholní spiritualitu, pak myslím, že ano. Duchovní praxe, založená na opakování Ježíšovy modlitby, musí být zasazena do celku pravoslavného křesťanského života. Jinak pozbývá smyslu. Proto mají laičtí věřící jen velmi zřídka duchovní užitek z rytmického opakování Ježíšovy modlitby. Je to totiž především modlitba, užívá-li ji někdo jako mantru či mechanickou pomůcku, je to duchovně prázdné a škodlivé.

Znalci pravoslaví někdy kriticky poznamenávají, že pro tuto tradici je typický odvrát od praktických záležitostí tohoto světa, tedy určitá zahleděnost do vlastního nitra a z ní pramenící nezáměr o politické dění a sociální angažovanost. Je to pravda?

Biskup Ambrosios při liturgii.
Foto: Josef Brožek.

Do jisté míry ano. Pravoslaví klade hlavní důraz na duchovní transformaci jednotlivce. Pravoslavní křesťané samozřejmě rozvíjejí charitativní a diakonickou činnost jako všichni ostatní křesťané, ale obvykle své úsilí nezaměřují na politické a sociální záležitosti. Souvisí to do jisté míry s historií: pravoslavní žili celá staletí v situaci pronásledování a útlaku, ať už ze strany islámu či komunismu. Církev tedy neměla příležitost rozvinout sociální programy, spíš se ze všech sil pokoušela přežít. Kdo ví, možná se to v budoucnu změní. Pravoslavní se však nikdy nemohou ztotožnit s nějakou politickou stranou. Tam kde se křesťané pokoušejí o politickou angažovanost tohoto typu, končí to zpravidla katastrofou.

Na druhé straně je ovšem známo, že v zemích, v nichž patří většina obyvatel k pravoslavné církvi, dochází nezdědka k úzkému propojení vlastenectví či nacionalismu a příslušnosti k pravoslavné tradici. Menšiny jiných vyznání pak nemají v těchto zemích jednoduchou situaci. Například v Řecku se malé náboženské skupiny dlouho marně dovolávaly svých práv a byly osvobozeny od diskriminace a pronásledování teprve legislativní reformou, kterou pravoslavnému Řecku vnutila Evropská unie.

Ano, vím, o čem mluvíte. Je to projev lidské slabosti. Myslím, že je to v jistém smyslu přirozené a nevidím v tom nic specificky pravoslavného. Velmi podobně je to v zemích s katolickou většinou, nemluvě o zemích s většinou muslimů. Například v Řecku máme 97% obyvatel pravoslavných, 2% muslimů, zbytek ostatní konfese. Členové malých církví se přirozeně cítí znevýhodnění. Nicméně z kazatelny hovoříme o tom, že evangelium sjednocuje všechny rasy, kultury a národy. Pravoslaví je a má být povzneseno nad otázky národnosti. Proto kážeme toleranci. Problémy v Řecku mají sekty, které vyvíjejí agresivní misijní činnost, tedy například svědkové Jehovovi či mormoni. Ti svým jednáním vyvolali pochopitelný odpor. Využívají toho, že mnozí pravoslavní mají velmi omezené vědomosti o vlastní tradici. Náboženské skupiny a církve, které neužívají těchto metod, nemají dnes v Řecku problémy.

Přesto jsou ale v zemích s pravoslavnou většinou například baptisté či letniční křesťané stále a systematicky označováni za sektáře a jsou diskreditováni ve sdělovacích prostředcích. To ovšem souvisí s mojí další otázkou. Pravoslavní křesťané bývají čas-

to kritizováni za to, že nejsou otevření ekumenické spolupráci mezi církvemi. Co si myslíte, pane biskupe, o společném úsilí o jednotu všech křesťanů?

Rozdělení křesťanstva je zajisté důsledkem hříchu, hlavně pýchy. Lidé obvykle prosazují své názory, místo aby se pokorně podřídili, a proto se křesťanstvo rozštěpilo na jednotlivé proudy. Otázkou je, jak v nastalé situaci rozdělení překonat. Pravoslavní křesťané mají za to, že se musíme vrátit před všechna rozdělení, tedy ke křesťanství prvních staletí. Proto se pravoslaví snaží nic k této rané církevní podobě křesťanství nepřidávat ani z ní nic neubírat. Ani v této otázce nelze dělat kompromisy, a to ani v zájmu vnější jednoty. Jistě, i pravoslavní usilují o přátelské vztahy a spolupráci s křesťany jiných vyznání a rozvíjejí je. Ale společné bohoslužby či společná prohlášení, redukující jednotlivé tradice na nejnižšího společného jmenovatele, považujeme za marnost a ztrátu času. Takové ekumenické úsilí je nám cizí, je to v podstatě protestantská záležitost.

Vy se, pane biskupe věnujete misii. Napadá mne, jak jde dohromady až úzkostlivá věrnost tradici, typická pro pravoslaví, se snahou oslovit moderního člověka?

Myslím, že v křesťanství jde o to, aby se člověk přizpůsobil Kristově pravdě, ne naopak. Křesťanství chápou jako radikální životní cestu, jako v jistém smyslu asketickou víru. Ne nadarmo říká Písmo, že následování Krista znamená nesení kříže. Principy evangelia jsou v rozporu s tím, jak funguje tento svět. Proto jsou svět a církev v napětí, a má to tak být. Je třeba se vyrovnat laciných kompromisů ve snaze oslovit dnešního člověka. Jistě, musíme kázat tak, aby naše zvěst byla posluchačům srozumitelná. Ale zároveň platí, že Bůh je stále stejný, a také člověk je v zásadě stále stejný.

Ve věci misie je samozřejmě třeba pěstovat dobré vztahy mezi křesťany různých konfesí, nesmíme proti sobě bojovat. Ale ani zde není důvod k dělání kompromisů. Například v Africe se právě pravoslavní misii velmi daří, pravoslaví velmi dobře zapadá do africké kultury. Je pro mě vždy znovu silným zážitkem, jakou úctu a vážnost budi pravoslavní kněží u afrických věřících.

Dovolte mi otázku z jiného soudku: Někteří západní znalci pravoslavné tradice mají za to, že pravoslaví je ovlivněno negativním

vztahem ke smyslové skutečnosti, resp. k přírodě, typickým pro asijská náboženství. Představitelé pravoslaví naopak poukazují na to, že jejich tradice díky svému důrazu na Vtělení Ježíše Krista a na vykoupení všeho stvoření má k přírodě vztah velmi pozitivní. Jak to vlastně je?

Pravoslaví se pokouší vyrovnat dvou extrémů a odtud pramení ono nedorozumění. Na jedné straně odmítá pohanské zbožštění přírody, tedy panteistický předpoklad, že příroda má podíl na Božím bytí. Na druhé straně pravoslaví odmítá vnímat hmotu jako něco negativního, škodlivého pro duši.

Pravoslaví skutečně klade velký důraz na inkarnaci Božího Syna: Kristus je pravý člověk a pravý Bůh, po svém vzkříšení pozdvihl lidství s sebou do nebe. A tím i veškerou stvořenou přírodu. Všechno stvoření se tak může stát symbolem Boží skutečnosti, oknem do nebe. Proto barvy užitě k malbě ikony i ikona sama mohou symbolicky zpřítomňovat duchovní skutečnost. Stvoření není božské, ale je schopno přijmout posvěcení - proto my pravoslavní žehnáme přírodní živly, tedy vodu, oheň atd.

Zmínil jste Kristovo vtělení, a také jste řekl, že Kristus vzal s sebou lidství do nebe. Cílem vykoupení je podle pravoslavných teologů zbožštění člověka (theosis). Tohoto výrazu se západní křesťané bojí, připadá jim příliš silný. Jak myšlenka zbožštění člověka rozumíte vy?

Ano, je to silná myšlenka. Není snadné se s ní vyrovnat. Ale my pravoslavní věříme, že je v souladu s Písmem. Je to maximalistické učení, ale slova Bible jsou maximalistická. Jsme voláni k dokonalosti, k Boží dokonalosti. Pravoslavní věří v jednotlivé stupně posvěcení: člověk dosahuje očistění, poté osvícení, a nakonec zbožštění. Toho dosáhne v pozemském životě jen málo lidí. Světců je velmi málo, ale vždycky v církvi byli a vždycky budou. Poté co se člověk osvobodí od žádostí, je osvícen Duchem a posléze vstupuje do božského života, jehož podstatou je láska.

Vy sám, pane biskupe, nosíte mnišský oděv, jdete tedy cestou odříkání a duchovní praxe. Kde tato Vaše cesta začala?

Narodil jsem se v Anglii, v rodině bez živého vztahu k jakékoli náboženské tradici. Až v době studií jsem se setkal s křesťanstvím. Bylo to během mého pobytu

⇒ Dokončení z na další straně dole.

RUSKÁ PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV BOJUJE PROTI SEKTÁM

MOSKVA 7. dubna - Dávno minuly časy, kdy ruské chrámy sloužily jako skladiště, kdy věřící tajně křtili své děti a duchovní byli pronásledováni. Postsovětské Rusko se po sedmdesáti letech ateismu vrátilo k víře a diskutuje se dokonce o povinné výuce náboženství ve škole. Ruská ústava garantuje občanům svobodu vyznání.

Ne všichni ale prý mohou skutečně svobodně vyznávat víru, která je jim nejbližší. Brání jim v tom údajně pravoslavná církev. Společně s obrozením oficiálně podporovaných náboženství v Rusku v minulých letech vzniklo mnoho netradičních proudů. Jen v Moskvě je na 80 různých organizací, které nabízejí vlastní „cestu ke spasení“. Stovky náboženských sekt jsou na Urale či na Sibiři. Pravoslavná církev považuje tento trend za velmi nebezpečný a v poslední době se velmi aktivně snaží tomuto vývoji zamezit.

Exotičtí vyznavači Haré Krišny done dávna u Moskvánů vyvolávali většinou spíš zvědavost či úsměv. Zhruba před měsícem se však v centru Moskvy sešlo několik tisíc pravoslavných věřících, aby protestovali proti chystané výstavbě vaišnavského chrámu na parkovišti u Chodynského pole, kde se konají automobilové a jiné závody. Organizátoři akce tvrdili, že vyznavači Haré Krišny znesvětili toto pietní místo, kde bylo za carského Ruska ušlapáno mnoho lidí. Vyzývali také příslušníky hnutí, aby Mosk-

vu nechali na pokoji a odstěhovali se třeba na Čukotku.

Moskevský městský soud minulý měsíc zakázal společnosti svědků Jehovových jakoukoli činnost v metropoli s tím, že rozdmýchává náboženské rozepře. Její příslušníci tvrdí, že tak učinil na pokyn pravoslavné církve, která prý proti nim bojuje jako za stalinských časů.

Ve Sverdlovské oblasti je podle tamního církevního vedení více než sto sekt. Některé jsou údajně velmi nebezpečné. Duchovní tvrdí, že proti tomuto „zlu“ bojují zejména křesťanskou osvětou. Věřící si však stěžují, že rozhodně nezůstává u ústní domluvy. Ve Voroněži byla zakázána Církev padesátníků. Při policejním zásahu v budově, kde se modlili, byli její členové zbiti. Policisté na ně údajně křičeli, že to mají za „zradu Krista“ a pravoslaví.

Ortodoxní křesťané dávají poměrně razantně najevo, že nic než pravoslaví do Ruska nepatří. Stále častěji přepadají chrámy bez ikon, ve kterých věřící zpívají s hudebním doprovodem a tančí. Oficiálně protestují proti tzv. totalitárním sektám. Za ty však nejsou označováni jen svědci Jehovovi, satanisté, mormoni, okultisté či vyznavači Krišny, ale někdy i katolíci. V Jaroslavi místní pravoslavní věřící rozbořili kapličku, kterou duchovní postavil ve stylu pro pravoslaví netradičním za peníze katolického sponzora.

Podle ortodoxních duchovních se pravoslavný člověk, který se dává na jinou víru, stává členem sekty a zříká se všeho pozitivního, co je v ruské kultuře. Tvrdí, že sekty jsou jednou z největších hrozeb 21. století. ...

V Rusku je údajně v současné době na dva miliony protestantů. Na Sibiři mají víc kostelů než pravoslavní. Poslední dobou si ale stěžují, že mezi ně pronikají příslušníci tajných služeb, kteří se je snaží přemluvit k návratu do pravoslaví.

SOUD ZAKÁZAL ČINNOST SVĚDKŮ JEHOVOVÝCH V MOSKVĚ

MOSKVA 26. března - Městský soud v Moskvě ... zakázal náboženskou společnost svědků Jehovovi činnost na území ruské metropole. ... Podle soudního rozhodnutí, které bylo údajně připravováno již několik let, svědkové Jehovovi nesmějí na území Moskvy vyvíjet žádnou činnost a ztrácejí i právní subjektivitu jako náboženská organizace.

„Za soudním rozhodnutím stojí ruská pravoslavná církev, která již od devadesátých let vede agresivní kampaň proti všem ostatním církvím, včetně římskokatolické,“ reagoval na soudní verdikt právní poradce jehovistů John Burns. „Dnešní rozhodnutí nás vrací do stalinské éry a otevírá cestu k represím proti svědkům Jehovovým,“ tvrdí Burns. Dodal, že jeho církev podá proti soudnímu rozhodnutí odvolání a hodlá pokračovat v činnosti. Burns novinářům řekl, že svědkové Jehovovi mají v Moskvě přibližně 11 tisíc stoupenců a v celém Rusku přesahuje počet jejich stoupenců 133 tisíc.

⇒ *Dokončení z předchozí strany.*

v Řecku, kdy jsem také poprvé navštívil pravoslavný klášter na hoře Athos. Pravoslavné křesťanství mě hluboce oslovilo, uvěřil jsem, dal se pokřtít. Později jsem se v Řecku usadil a vstoupil jsem do kláštera. Bylo to před 33 lety. Stal jsem se mnichem, diakonem, později knězem a před 10 lety biskupem. Mám na starosti zahraniční misii - především v Africe, ale i v jiných zemích včetně České republiky.

Chtěl byste, pane biskupe, na závěr něco vzkázat čtenářům Dingiru?

Při svých návštěvách České republiky si uvědomuji, jak moc je tato země vzdálená křesťanství. Zřejmě víc než okolní státy. Komunismus zde byl vystřídán kapitalis-

mem. Komunismus uváděl lidi do otroctví, kapitalismus dává svobodu. Ale nabízí jen materiální hodnoty, a ty nemohou naplnit duchovní potřebu člověka.

Děkuji za rozhovor.

Pavel Hošek (*1973), Th.D. je absolventem postgraduálního studia religionistiky na Evangelické teologické fakultě UK a přednáší teologii a etiku na Evangelikálním teologickém semináři v Praze.

MEDITACE NEMÁ NIC SPOLEČNÉHO S POLITIKOU

PRAHA 29. dubna - O návratu k původnímu stavu těla a ducha přednášel v Praze opět Róši Kaisen, hlavní představitel zenbuddhistické školy sótó v Evropě. Novinářům dnes řekl, že zen nemá nic společného s politikou - a ještě méně s Evropou. „Neptejte se mě na můj názor na Evropu,“ prohlásil tento francouzský buddhista polského původu. V českých zemích vycházejí knihy a CD „mistra Kaisena“ již řadu let. V těch nejnovějších zachycuje učení a život největších japonských zenových mistrů 20. století. Róši Kaisen sděluje čtenářům poznatky z vlastní třicetileté meditační praxe a ze své misijní činnosti. Základem tohoto učení je zazen, „čistá meditace“, jak ji údajně praktikovali před 2500 lety Buddha Šákjamuni a po něm mistři v Indii, Číně a Japonsku. Mistr Kaisen klade největší důraz na pozornost. Zen se podle jeho slov na nic neváže, je otevřený všemu. Většina lidí je naopak omezena svými představami, tím, co vědí, a tím, co se domnívají, že vědí. Současnou společnost i rivalitu, stres a honbu za slávou, mocí a bohatstvím považuje Róši Kaisen za nenormální. Původně byl profesionálním bubeníkem. V klášteře v jižní Francii, jehož je opatem, zřídil nahrávací studio. Vydal již 14 CD, na nichž přibližuje zen. Do českých zemí jezdí pravidelně od počátku 90. let.

NÁBOŽENSKÉ NÁSILÍ OSLABUJE NIGÉRII

PRAHA 6. května (ČTK) - V Nigérii, jejíž 120 milionů obyvatel se hlásí ke 260 kmenům a mluví téměř 250 jazyky a dialektu, je stále vyhraněn konflikt islámského, částečně ještě kočovného severu proti rozvinutějšímu křesťanskému a animistickému jihu. Muslimové tvoří asi 50 procent obyvatel Nigérie, křesťanů je o deset procent méně. Po nástupu křesťanského prezidenta Oluseguna Obasanja, který v květnu 1999 ukončil patnáctileté období vojenských vlád, začala v zemi platit nová ústava a Nigérie, nejlidnatější stát Afriky, byla znovu přijata do britského Commonwealthu.

... Ekonomické oživení ... nenastalo. Dvě třetiny obyvatel musí vystačit s jedním dolarem na den. Místo ekonomického boomu se tak Nigérijci potýkají s násilím... Nejméně 630 lidí přišlo o život při útoku křesťanských milicí proti jedné z místních muslimských komunit v Yelwě, odlehlém městečku ve střední Nigérii obývané pře-

vážně muslimy z etnika Fulanů. Většina muslimů ze severu země si přeje zavedení islámského práva šari'a zejména kvůli snaze o potlačení korupce a kriminality, které se rozbuje během desetiletí vojenských vlád. Vojenští vládcí ale byli právě převážně muslimové ze severu země.

Do listopadu 2001 dvanáct z 36 nigerijských států vyhlásilo na svém území šari'u, což ve státě Kaduna, kde mají křesťané a muslimové zhruba poloviční zastoupení, vyprovokovalo srážky, jež si vyžádaly stovky obětí. V březnu 2002 prohlásila federální vláda zavedení šari'i za protiústavní. Současné zabíjení je částí dlouhodobého konfliktu, který zasáhl centrální Nigérii po vypuknutí muslimsko-křesťanského násilí v září 2001, kdy zaútočili křesťané na muslimy ve městě Jos. Tehdy zahynulo přes tisíc lidí během jednoho týdne.

Konflikt mezi křesťanskými Taroky, kteří údajně stojí za nedělním útokem na Yelwu, a muslimskými Fulanii vychází z nároků vznášených na úrodnou půdu. Náboženské a etnické rozdíly jej jenom přizívují. Po desetiletí žili původně většinou křesťanští obyvatelé a menšinová muslimové v souladu. Náboženská, etnická a politická nepřátelství, často vzájemně propletená, však vedla k opakovaným krvavým násilnostem, které si jen od nástupu prezidenta Obasanja v roce 1999 vyžádaly více než 11 tisíc obětí.

Islám začal na sever Nigérie pronikat koncem 14. století, silnou islamizaci zažily tyto oblasti zejména v 19. století, kdy se Nigérie stala britskou kolonií. Islámské právo šari'a existovalo v zemi po mnoho století, po britské kolonizaci se ale omezilo na výhradně náboženské a rodinné právo.

PAPEŽ VYZVAL K PŘÁTELSTVÍ KŘESŤANŮ A ŽIDŮ

ŘÍM 23. května - K ukončení nenávisti, nepřátelství a násilí mezi židy, křesťany a muslimy ve Svaté zemi vyzval papež Jan Pavel II. V pozdravném poselství ke 100. výročí římské synagogy apeloval na vytvoření přátelství židů a křesťanů na základě všeho, co mají jejich náboženství společného. Je nezbytné poučit se z tragické minulosti a odsoudit všechna nepřátelství vůči židovskému národu. To ale nestačí a v současnosti je třeba rozvíjet přátelství, respekt a bratrské vztahy mezi oběma komunitami, požadoval papež. ... Papežův dopis byl přítomnými částečně přijat „s ovacemi ve

stojí“... „Vy jste a zůstáváte prvorozeným národem svazku, naši starší bratři,“ prohlásil Jan Pavel II. „Byli jste obyvateli tohoto města (Říma) už před 2 000 lety, dříve, než sem dorazil rybář Petr a než sem byl v železech doveden Pavel,“ dodal. „Ježíš je Žid a je jím navěky,“ zdůraznil nejvyšší představitel katolíků. Papež dále ve svém poselství připomněl, že katolická církev se od druhého vatikánského koncilu (1962-1965) snaží o usmíření s židovstvím. Odsoudila všechny výrazové formy antisemitismu a během Svatého roku 2000 se kála za všechny přečiny křesťanů vůči židům a žádala za odpuštění. ...

PETICE PROTI MEŠITĚ V TEPLICÍCH

TEPLICE 26. května - Petiční akce proti stavbě mešity v Teplicích skončila. Organizátoři sesbírali na 4 500 podpisů a archy předali na radnici. V lázeňském městě, kde se léčí na tisíc Arabů ročně, má vyrůst největší mešita v Česku. ...

„Vidíme, co se děje v zahraničí, proto se bojíme, že se zde muslimové nebudou jen modlit,“ uvedl organizátor petice Zdeněk Bříza. Podle něj akce splnila svůj účel, kterým bylo vyvolat diskuzi mezi radními. Pod petici, ve které se píše, že Teplice mešitu nepotřebují, se podepisovali zejména lidé z okolí zámecké zahrady, kde má stavba vyrůst. ...

Primátor Teplíc Jaroslav Kubera považuje obavy občanů za neopodstatněné. Ve městě podle něj dlouhá léta malá modlitebna byla a nikomu nevadila. Navíc řada lidí v létě pronajímá Arabům, kteří přijíždí do lázní, své byty nebo celé domy. ...

Mešita má být součástí Orientálního kulturního centra Teplice, v jehož středu bude hotel pro lázeňské hosty ze Saúdské Arábie. „Chceme nabídnout klientům vyšší kvalitu ubytování a komfort,“ řekl ČTK zástupce arabského investora ze společnosti Kantar Trade. Centrum, ve kterém budou luxusní apartmá, restaurace, obchody a podzemní garáže, vznikne přestavbou bývalého zámeckého statku. Podobné orientální centrum je v Mnichově nebo Amsterdamu.

Mešita se měla v Teplicích stavět již v roce 1996. Tehdy však šlo o pozemek města a zastupitelé stavbu zamítli. Podobný projekt měl být realizován i v Orlové na Karvinsku. Tamní radní ale nakonec stavbu mešity nepovolili. ■

Z informačního servisu ČTK vybral a zprávy zkrátil Zdeněk Vojtíšek.

O SATANISMU OTEVŘENĚ A BEZ PŘEDSUDKŮ

Josef Veselý: Satanismus

Nakladatelství Vodnář, Praha 2003,
296 stran.

Satanismus Josefa Veselého je již osmou knihou tohoto autora - hermetika. Pisatel se zde pokusil shrnout historii, ideologii a současnou praxi satanismu, který je bezesporu pozoruhodným kulturně-historickým jevem.

V oddílu „**Historie**“ se nejprve věnuje samotnému původu Satana a dochází k závěru, že vznik představy ďábla jako ztělesnění Zla je do jisté míry spjato s ideou monoteismu, která se vynořuje v 6. stol. n. l. v Persii. Zde se také objevuje jednoznačný bůh Zla - Ahriman, protějšek boha Dobra. Je tak nastolen nesmlouvavý dualismus. Tento model později převzali gnostikové.

Dále autor dokládá, že v judaismu Satan vlastně nebyl samotným strůjcem zla, ale že zlo pocházelo vždy od Boha. Satan je pak spíše utrpením seslaným z Boží vůle. Teprve v éře helénismu se Satanova kompetence mění a tento začíná jednat na vlastní pěst. Josef Veselý dochází k názoru, že potřeba personifikace zla vznikla v době těsně před započítáním našeho letopočtu a připravila tak půdu pro přicházející křesťanství.

V dalším rozebírá otázku „Satan versus Kristus“ a dále pak „Satan versus církev“. Následuje zkoumání analogií Lucifera a Satana jakožto symbolu vzpoury proti Bohu a řešení otázky, kdy zlo vlastně přišlo na svět a zda může být Satan spasen. Věnuje se i gnostickému náhledu, ve kterém je Satan vladařem tohoto světa a probírá otázku Satana tak, jak ji řešila církev na svých historicky významných koncilech. Dochází tak až k inkvizici. Zde se šířejí věnuje nechval-

ně známému dílu - Kladivu na čarodějnice.

V subkapitole s názvem Islám probírá téma Satana v Koránu. Islám čerpá z mýtů judaismu, které Muhammad doplnil o některé arabské prvky. Dochází k názoru, že islám a křesťanství jsou sesterská náboženství.

Fenoménu černé mše se autor věnuje do největších podrobností. Rozebírá její historii, rozepisuje její praxi. Zmiňuje nejvýznamnější případy černých mší a jejich účelnost spatřuje ve ventilaci pocitů znechucení katolickou církví a prokázání vlastní individuality. Věnuje se i jiným druhům černých mší vyskytujících se ve vyšších společenských vrstvách a v kultech gnostiků, katarů, luciferiánů a templářů. Nevynechal ani ukrutný případ tzv. Modrovouse, děsivé praktiky Kateřiny Medicejské či markýzy de Montespan. Tématem úpadku černé mše pak tuto stať končí, aby se vzápětí rozepsal o používání magických praktik církevními hodnostáři. Uvádí známé případy náboženských blouznivců, jako byli např. Vintras či Boullan. Věnuje se v této souvislosti i tématu zednářství a přispívá zde zajímavými informacemi i k historii české hermetické scény.

Zrod moderního satanismu klade autor do doby osvícenství, zdůrazňující aspekt svobody myšlení. Píše o tzv. klubech pekelného ohně a o zájmu o satanismus v počátku XX. století v souvislosti s vlnou zájmu o hermetismus. Cituje pasáže z děl Aleistera Crowleyho a Gregora A. Gregoria, přičemž dochází k závěru, že novodobý satanismus se neopírá o nauky hermetismu a plného rozvoje dochází až v šedesátých letech XX. století.

„Hudebnímu satanismu“ věnuje pisatel další pasáž své knihy. Satanské ideje se promítají převážně do tvorby metalových skupin, což je vidět hned z několika uvedených překladů písňových textů. Ve své preciznosti požádal o odborné zhodnocení metalové scény znalece rockové problematiky L. Olivu, jehož názor v knize tlumočí. Sociologický průzkum „satanistických“ zločinců s vybranými příklady jejich činů předkládá pasáž nazvaná „Vraždy ve jménu Satana?“

Následuje pasáž o Církvi satanově s životopisem jejího zakladatele Antona Szandora LaVeye. Působnosti této církve pak Josef Veselý věnuje v dalších částech knihy značnou pozornost. Stejně tak se rozepisuje o společnosti

„Temple of Set“ (Chrám Sétův) s jejím hlavním představitelem Michaellem A. Aquinem. Uvádí však i další satanistické spolky. V závěru kapitoly se zabývá otázkou, čím je současný satanismus.

Dále se autor rozepisuje o fenoménu tzv. obětního beránka. Nezapomíná ani na potřebu obětního beránka zvláště v totalitních režimech, což dokládá i na svých autentických zkušenostech.

V druhém oddílu knihy, nazvaném „**Ideologie**“, rozlišuje pisatel dva základní myšlenkové trendy satanismu. Satanismus jako vzpouru či protest a satanismus jako životní filosofii. Svou vlastní filosofii formuloval satanismus až ve XX. století a jeho prvním ideologem se stal LaVey. Veselý dále uvádí tři základní texty této ideologie. Satanské devatero, Devět satanských hříchů a Jedenáct satanských zákonů Země. Dle mého soudu je zvláště Devět satanských hříchů pro dnešní společnost velice trefných a měl by se nad nimi zamyslet snad každý člověk. Autor dále cituje tzv. Knihu Satanova, jejíž myšlenky rozvíjí kniha Luciferova a politický reformní program z r. 1988 nesoucí název Pětihlá reforma.

Tlumočí rovněž ideologii sétistů, u nichž je důraz kladen především na studium a okultní praxi. Dále je uvedena studie D. Webba, nazvaná „Věčné slovo Sétovo“, ve které se - dle mého soudu - dá spatřovat klíč k podstatě magie. V podkapitole „Nastávání“ je rozebrána problematika tzv. Černého plamene, jehož kultivace vede ke koruně sétistické evoluce - stvoření individua, kterou dále rozvíjí další veledůležitý oddíl: Opanuj - Znič - Stvoř, zabývající se naplněním životní vize jedince. Klíčového termínu sétismu (xeper = nastávání) a problematice Sétova daru jsou věnovány další dvě subkapitoly. Srovnáním existencialismu a satanistické filosofie se zabývá následující pasáž knihy. Rozebírá především postoje filosofů Kierkegaarda a jím ovlivněného Jasperse, jakožto i myšlenky Sar-

Z obrazové přílohy knihy „Satanismus“.

NA PŘÍŠTĚ

Utajované nauky, především alchymie, astrologie a magie, jejichž původ se odvozuje již z náboženství starého Egypta, bývají nazývány podle tajemné postavy Herma Trismegista hermetismus.

Jakou podobu měl a má

český hermetismus

bude zjišťovat příští číslo Dingiru.

treovy a Heideggerovy, vyúsťující ve filosofické řešení otázky svobody člověka.

Třetí z hlavních oddílů knihy nazvaný „**Současná praxe**“ začíná kapitolou o principech satanské magie. Píše se zde o smyslu rituálů a je vysvětleno odmítání krvavých praktik dnešním satanismem. Následují schémata magických rituálů sexu, soucitu a nenávisti, přičemž pisatel nezapomíná ani na popis magických pomůcek. Zajímavé je například srovnání církevního kropáče se satanským symbolem falu. Problematice vyvolávání, invokačních praktik a henochiánským klíčem se věnuje subkapitola o nejdůležitějších magických formulích.

LaVeyovskou rituální stránku satanismu rozvádí autor v další kapitole. Cílem těchto rituálů je vzdát hold přírodním silám, které prezentují tzv. druhou stranu. Křesťanské čtenáře upozorňují na část textu rituálu černé mše, nazvaného „Zřeknutí se a spílání“, které pro ně může být silně emocionálním zážitkem. V závěru kapitoly je sledován satanistický přístup k invokační magii a současný odklon od magie evokační, což má dle autora hlubší souvislosti, vyúsťující v tématu, které se zaobírá dnešním vzestupem pohanství. V kapitole o magii Chrámu Sétova dochází pisatel k závěru, že ani tyto praktiky nejsou ničím jiným než prací v astrálu, který sétisté kladou do nitra subjektivního vědomí operátora. Cíl sétické magie leží prý v posilování sebevědomí a uspokojování lidských tužeb. Pasáž uzavírá autorův vlastní satanský pentagramový rituál.

Unikátní závěrečná část knihy, pojednávající o české satanistické scéně, začíná autorovým povzdechem nad nedohledatelností starší historie českého satanismu. Novodobá historie našich satanistů se datuje až od roku 1991. Přepis letáku s informacemi o satanismu a Církvi Satanově z roku 1992, dává jasnou informaci o tom, oč vlastně českým satanistům od začátku jde. Detailnější obrázek o programu a náplni Církve Satanovy v Čechách si čtenář může udělat i z dalších uveřejněných materiálů. Dozvídáme se zde i o založení Pražského satanského spolku roku 1993, ale i o dalších satanistických skupinách a jejich programech. Autor dále uvádí nejdůležitější mezníky krátké české satanistické historie až do roku 2002. V kapitole o struktuře a členské základně Církve Satanovy se badatel dozví o jednotlivých zasvěcovacích stupních od novice po nejvyššího kněze, v kapitole o činnosti zase o satanských obřadech.

Rozsáhlá kapitola o hlavních osobnostech české Církve Satanovy přibližuje čtyři nejvýznamnější jména v jakýchsi životních medailonech. Jiřího Valtera jakožto hudebníka a filosofa, Pavla Brndiara jako mystika a šachistu, Petra Baláka jako „egoistu“ a materialistu a Karla Šeplavého jako výtvarníka a básníka. Čtenář má možnost seznámit se s ukázkami děl těchto aktivistů, ať už to jsou jejich filosofické úvahy, texty básní a písní či rituální postupy. V podobných intencích se pak nese další stať knihy nazvaná „Mimo hlavní proud“, hovořící o tzv. divokých satanistech, tedy o těch, kteří nejsou organizováni v Církvi Satanově. Rozsáhlá, zčásti barevná obrazová příloha a výběrová bibliografie knihu uzavírá.

Autorovi je třeba za tuto obětavou práci poděkovat. V Čechách doposud chybělo takto fundované a otevřené dílo, mapující bez příkras a hloupých emocionálních výlevů téma satanismu. Opět jako již tolikrát před tím je zde vidět preciznost Josefa Veselého, s nímž se chápe každé své literární práce, na jejímž konci čtenář obdrží dokonale vybroušený „diamant“ zpracovávaného tématu.

Věřím, že po prostudování této knihy získá řada čtenářů minimálně na český satanismus jiný, tolerantnější pohled, což je zřejmě i jedním z autorových cílů. Všem zájemcům o duchovno tuto knihu jednoznačně doporučuji. Pomůže jim pohlédnout na tento předmět z trochu jiné strany, než na jakou mohli být doposud zvyklí. Tento náhled jim může být velice užitečný při hledání oné vytoužené Jednoty.

Petr Kalač

SOUHRNNĚ A SOLIDNĚ O SOUČASNÉ RELIGIOZITĚ

Zdeněk Vojtíšek:
**Encyklopedie náboženských směrů
v České republice**

Portál, Praha 2004, 462 strany.

I když u významných náboženských směrů, a tím v celkovém souhrnu pokračuje pokles počtu lidí, kteří se hlásí k nějakému vyznání, je už dnes jasné, že náboženství není odespané. Spíše se individualizuje a mění svou podobu. Menší a relativně nové konfese se udržují nebo mírně rostou. Alternativní, dosud neusazené proudy dokonce

rostou rychlým tempem. Lidé, kteří se spoléhají na útržky informací, pokládají současnou náboženskou scénu za panoptikum, nebo se nových hnutí bojí, nebo v nich vidí všelék na civilizační potíže. To je situace, kdy všichni potřebujeme uspořádané a spolehlivé informace.

Současnou religiozitu se snaží analyzovat zejména ze sociologických hledisek Dušan Lužný ve své publikaci *Nová náboženská hnutí*. Spíše popisně k nim přistupuje David V. Barret v knize vydané u nás pod titulem *Sekty, kultury, alternativní náboženství*, kniha však vystihuje ve svém šest let starém českém vydání spíše západoevropskou a americkou situaci. Český, v Bratislavě působící vydavatel F. R. Hrabal s přispěním českých odborníků z různě hodnotných pramenů shromáždil a abecedně uspořádal informace o více než tři tisíce náboženských a podobných uskupeních z celého světa v díle *Lexikon náboženských hnutí, sekt a duchovních společenství*.

Do této situace vstupuje český specialista na nové náboženské směry PhDr. Zdeněk Vojtíšek novou publikací. Navazuje na dosavadní informace novým zpracováním tématu. Na toto zásadní dílo o 462 stránkách se autor připravoval menšími publikacemi, zejména *Netradiční náboženství u nás* (1989). Autor pravděpodobně nečerpal jen ze stovek publikací uvedených v soupisu literatury na s. 403-422 nýbrž také zpracoval bohatý materiál shromážděvaný po deset let pracovištěm pro nové náboženské směry a mezináboženský dialog, které působí od roku 1993 pod dosavadním názvem *Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů*.

Ač se nová kniha nazývá *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*, není řazena abecedně, nýbrž systematicky. Autor třídí skupiny a směry pro přehlednost do okruhů, přičemž v některých případech je konstrukce celého okruhu nebo zařazení jednotlivé skupiny do něj diskutabilní. Podtitul knihy *Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství* reaguje na dosavadní literaturu. Vydání knihy se ujalo nakladatelství Portál a po delším váhání ji dalo na trh v březnu 2004.

Ivan O. Štampach

NÁVŠTĚVA KVAKERŮ V PRAZE

V únoru navštívil Prahu představitel Společnosti přátel (kvakerů) z Velké Británie Tony Fitt. Nabídl spolu se svou manželkou české veřejnosti dvě přednášky, první 26. února na pravidelném semináři Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů, druhou 27. února na Husitské teologické fakultě. Náplní obou přednášek bylo představení kvakerské duchovní tradice, která není v české společnosti příliš známa.

Na husitské fakultě Tony Fitt stručně seznámil posluchače s dějinami kvakerského hnutí od vzniku v sedmáctém století v Anglii (pod vedením charismatického zakladatele George Foxe) až po současné rozšíření hnutí ve světě. Poté se zaměřil na charakteristické rysy kvakerské spirituality. Mezi nimi zdůraznil odmítání jakékoli doktrinární fixace sdílené víry, a také ústřední místo bezprostřední duchovní zkušenosti (zakoušení „vnitřního světla“).

Tony Fitt na semináři.

Tony Fitt také představil posluchačům průběh a charakter kvakerské bohoslužby, která nemá žádnou liturgickou strukturu, nezahrnuje svátosti (kvakeři nemají křest ani Večeři Páně), odehrává se ve velmi prosté místnosti, nikoli v kostele či jiné sakrální budově. V podstatě se podle Fittových slov jedná o společné tiché očekávání na Boží inspiraci. Důsledné uplatňování laického principu pro kvakery znamená, že nikdo ve společenství kvakerů nemá roli vůdce. Proto kvakeři neordinují kněze, faráře či pastory a v okamžiku inspirace smí povstat a promluvit kdokoliv bez ohledu na postavení, barvu pleti či pohlaví. Hlavní orientaci čerpají kvakeři z křesťanské bible, nicméně vzhledem ke své nedogmatické a nekonfesní víře jsou otevřeni duchovním impulsům pocházejícím z jiných svatých knih a náboženských tradic.

Dvěma rozhodujícími rysy kvakerské praktické zbožnosti jsou již zmíněný zájem o mystickou zkušenost a zároveň usilovný boj proti bezpráví, útlaku, nespravedlnosti,

rasismu a násilí všeho druhu. Kvakeři se po celém světě angažují v sociální a charitativní práci. Hluboká úcta k božskému základu v každém člověku je vede k práci mezi vězni, menšinami, uprchlíky, mentálně postiženými a také k jednoznačně pacifistickému postoji k řešení mezinárodních konfliktů. Pacifistický postoj aktivně prosazují v diplomatických jednáních. Tato pozoruhodná kombinace důrazu na hloubkou až mystickou zbožnost na jedné straně a sociální aktivismus na straně druhé má v dějinách křesťanství jen velmi málo paralel.

Po skončení Fittových přednášek následoval rozhovor s ním a s jeho ženou. Paní Fittová doplňovala manželovy myšlenky ze své perspektivy. V rozhovoru vystoupil také představitel českého kvakerismu Eugen Schart a ve zhruba dvacetiminutovém vstupu posluchačům představil dějiny tohoto hnutí v naší zemi. Přednášky i rozhovory se odehrávaly ve velmi neformální atmosféře. ■

Pavel Hošek

KOREJSKÁ MISIE V PRAZE

Modré plakáty zvaly ve dnech 18.-20. dubna do pražského kulturního domu Eden na „Biblický seminář“ s podtitulem: „Tajemství odpuštění hříchů a znovuzrození“. Kdo čekal seminář, mohl být zklamán: od neděle do úterý dvakrát denně zvěstoval Čechům evangelium S. W. Lee, kazatel korejské *Good News Mission*.

V jedné z menších místností kulturního domu Edenu se v poslední den konání této akce sešlo asi 25 lidí, z toho dvě třetiny Korejců. Podobně tomu bylo den předtím a pravděpodobně i po celou dobu třídní evangelizační mise; na závěr si totiž pastor Lee posteskl, že akce velký úspěch neměla.

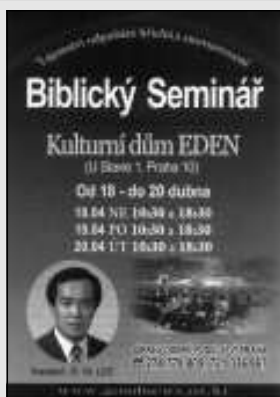
Začalo se dvacetiminutovým hudebním vystoupením, kdy jsme shlédli tanec (spíš cvičení) korejské mládeže na křesťanskou píseň v disko rytmu a vyslechli dvě skladby na housle s doprovodem syntezátorů. Kazatel Lee se pak svěčil, že při procházce Prahou pocítil velkou touhu kázat evangelium a říci nám, že nás Bůh spasil. „Praha je krásná, ale lepší je království Boží,“ řekl na úvod svého hodinového kázání. Poněkud těžkopádně ho do češtiny překládal B. R. Park, korejský misionář *Good News Mission* v Praze.

Historie této organizace začala v Koreji v polovině padesátých let 20. století, jen pár let po skončení války.¹ Tehdy přišel do Asie Angličan Norman Grab. Uspořádal velké evangelizační shromáždění a byl prý šokován tím, že se na otázku, kdo je znovuzrozený, přihlásilo jen několik lidí v sále. Když se po letech znovu vrátil do Koreje, založil se svými spolupracovníky misionářskou školu, aby učil Korejce kázat evangelium. Škola byla otevřena v roce 1962 a jedním z prvních studentů byl i pozdější zakladatel *Good News Mission*, tehdy devatenáctiletý Ock Soo Park.² Ten po studiích dál kázal evangelium a zakládal v Koreji nové sbory. Těch je dnes asi 250, dalších 60 po celém světě.³ V roce 1976 otevřel *Korea Gospel Missionary School* a založil mládežnické hnutí *International Youth Fellowship* (IYF). V 80. letech byl název *Korea Gospel Mission* změněn na dnešní *Good News Mission*. Hnutí je aktivní, pořádá velké biblické konference, vydává knihy, zvěstuje evangelium přes internet, rozhlas, televizi, organizuje velké letní a zimní mládežnické sjezdy.⁴

Zdá se, že zakladatel *Good News Mission* O. S. Park je dodnes (alespoň neoficiálně) hlavou organizace⁵ a těší se velké úctě a oblibě. Z jeho publikací je momentálně nejpopulárnější kniha s názvem „Tajemství odpuštění hříchů a znovuzrození“,⁶ které bylo údajně prodáno přes půl miliónů výtisků.⁷ Na webových stránkách organizace je kniha komentována slovy: „Myslíme si, že tato kniha je darem od Boha. Doufáme, že při jejím čtení může každý nalézt slávu Boží.“⁹

Negativním postojem vůči křesťanským církvím se korejští misionáři netají. Např. v upoutávce na zmíněnou knihu se neznámý autor pozastavuje nad tím, že proti knize nevystupují buddhisté nebo muslimové, ale „takzvaní křesťané“.¹⁰ Korejské misijní hnutí se zjevně domnívá, že narozdíl od církvi vykládá Bibli správně. Snaží se zvěstováním evangelia vést lidi přímo k odpuštění hříchů (a to jednou provždy) a k novému životu „znovuzrozených“ křesťanů.

Misionáři jsou posíláni do cizí země bez znalosti její řeči. Počítá se s tím, že budou schopni se domluvit za dva roky. Nejdříve mají kázat evangelium, potom založit misionářskou školu. U nás zatím působí pobočka *Good News Mission* pod názvem *Církev Dobré poselství Praha*. Na letáčku, který byl vydán u příležitosti pořádání biblického semináře, je oznámeno, že konají nedělní bohoslužby a třikrát týdně biblické

Působení *Církve Dobré poselství Praha* zatím nemá téměř žádnou odezvu. Do misijního bytu přichází asi pět lidí. ■
Andrea Hudáková

Poznámky

- 1 Válka v Koreji byla v letech 1950-1953.
- 2 Používám anglický přepis korejských jmen tak, jak jsou uveřejněna na materiálech organizace; shoda příjmení misionáře v Česku a zakladatele Good News Mission je náhodná.
- 3 V Evropě působí v Česku, Německu, Polsku, Maďarsku, Rusku, Turecku a na Ukrajině podle <http://www.goodnews.or.kr/en/01Information/index.htm>.
- 4 Podle misionáře B. R. Parka se loňského čtyřtýdenního sjezdu IYF v Koreji nedaleko Soulu účastnilo 1400 mladých křesťanů z celého světa. Účastníci hradí náklady spojené s dopravou a poplatky 300 eur. Letošní sjezd se koná v červenci.
- 5 Na základě rozhovoru s misionářem B. R. Parkem.
- 6 Orig. *The Secret of Forgiveness and Being Born Again*. Název knihy se doslovně shoduje s tématem pražského semináře.
- 7 Podle jiných materiálů církve až jeden milión výtisků.
- 8 <http://www.goodnews.or.kr/en/01Information/index.htm>.
- 9 Tamtéž.

BOJ NENÍ ŘEŠENÍM

„Zazen je prostředkem ke klidu a k čistotě mysli,“ zdůraznil ve svém vystoupení Josef Mádl, který vede Klášter Senshinji zenové denominace sóto se školou bojových umění Nagomi. V rámci podvečerního pořádaných Společností pro studium sekt a nových náboženských směrů na půdě Katolické teologické fakulty UK mohli návštěvníci poznat jednoho z mála zenových mistrů v Čechách.

Josef Mádl byl v dětství ovlivněn židovskou i křesťanskou tradicí. Zároveň mu jeho rodina dala solidní základy sebeobrany - otec ho cvičil v klasickém japonském bojovém umění ju-jitsu a strýc, vynikajíc střelec, ho naučil zacházet s palnými zbraněmi. Josef Mádl tyto dovednosti nadále rozvíjel i u učitelů jiných bojových směrů. Třináct let také pracoval jako bodyguard. Nakonec ho jeho mnohaleté hledání dovedlo k esenci japonské kulturní tradice - v Klášteře Senshinji meditují žáci v pozici zazen (sedět v zenu) a mohou cvičit bojový systém Ko-

suryu Ronin Gunpó. Jde o soubor prvků boje beze zbraní i se zbraní, ale i o studium společenských disciplin a umění, třeba tradičního japonského divadla.

„Zkušenost s bojem ve mně vyvolala touhu, aby nikdo nemusel bojovat. Člověk by se měl boji vyhnout takřka za každou cenu,“ řekl Mádl.

Může to znít jako paradox, ale teprve schopnost se účinně bránit vede člověka k poznání, že skutečný boj není žádná hra a pokud dojde ke střetu s protivníkem, pravděpodobným výsledkem bude buď těžké zranění, nebo i smrt... Z tohoto důvodu je Josef Mádl kritický i ke všem sportovním variantám bojových umění: „Potřeba zabít byla tak transformována do touhy zvítězit. Jde o nepřírozené chování, při kterém se poškozují zdraví i bojové techniky.“

Josef Mádl také vysvětlil, proč se rozhodl dát přednost zenovému směru sóto před školami používajícími legendární kóany, tedy „hádanky“, jež mají skokem dovést mysl meditujícího za běžné racionální či kauzální vnímání světa. „Učitel nehod-

Josef Mádl v dójó (místnost pro cvičení zazen nebo bojových umění) v Klášteře Senshinji. Foto: Lukáš Doubrava.

notí u žáka odpověď na kóan, ale stav mysli, ve kterém se žák při odpovědi nachází. V Asii není kóan pojímán jako intelektuální záležitost. Na Západě se ale lidé snaží hledat racionální vysvětlení a ve svého učitele nemají naprostou důvěru.“

Na závěr mistr předvedl pozici zazen, ve které žáci školy sóto meditují. Jde o meditaci, v níž se člověk nesoustřeďuje na žádný konkrétní objekt. Svou mysl udržuje ve stavu klidu. Nejde však o žádné násilné „vyprazdňování“ mysli. Myšlenky, představy či koncepty, jež lidská mysl vytváří, tak mají přirozeně plynout. Meditující je tedy ani nerozvíjí, ale ani se je nesnaží ze své mysli nijak vypudit. ■

Lukáš Doubrava

MASSIMO OPĚT V PRAZE

Ve středu 18. února se na pozvání Zdeňka Vojtíška konala na půdě HTF UK přednáška ředitele Centra pro studium nových náboženství (CESNUR) Dr. Massima Introvigneho. Tento italský sociolog náboženství navštívil pražskou univerzitní půdu již podruhé. V čísle 2/2002 a 4/2002 Dingiru jsme podrobně referovali o dvou přednáškách na téma náboženství a násilí. Stejný problém otevřel ve svém vystoupení i tentokrát. U příležitosti českého vydání své poslední knihy „Hamas“ (Vyšehrad, 2003) hovořil o motivech sebevražedných teroristů. Introvigne je nachází především v náboženské oblasti. Přednášky se zúčastnilo asi dvě stě posluchačů z řad studentů HTF i širší veřejnosti. Po přednášce byla plánována tisková konference, ta se však se zájmem našich novinářů bohužel nesesetkala. ■

Miloš Mrázek

MIRKO FRÝBA PŘENÁŠEL V PRAZE

Za přítomnosti asi 120 posluchačů, především studentů, proběhla 6. května 2004 v aule Filozofické fakulty UK v Praze přednáška Bhikkhu Kusalánandy na téma „Buddhismus a psychologie“, kterou zorganizoval Mezinárodní buddhistický nadační fond. Bhikkhu, občanským jménem Mirko Frýba (*1943 v Praze) žil po studiu psychologie od roku 1963 jako mnich v Indii, Barmě a na Sri Lance. V 70. a 80. letech pracoval jako psychoterapeut ve Švýcarsku, přednášel na univerzitách v Bernu, Kostnici, Oxfordu a dalších, od 90. let pak jako docent psychologie i v Brně a Olomouci.

Při své pražské přednášce Bhikkhu Kusalánanda pouze nastínil názvem přednášky vymezený vztah, na podrobnější vysvětlování ani praktické příklady, nebyl dostatek času. ■

Martin Kořínek

inzerce

Zdeněk Trtík, Zdeněk Vojtíšek: Hnutí Grálu

Nauka, historie a organizace náboženství s tradičně silnou základnou v českých zemích. V edici přednášek, studií a textů vydala Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů v nakladatelství Dingir, 48 stran, 45 Kč. Objednávky též v redakci Dingiru.

Sociologické výzkumy religiozity v ČR ve světle statistických dat a vlastního šetření

Tento příspěvek podává shrnutí dosažených výsledků sledování religiozity obyvatel v České republice. Ve druhé části přináší výsledky vlastního šetření ve dvou středocheských okresech.

Celostátní statistiky

Výzkum, který provedla agentura SC & C v roce 1999, navázal na podobný z roku 1991. Osloveno bylo celkem 1224 lidí a výsledky tohoto šetření byly publikovány.¹ Otázka, kdo je členem církve, se ukazuje jako nejednoznačná. Příslušnost se totiž zakládá nejen na objektivních faktech (zápis do matriky, křest), ale roli hrají i subjektivní postoje. Lze ovšem vysledovat odklon od členství v církvi. Tento výzkum se rovněž zabýval věkovou strukturou věřících obyvatel (tabulka 1).

Zcela zřetelně se potvrzuje předpoklad, že religiozita obyvatelstva narůstá s věkem.

Tabulka 1: Religiozita podle věku dotázaných

věková kategorie	věk v r. 1991	podíl věřících r. 1991	podíl věřících r. 1999
1973 a mladší	mladší 18 let	*	18,4%
1960 - 1972	19 - 31 let	15,5%	23,1%
1948 - 1959	32 - 43 let	25,9%	24,7%
1936 - 1947	44 - 55 let	49,7%	46,0%
1924 - 1935	56 - 67 let	64,0%	55,1%
1923 a starší	68 let a starší	71,9%	*

Zdroj: výzkum SC & C r.1999

V nejstarší kategorii se k náboženství přihlásilo více než tři čtvrtiny obyvatel, zatímco u mládeže do věku devatenácti let je to pouze čtvrtina. Také vidíme, že výrazným zdrojem věřících uvedených církví jsou obyvatelé starší 50 let. Na tomto místě je přínosné uvést pro porovnání věkovou strukturu věřících obyvatel nejvýznamnějších církví (tabulka 2).

Z tabulky můžeme zaznamenat jeden velice důležitý posun ve věkové struktuře

věřících obyvatel v průběhu sledovaných deseti let. Posílila skupina mladých lidí od 19 do 31 let a klesající podíl střední generace nahrazují přírůstky u lidí starších padesáti let, zejména pak u nejstarší generace.

Mezi našimi největšími církvemi však lze zaznamenat dílčí diference. Římskokatolická církev má i významnou složku mla-

Církev Křesťanská společenství (KS) či Svědky Jehovovy, - které se u nás začaly naplno rozvíjet až po roce 1990. Můžeme však z těchto dat předpokládat, že při celkovém významném poklesu počtu věřících v ČR stačí mladá generace jen stěží nahrazovat umírající starší členy církví. Lze tedy uvažovat o tom, že rozložení charakteristiky

Tabulka 2: Věřící obyvatelé podle církví a věku v roce 1991 a roce 2001 v procentech

církev	0-19 let		20-29 let		30-49 let		50-69 let		70 let a více	
	1991	1999	1991	1999	1991	1999	1991	1999	1991	1999
římskokatolická	19,5	14,1	9,9	10,2	27,8	20,3	30,4	36,0	12,4	19,4
CČSH	6,1	4,2	3,4	3,9	20,5	10,0	46,9	42,0	23,1	39,9
ČCE	13,0	9,7	7,8	8,0	28,2	18,4	35,1	38,5	15,9	25,6
celkem věřící	18,7	13,9	9,6	10,6	27,3	20,9	31,2	35,1	13,2	19,4
bez vyznání	37,1	27,1	17,0	20,1	30,3	31,4	12,8	16,7	3,2	4,7

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů, FSÚ, r.1992, <http://www.czso.cz>

dých věřících a dětí, také u českobratrské církve evangelické (ČCE) se objevuje mládež a dorost, zatímco dominantní základnou věřících církve československé husitské (CČSH) jsou věřící v důchodovém věku. Mnohem lepší celkový přehled o věkové struktuře věřících poskytne průměrný věk.

Byl u sledovaných církví vypočítán jako aritmetický průměr z intervalového rozdělení četností. Tento údaj může částečně nastínit, jaká věková skupina mezi členy převládá. Data obsahuje tab. 3.

Z 19 církví a náboženských společností, uvedených v tabulce, vykazuje deset průměrný věk svých členů mezi 40 a 50 lety. Výrazně starší řady věřících najdeme u unitářů a řeckých katolíků. Nejstarší členy má však CČSH, s nejvyšším dosaženým průměrným věkem v obou sledovaných letech. V tomto období se ještě zvýšil. Naopak svou členskou základnu omladilo pravoslavní či židovské obce. Ukázalo se, že mladí lidé tvoří výraznou část osob bez vyznání nebo preferují nové směry - Apoštolskou církev,

průměrný věk mezi jednotlivými církvemi zůstane v budoucnosti zachováno, u církví s největším podílem starší generace se může věkový průměr i nadále zvyšovat.

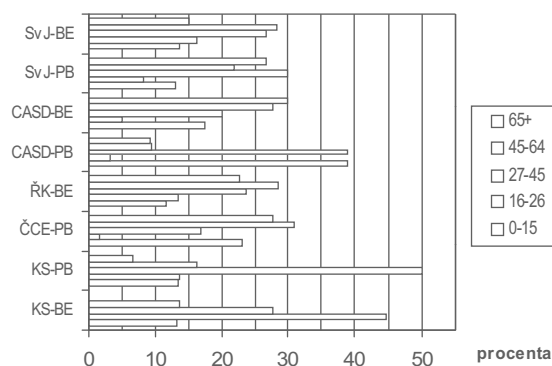
Výzkum v Berouně a Příbrami

Výzkum se uskutečnil na podzim roku 2002 v okresních městech Beroun a Příbram a ze státem registrovaných církví a náboženských společností byly do výzkumu zahrzeny jen ty, které jsou v okrese výrazněji zastoupeny. Jako metoda zjišťování informací byl použit dotazník, rozeslaný poštou spolu s průvodním dopisem a odpovědní obálkou. Celkem bylo do tohoto výzkumu zahrnuto šest církví - jednalo se tedy o 12 dotazníků. Zpět se jich vrátilo 8. Cílem bylo zjistit variabilitu v počtu a složení věřících a postihnout rozdíly v zapojení církve do veřejného života v regionu. Z výsledků budou nyní vybrány jen ty, které mohou posloužit k ilustraci závěrů celostátních výzkumů.

Odpovědi představitelů oslovených náboženských společností na pokyn „Uvedte přibližně věkové zastoupení věřících v kategoriích“ jsou zaznamenány v grafu 1. U jednotlivých věkových kategorií je u všech dotázaných společností znázorněn procentuální podíl věřících v tomto věku. Je nutné poznamenat, že děti patřící do první věkové kategorie u CASD, se nepo-

Tabulka 3: Průměrný věk v církvích a náboženských společnostech v letech 1991 a 2001

	bez vyznání	římští katolíci	staro- katolíci	řecko- katolíci	pravo- slavní	CČSH	ČCE	SCEAV	Apoštolská církev	Novoapoštolská církev	ECM	BJB
1991	29,6	44,0	46,1	53,4	52,1	57,1	48,6	42,9	30,4	43,7	44,1	42,0
2001	33,6	48,8	45,3	51,9	45,3	61,9	53,4	42,4	33,1	43,5	45,1	41,3

Graf 1: Věková struktura církve v Berouně a Příbrami

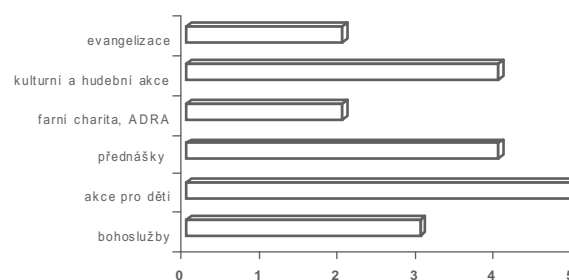
kládají za plné členy sboru, protože tato církev praktikuje až křest v dospělosti.

Co jistě zaskočí nejvíce, je vysoké zastoupení vyšších věkových kategorií u Svědků Jehovových. U obou sborů přesahuje podíl věřících nad 45 let 40 % členů. To je překvapivý údaj ve srovnání s profilací této církve podle průměrného věku všech svých věřících, který byl spočítán v tabulce 3 na 35,3 respektive 39,2 let. Tento údaj evokoval, že Náboženská společnost Svědkové Jehovovi je atraktivní spíše pro mladší generaci. Vysoký podíl věřících staršího věku vykazují i ČCE a římskokatolická církev. U mladších ročníků těchto církví se nabízí tzv. „rodinné“ vysvětlení: členové (manželé) ve třetí kategorii mají jistě své děti v první a druhé.

Naopak výrazně mladou věkovou strukturu vykazuje KS v Berouně. Pro Křesťanské společenství v Příbrami je dominantní střední věková kategorie dospělých od 27 do 45 let, tedy lidí, kteří se pravděpodobně připojili k církvi až po roce 1990. Zajímavý je také rozpor mezi oběma sbory CASD. Zatímco v Berouně jsou věřící nad 45 let velmi silnou skupinou tvořící 57 % členů sboru, sbor v Příbrami je tvořen spíše věřícími manželskými páry s menšími dětmi.

Jiná otázka (s názvem „Společenské zázemí sboru či farnosti“) zjišťovala vztahy mezi věřícími a nevěřícími lidmi z hlediska toho, jaké společné aktivity pro nevěřící a věřící církev pořádá. Z hodnot v grafu vidíme, že nejčastější aktivitou jsou různé akce pro děti. Na druhém místě jsou dvě aktivity. Jedná se o souhrn přednášek na rozdílná témata, u svědků Jehovových zejména o Bibli, v CASD je hlavním tématem zdraví, životní styl a rodina.

Kulturními a hudebními akcemi se myslí celá škála od koncertů duchovní hudby římskokatolické církve až ke koncertům

Graf 2: Společné aktivity věřících a nevěřících v Berouně a Příbrami

v Domově důchodců, které pořádá Křesťanské společenství v Berouně. Ačkoliv ve výzkumech veřejného mínění si respondenti církev spojují nejvíce s charitativní činností a přisuzují jí funkci v sociální péči, z odpovědí v dotaznících vidíme, že charita jako náplň činnosti církve mezi nevěřícími je uvedena jen ve dvou případech. Jedná se i o mediálně nejznámější instituce: Charitu římskokatolické církve a humanitární organizaci ADRA, spojenou s CASD. V případě Křesťanských společenství se za důležitou složku komunikace s nevěřícími lidmi považuje veřejná evangelizace.

Jedním z pokynů v berounském a příbramském průzkumu byla tato: „Vlastními slovy krátce zhodnoťte, co pro vaši církev znamenalo období po roce 1989 z hlediska náboženství. V čem vidíte největší přínosy společensko-ekonomických změn, co považujete za možné hrozby, jaké jsou vaše cíle pro budoucí vývoj.“ Možnosti, jak odpovědět na tuto kvalitativní a otevřenou otázku, jsou neomezené, přesto se z různých formulací dají vystihnout některé společné jmenovatele (tabulka 4).

Jednomyslná shoda panuje v tom, že od roku 1990 je největším přínosem možnost svobodně projevit svoji víru. Negativa pro církev v současné společnosti jsou výrazněji diferencována, hrozbu představuje

konzum a materialismus, s tím souvisí i úpadek zájmu lidí o duchovní stránku života i malá snaha veřejnosti o těchto věcech přemýšlet. Největší variabilita odpovědí byla zachycena ve formulování cílů do dalšího působení církve. Jako společný jmenovatel všech uvedených aktivit lze označit snahu pomoci šíření křesťanského učení mezi lidmi, nabídnout

možnost jiného životního stylu, a tak docílit celkovou duchovní změnu v české společnosti.

Helena Brotánková

Poznámka

1 V článku s názvem „České církve očima sociologických výzkumů“ (Spousta 1999, in: Hanuš 1999).

Literatura

Brotánková H. (2003): *Vývoj religiozity v okresech ČR 1921-2001*, Magisterská práce. PFF UK, Praha, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
 Bartoňová D., *Vývoj regionální diference věkové struktury se zřetelem k územním rozdílům ve vývoji reprodukce v ČR. Geografie - Sborník ČGS 104, č.1, str. 13-23.*
 Disman M. (1993): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum. Univerzita Karlova, Praha.

Tabulka 4: Zhodnocení období po roce 1989

pozitiva	negativa	cíle
svoboda vyznání, projevů víry	konzumní materialistická společnost	odbourání předsudků vůči křesťanství
nárůst počtu členů	intelektuální lenost občanů	nabízet alternativy životního stylu
vlastní správa svých věcí	špatný zákon o církvích	šíření evangelia mezi lidmi
	opadáva zájem lidí o duchovní otázky	duchovní změna ve společnosti
		služba druhým lidem

CB	JB	židovské obce	CASD	unitáři	Křesťanská společenství	svědkové Jehovovi
40,4	47,6	54,4	39,9	55,8	34,1	35,3
39,5	42,9	46,9	40,5	54,3	33,2	39,2

Zdroj: *Sčítání lidu, domů a bytů, Česká republika, FSÚ, 1992; http://www.czso.cz*

Enroth R. (1994): *Průvodce sektami a novými náboženskými směry*. EELAC, Praha.
 Hora L. (1995): *Problematika tzv. alternativní religiozity a jejího podílu na formování životní orientace mládeže*. Karolinum, Praha.
 Lužný D. (1999): *Náboženství a moderní společnost*, Masarykova Univerzita, Brno.
 Lužný D. (1997): *Nová náboženská hnutí*, Masarykova Univerzita, Brno.
 Sak P. (2000): *Proměny české mládeže*. Nakladatelství Petrklíč, Praha.
Sčítání lidu, domů a bytů 1991, FSÚ, Praha, 1993.
 http://www.czso.cz- stránky Českého statistického úřadu.

PŘIPOMÍNKY K ČLÁNKU „NEKONEČNÉ NOČNÍ VOLÁNÍ“

V čísle 4/2003 tohoto časopisu vyšel článek Pavla Šímy pod názvem „Nekonečné noční volání“. Týká se Wima Malga a redakce Missionswerk Mitternachtsruf, která ve Švýcarsku vydává časopis Mitternachtsruf. V článku autor uvádí, že „českou verzi tohoto časopisu a další knihy z produkce Malgovy společnosti u nás vydává vydavatelství A-Alef.“ Proto považujeme za nutné k tomuto článku zaujmout naše stanovisko.

Již samotný název článku musí zarmoutit každého člověka, který věří Bibli jako Božím Slovu, protože Pán Ježíš na otázku učedníků, jaká budou znamení Jeho druhého příchodu na zem, odpověděl mezi jiným také podobenstvím o deseti družičkách. Uprostřed noci zazní volání, že ženich přichází. V minulém století, zejména po návratu Židů do Palestiny, a tím naplnění starozákonních proroctví o tomto návratu, začali věřící lidé mluvit o tom, že druhý příchod Pána Ježíše je blízko. Nikdy dříve v minulých stoletích nezaznívalo tak intenzivní „volání“, aby Církev Pána Ježíše byla připravena na Jeho brzký návrat.

V celém článku se píše o „konci světa“ a čtenáři Dingiru, kteří zřejmě neznají českou verzi časopisu s názvem *Volání uprostřed noci*, se právem mohou domnívat, že jde o hrozbu zániku země, jak se o tom často v různé literatuře píše. Wim Malgo a také švýcarská a naše redakce časopisu mluví o „skonání věku“ a ne o konci světa. To je zásadní rozdíl! Pokud autor článku chtěl napsat objektivní hodnocení, pak by jistě používal *skonání věku*. ...

Na námítky ... Norbert Lieth odpověděl v jejich časopisu Mitternachtsruf (článek je zveřejněn ve *Volání uprostřed noci* č. 9+10/2002). Mezi jiným napsal: „*Jestliže Wim Malgo, mimo jiné, už před 40 lety ukazoval na blížící se konec věku a na to, že žijeme v posledních dnech, pak v dobré víře zvěstoval pouze to, co už dávno před tím říkal Pán Ježíš a Jeho apoštolé. Nevěřit eschatologii dle toho znamená zpochybňovat Ježíše a Bibli... Je pravda, že jsme se v detailních předpovědích ne vždy trefili přímo do černého a některé biblické výpovědi tak interpretovali špatně. Je nám to líto.*“ Tedy švýcarská redakce přiznává chyby a omyly Wima Malgo a lituje toho.

Rovněž za vydavatelství A-ALEF uvádíme, že pokud Wim Malgo zveřejnil své pohledy na některé politické události ve smyslu výkladu biblických proroctví, a jeho předpovědi se nespĺnily, dopustil se vážných chyb a čtenáře uvedl do pochybností vůči Božím Slovu. Proto při redakci českého vydání *Volání uprostřed noci* se chceme takových chyb vyvarovat. V žádném čísle *Volání uprostřed noci* nebyl zveřejněn nějaký článek Wima Malgo o interpretaci biblického proroctví do současné doby. Zdůrazňujeme, že Wim Malgo zemřel v roce 1992.

Ve druhé části článku *Nekonečné noční volání* autor kritizuje švýcarskou redakci časopisu Mitternachtsruf. Je nám líto, že autor použil metodu vytrhávání vět ze souvislosti, a tím jim dal úplně jiný smysl, než v kontextu mají. Uvádíme alespoň jeden příklad.

Citujeme ze str. 121 Dingiru: „*Zahynulý izraelský kosmonaut je označen jako falešný nositel naděje.*“ Po přečtení této věty čtenář si položí otázku, proč si Norbert Lieth dovolil takové nařčení prvního izraelského kosmonauta, který dokonce položil svůj život jistě za dobrou věc?! Z článku zveřejněném ve *Volání uprostřed noci* č. 3+4/2003 na str. 22-23 však vyplývá, že Norbert Lieth izraelského kosmonauta takto neoznačil. Naopak, cituje izraelské noviny *Jerusalem post*, které z Ilana Ramona udělaly nositele falešné naděje. Kritizuje postoj Izraelců, kteří by přece měli znát Bibli a zaujímat k tomu, co se i v Izraeli děje, biblické stanovisko. Takových zkreslujících informací je v článku celá řada.

V závěru našeho stanoviska vyjádřujeme zármutek nad tím, že vydavatel Dingiru si neověřil závažná tvrzení, kterými byly obě redakce časopisu *Volání uprostřed noci* i vydavatelství A-ALEF postaveny v očích čtenářů do špatného světla. Snižovat poselství, a tím i úroveň časopisu *Volání uprostřed noci* nebylo etické a vůbec nebratrské. V jednom časopisu napadat časopis jiný je z právního hlediska žalovatelné.

Hned v úvodníku se o práci obou redakcí píše, že jde o „snažení jedné větve fundamentalistického protestantismu“. Jistě takové zatřídění vyvolá u čtenářů dojem falešného učení. Ještě i v této době však existují tisíce křesťanů v různých částech světa (časopis Mitternachtsruf vychází v deseti řečech), kteří věří, • že Bible je Boží Slovo a má absolutní autoritu, • že události popsané v Bibli mají historickou pravdivost, • že slova Pána Ježíše uvedena v evangeliích sku-

tečně řekl a ne že je vymysleli pisatelé evangelií někdy koncem prvního století, • že žijeme v době, o které proroci psali jako o „posledních časech“, kdy ve světě vidíme naplňování mnoha biblických znamení blížícího se návratu Ježíše Krista na zem, • že Církev Ježíše Krista není náhradou za Izrael a že prorocká zaslíbení určena Izraeli se splní, jak vyučovali apoštolé.

I když v posuzovaném článku není jediný biblický verš, dovolujeme si citovat slova apoštola Pavla: „*Prosím vás, bratři, abyste si dali pozor na ty, kdo působí roztržky a chtěli by vás svést od učení, které jste přijali. Vyhýbejte se jim! Takoví lidé totiž neslouží Kristu, našemu Pánu, nýbrž svému prospěchu a snaží se krásnými a pobožnými řeči oklamat myslí bezelstných lidí.*“ (Římanům 16,17-18)

Za A-ALEF
a českou redakci *Volání uprostřed noci*
Ján Ostroľucký

DINGIR

časopis o současné náboženské scéně

7. ročník

Číslo 2/2004 vychází 24. června 2004.

Vydává DINGIR, s.r.o.,
Nádražní 17, 150 00 Praha 5
tel.: 257 32 14 14; fax: 2 57 31 46 46
e-mail: dingir@dingir.cz
internet: www.dingir.cz

Šéfredaktor:
Zdeněk Vojtíšek
tel.: 257 31 46 46

Redakční rada:
Martina Dvořáková, Martin Kořínek,
Jiří Koubek, Miloš Mrázek,
Tomáš Novotný, Prokop Remeš,
Ivan O. Štampach.

Grafický návrh: Richard Bobůrka
Zlom: Zdeněk Vojtíšek
Osvit: CDS - Petr Jandík
Tisk: VS ČR, Praha 4

Cena: 39,- Kč

Objednávky a urgencye:
SEND - předplatné
U Továren 1/770, 100 00 Praha 10
tel: 272 706 206; 272 706 213;
272 706 214; 272 706 218
e-mail: administrace@send.cz
http://www.send.cz

ISSN: 1212-1371

Registrace:
MK ČR 7943 z 30. 3. 1998

PROČ DINGIR

Některé starověké jazyky měly zajímavý zvyk, který spočíval v tom, že do psaného textu vkládaly tzv. ideogramy. Byly to značky, které předjímaly vlastnosti následného slova. A tak se např. v klínopisných textech vkládal před každou věc ze dřeva (např. strom, ale i stůl nebo židli) znak pro dřevo. Před rybníky, řeky apod. se vkládal znak pro vodu atd. Podobně existoval i zvláštní znak, který se musel napsat před jméno jakékoli božské bytosti nebo boha. Této značce, upozorňující na božskost toho, co bude následovat, se většinou říká podle starého sumerského označení pro boha, DINGIR. Toto slovo je pak zároveň i pravděpodobně vůbec nejstarším označením pro božskou bytost, jaké známe.

Zajímavé je, že klínový znak, který se jako označení DINGIR používá, je ve skutečnosti obrázkem hvězdy, která představuje směr, k němuž člověk hledí a k němuž se upíná. Znak DINGIR se tak může pro nás stát symbolem jistě nezanedbatelného rozměru lidství, který hledá něco, co ho přesahuje, na čem se může orientovat a k čemu může směřovat. Tato lidská touha nachází nejrozmanitější podoby v nejrůznějších kulturách a sociálních skupinách. A tak i v naší současné společnosti se setkáváme s desítkami nejrůznějších náboženských a pseudonáboženských skupin, jež jsou výrazem tohoto rozměru člověka.

Chtěli bychom se tedy rozhlížet kolem sebe, pozorovat tuto náboženskou scénu a zamýšlet se nad tím, kdo nebo co je DINGIREM těch, kdo se k těmto skupinám hlásí, jak právě jejich DINGIR ovlivňuje jejich život a jaké formy jejich cesta za tímto cílem nabývá. Časopis DINGIR by tak měl pomoci porozumět oblasti, která je od pradávna neodmyslitelnou součástí života lidstva, a přesto zůstává pro mnohé nezmapovanou krajinou.

tn

POZVÁNÍ A KONTAKTY

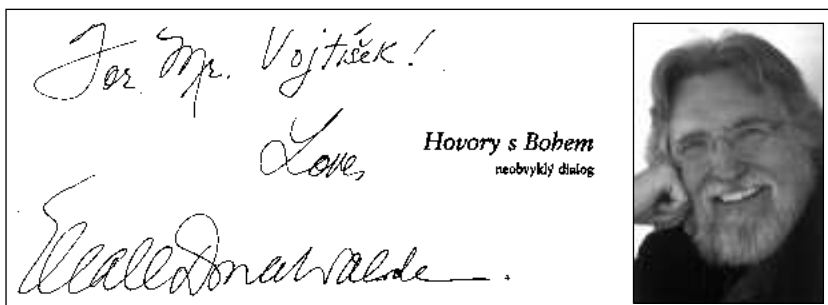
Společnost pro studium sekt a nových náboženských směrů uzavřela dohodu o spolupráci s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a během prázdnin přesune svou kancelář do blízkosti fakulty. **V červenci a srpnu jsou proto hodiny pro veřejnost zrušeny.** Ke kontaktu použijte, prosíme, e-mail sssnns@volny.cz, příp. internet: <http://www.sekty.cz>.

Pravidlené semináře Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů se budou v roce 2004 konat ještě **23. září, 4. listopadu a 9. prosince** (čtvrtek) vždy od 17 h. Zatím nejsou známa místa konání ani hosté.

Na 1. straně obálky fotografie z knihy „Athonite Moments“ (Filotheon Monastery, 1993).
Na str. 37 Chrám Panny Marie a hřbitov v Mukačevu. Fotografie Jaroslav Balvín.

Korejský kazatel S. W. Lee (vpravo) s překladatelem B. R. Parkem.
Foto: Ču Žin Ung.

Ve čtvrtek 27. 5. přicestoval do České republiky Neal Donald Walsh, autor již patnácti knih, mezi nimiž je i populární trilogie „Hovory s Bohem“. První setkání s českými příznivci se odehrálo v kavárně pražského knihkupectví Kanzelsberger, v pátek večer Walsh přednášel v paláci Lucerna a o víkend vedl seminář „Inspirace pro osobní proměnu a proměnu celého světa“.

Na pražské Bambiriádě, přehlídce dětských a mládežnických organizací, která se konala ve dnech 20. - 23. května, otevřela svůj stánek i skupina sahadža jóginů. Obraz Božské Matky samozřejmě nechyběl. Foto: Jan Vojtíšek.

Z vydavatelství náboženské literatury, které se prezentovaly na veletrhu „Svět knih“ v Praze na Výstavišti ve dnech 6. - 9. května, vybíráme traktátní společnost z německého Dillenburgu, která tiskne také desítky českých misijních materiálů, používaných protestantskou a spíše fundamentalistickou částí českého křesťanstva.
Foto: Jiří Koubek.

APOFTEGMATA

Specifickým literárním útvarem východní spirituality jsou tzv. apoftegmata, neboli výroky otců. Pocházejí z asketického prostředí klášterů a poustevn z dob raného křesťanství. Nejen mniši, ale i laikové v nich nacházejí inspiraci pro svůj duchovní život.

Zeptal se kdosi otce Antonia: „Co mám zachovávat, abych se zalíbil Bohu?“ Starec v odpovědi pravil: „Zachovávej, co ti je přikázáno. Ať jdeš kamkoliv, vždy měj před očima Boha. Ať děláš cokoli, opři to o Boží Písmo. A ať se nacházíš kdekoli, neodcházej odtud ukvapeně. Zachovávej tato tři přikázání a budeš spasený.“

Otec Pamvo se zeptal otce Antonia: „Co bych měl činit, abych byl spasený?“ Starec mu pravil: „Nespoléhej se na svou spravedlnost, nelituj toho, co se stalo, a krot' svůj jazyk i břicho.“

Svatý Řehoř pravil: „Od každého člověka, který přijal křest, vyžaduje Bůh trojí: od duše správnou víru, od jazyka pravdu a od těla čistotu.“

Jeden mnich přišel do poustevny otce Mojžíše a prosil ho, aby mu dal duchovní poučení. Starec mu pravil: „Jdi, sedni si do své cely a ona tě všemu naučí.“

Otec Pimen pravil: „Začátkem všeho zla je nesoustředěnost.“

Jeden bratr pravil otci Pimenovi: Zneklidňují mě myšlenky a nedovolují mi přemýšlet o mých hříších a nabádají mne, abych se věnoval pouze nedostatkům mého bratra. Otec Pimen mu vyprávěl o otci Dioskorovi: „Byl ve své cele a plakal nad sebou. Učedník, který žil ve vedlejší cele, k němu přišel a našel jej takto plačícího a otázal se jej: Otče, kvůli čemu tak pláčeš? A on mu odpověděl: Kvůli mým hříchům. Učedník mu odpověděl: Ty nemáš žádné hříchy, otče! Ale starec mu odpověděl: Ujišťuji tě, synu můj, že jestli bych mohl spatřit všechny své hříchy, nestačilo by ani čtyř lidí, kteří by je oplakávali.“ Otec Pimen o něm pravil: „To byl člověk, který poznal sebe sama.“

Ještě pravil otec Pimen: „Je dobré vzdalovat se smyslnosti. Člověk, který je blízko smyslnému pokušení, je podobný tomu, který stojí nad hlubokou propastí. Když se nepříteli naskytne příležitost, snadno ho shodí dolů. Naopak ten, který je smyslnosti vzdálený, je podobný tomu, kterého musí nepřítel dlouho vléci k propasti, aby jej do ní svrhl. Ale jak jej vleče, Bůh mu sešle pomoc.“

Svatý Athanasij, arcibiskup alexandrijský, požádal otce Pamva, aby z pouště přišel k němu do Alexandrie. Otec na cestě potkal jakousi herečku a začal plakat. Ti, co byli s ním, se jej otázali: „Proč jsi plakal?“ Na to on odpověděl: „Dvě věci mne dojaly k slzám. Nejprve záhuba této ženy a poté, že sám tolik neusiluji o to, abych se líbil Bohu, jako ona usiluje o to, aby se líbila lidem.“

Matka Sinklitikia pravila: „Mnoho odříkání a námahy musí vynaložit ti, kteří přicházejí k Bohu, ale poté přichází nevypravitelná radost. Protože jako ten, který se snaží rozdělát oheň, se musí nejdříve nadýchat kouře a slzet, ale potom dosáhne toho, co chtěl. Tak i my v sobě máme nechat rozhořet oheň pomocí slz a námahy. Neboť Písmo praví: Bůh náš je oheň spalující.“

Ze sbírky *Drevnij paterik* vybral a z ruštiny přeložil M. M.